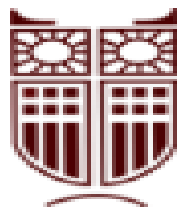

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

**«ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ 1967-1974: Ο ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ
ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ»**

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

A.M: 0317M009

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

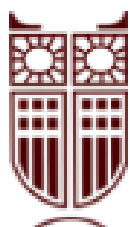
ΑΘΗΝΑ 2019

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μαριάνθη Κοτέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο (επιβλέπουσα)

Νικόλαος Κοταρίδης, Καθηγητής, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εμμανουήλ Χουμεριανός, Επίκουρος Καθηγητής, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Copyright © Ιωάννης Διαμάντης, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το αντικείμενο έρευνας της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η λειτουργία του ημερήσιου Αθηναϊκού Τύπου υπό την ασφυκτική πίεση της δικτατορικής κυβέρνησης των Συνταγματαρχών κατά την περίοδο 1967-1974. Η λειτουργία του Αθηναϊκού Τύπου αφορά την στάση του καθεστώτος απέναντί του, την αποδοχή ή μη της κοινωνίας απέναντι σ' αυτό και το πρίσμα υπό το οποίο οι εφημερίδες παρουσιάζουν την πολιτική επικαιρότητα της εποχής.

Αναφορικά με τη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε, αυτή είναι η αρχειακή, βασισμένη σε πρωτοσέλιδα εφημερίδας. Παράλληλα, υποστηρίχθηκε από την βιβλιογραφική έρευνα, βασισμένη στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία. Ακόμα, γίνεται χρήση ηλεκτρονικών πηγών μέσα από αφιερώματα και ιστοσελίδες στο διαδίκτυο.

Μέσα από την έρευνα επιδιώκεται η ανάδειξη της σχέσης μεταξύ μίας δικτατορίας και του ελέγχου της πληροφορίας. Όπως κάθε δικτατορικό καθεστώς, έτσι κι αυτό έθεσε ως προτεραιότητα από την πρώτη στιγμή της ύπαρξής του την φίμωση κάθε αντίθετης φωνής. Η αναζήτηση των επιμέρους παραμέτρων της λειτουργίας του Αθηναϊκού Τύπου θα αναδείξει τον τρόπο και τα μέσα της επέμβασης του συγκεκριμένου καθεστώτος σ' αυτό τον κλάδο των Μ.Μ.Ε.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά το καθεστώς και τον ημερήσιο τύπο και χωρίζεται σε δύο κεφάλαια. Αρχικά, το πρώτο εστιάζει στη λογοκρισία που διήπε τον ημερήσιο τύπο, ενώ το δεύτερο στα δεδομένα που δημιούργησε το καθεστώς σ' αυτόν.

Το δεύτερο μέρος εισάγει στον πυρήνα της λειτουργίας των εφημερίδων και χωρίζεται εξίσου σε δύο κεφάλαια. Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει τα βιογραφικά στοιχεία των εκδοτών τόσο εντός όσο και εκτός του Αθηναϊκού Τύπου. Τέλος, το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην κάλυψη της πολιτικής επικαιρότητας της περιόδου μέσα από τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας *ΤΟ ΒΗΜΑ*, ιδιοκτησίας του Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη (Δ.Ο.Λ.).

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Αθηναϊκός ημερήσιος τύπος, δικτατορία των Συνταγματαρχών, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, ελευθερία έκφρασης, νόμος «Περί Τύπου», πρωϊνές εφημερίδες, απογευματινές εφημερίδες, φύλλα, εκδότες, πρωτοσέλιδο, τίτλος, στήλη, ανυπόγραφο άρθρο γνώμης

ABSTRACT

The subject of research of the following dissertation is the existence of the Athenian daily press under the close control of the Greek regime of colonels from 1967 to 1974. The existence of the Athenian daily press is related with the attitude of the Greek regime of colonels towards it, the degree of social acceptance towards this regime and the way the newspapers represent the political situation of that period.

As for the methods that were used, those are the following: firstly, the archival method, based on the main titles of a specific newspaper. Secondly, the annotated bibliography, based on the greek-spoken bibliography. Thirdly, there is use of Internet data, based on research in the Web.

Proof of the connection between dictatorships and the control of information is highlighted in this dissertation. As each dictatorship, the Greek regime of colonels prioritised the control of every opposition voice from the start of its existence. Research of the parameters of the existence of the Athenian press of that period will prove the way and the means of intervention of this regime in this branch of the Means of Massive Information.

Dissertation is divided in two parts. The first part is referred to the connection between the regime of colonels and the Athenian press including two chapters. The first chapter is focused on the censorship that dominated in the Athenian press, while the second has as central theme the created reality in the newspapers.

The second part includes two chapters. The third chapter presents the CV of each publisher. The fourth chapter, which is the most interesting of the dissertation, provides a summary of the cover of political situation from the newspaper *TO VIMA*. The newspaper belonged to Lambrakis Journalistic Organization.

KEY WORDS

Athenian daily press, regime of the colonels, newspaper *TO VIMA*, freedom of expression, Press law, morning newspapers, evening newspapers, sheets, publishers, main title, title, column, unsigned editorial

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ε.Ρ.Ε. - Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση

Ε.Κ. - Ένωση Κέντρου

«Δ.Α.» - «Δημοκρατική Άμυνα»

Ε.Ο.Τ. – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

Ε.Σ.Σ.Δ. – Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

Ο.Π.Α.Π. - Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου

Δ.Ο.Λ. – Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ Α'- ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΙ Ο ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΤΟΥ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

- 1.1. Ο ΝΟΜΟΣ «ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ»
- 1.2. Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ
- 1.3. ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
- 1.4. Ο ΝΟΜΟΣ «ΠΕΡΙ ΤΥΠΟΥ»
- 1.5. ΟΙ ΠΙΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΤΥΠΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΑΘΗΝΑΪΚΟ ΤΥΠΟ ΥΠΟ ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ

- 2.1. Ο ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ ΤΥΠΟΣ 1967-1974
- 2.2. Η ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΑΘΗΝΑΪΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

ΜΕΡΟΣ Β' - Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ: ΕΚΔΟΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΩΝ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

- 3.1. Κώστας Κυριαζής
- 3.2. Κώστας Νικολόπουλος
- 3.3. Τζώρτζης Αθανασιάδης
- 3.4. Σάββας Κωνσταντόπουλος
- 3.5. Κύρος Α. Κύρου

3.6. Άδωνις Κ. Κύρου

3.7. Οικογένεια Μπότση

3.8. Χρήστος Λαμπράκης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΦΥΛΛΑ ΤΟΥ *ΒΗΜΑΤΟΣ*

4.1. 1967: Το πραξικόπημα

4.2. Το κίνημα του Βασιλιά

4.3. 1968: Το δημοψήφισμα

4.4. Ο θάνατος του Γ. Παπανδρέου

4.5. 1969: Η αποχώρηση από το Συμβούλιο της Ευρώπης

4.6. 1970: Η δίκη της Δημοκρατικής Άμυνας

4.7. 1971: Η επίσκεψη Άγκνιου

4.8. 1972: Η επίσκεψη του Υφυπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας

4.9. 1973: Το κίνημα του Ναυτικού

4.10. Το δημοψήφισμα

4.11. Το μνημόσυνο για τον Γ. Παπανδρέου

4.12. Τα γεγονότα του Πολυτεχνείου

4.13. Το νέο πραξικόπημα

4.14. 1974: Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αφορμή για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας στάθηκε η θετική αναφορά μέρους του κοινωνικού συνόλου στην εποχή της δικτατορίας κατά την οικονομική και κοινωνική κρίση της χώρας. Προσωπική φιλοδοξία είναι η ανάδειξη της ελευθερίας της έκφρασης ως θεμελιώδους προϋπόθεσης της κοινωνικής ευημερίας. Άλλωστε, η φίμωση κάθε αντίθετης γνώμης δεν μπορεί να διαρκεί για πάντα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνω στην επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Κοτέα για την ανάληψη της επίβλεψης της έρευνας, καθώς και για τις επισημάνσεις καθ' όλη την διάρκειά της.

Ταυτόχρονα, ιδιαίτερες ευχαριστίες αποδίδω στους ανθρώπους της Μπενάκειου Βιβλιοθήκης (Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων) για την εξυπηρέτηση και την δυνατότητα που μου έδωσαν να αναζητήσω τα πρωτοσέλιδα της εποχής, έχοντας κάθε φορά στη διάθεσή μου τα φύλλα που επιθυμούσα.

Τέλος, τις θερμότερες ευχαριστίες μου στην οικογένειά μου για την ενθάρρυνση και την υπομονή σε όλη αυτή την ενδιαφέρουσα διαδρομή. Ιδιαίτερα δε ο πατέρας μου, ο οποίος έχει εργαστεί σε κορυφαίο Μέσο Ενημέρωσης για χρόνια, μου περιέγραψε την φύση, τον τρόπο δουλειάς και τον συνεπαγόμενο κόπο της απασχόλησης σε μια εφημερίδα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου έθεσε ως προτεραιότητα την φίμωση όλων των διαφορετικών φωνών. Μέσα από ένα πλέγμα ασαφών διατάξεων, στοιχείο κάθε δικτατορίας, ελέγχθηκε η διάδοση των πληροφοριών. Την ίδια στιγμή, ο έλεγχος των φύλλων πριν από κάθε ημερήσια κυκλοφορία έκανε την άσκηση της δημοσιογραφικής δραστηριότητας μια ριψοκίνδυνη κατάσταση. Εκδότες και δημοσιογράφοι τέθηκαν υπό ένα καθεστώς στο οποίο η γραμμή μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας ήταν εξαιρετικά λεπτή. Το ίδιο συνέβη και με την επαγγελματική ιδιότητα των δημοσιογράφων, η οποία λειτούργησε εξίσου κάτω από εξαιρετικά αόριστες αναφορές. Υπό την επίκληση μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης, βασικές παράμετροι της λειτουργίας των εφημερίδων τέθηκαν υπό αυστηρή επιτήρηση, μια κατάσταση που διήρκεσε καθ' όλη την διάρκεια της επταετίας. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι οι παρεμβάσεις αφορούσαν και άλλη μια κρίσιμη παράμετρο, εκείνη της κυκλοφορίας των εφημερίδων. Με διάφορα τεχνάσματα και επεμβάσεις έγινε φανερό η στάση απέναντι σε οιαδήποτε αμφισβήτηση θα μπορούσε να προτάξει μέρος των εφημερίδων απέναντι στην κυρίαρχη πραγματικότητα.

Κρίσιμης σημασίας είναι η τοποθέτηση των εφημερίδων απέναντι στα τεκταινόμενα της περιόδου αναφοράς. Κάποιες εφημερίδες συντάχθηκαν με το καθεστώς, ενώ άλλες επέλεξαν να τηρήσουν διακριτική στάση, η οποία ποίκιλε από εφημερίδα σε εφημερίδα. Η υιοθέτηση της μίας ή της άλλης στάσης επηρέασε την τύχη των εφημερίδων. Σε κάποιες δε περιπτώσεις αναδείχθηκαν ζητήματα συνέχισης της λειτουργίας των εφημερίδων είτε κατά την αρχή είτε κατά την διάρκεια της δικτατορίας.

Επιπρόσθετα, στοιχείο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι οι αριθμοί κυκλοφορίας κάθε εφημερίδας. Κρίσιμα γεγονότα της εποχής ήταν δυνατό να αυξήσουν την κυκλοφορία μίας εφημερίδας. Παράλληλα, αναδεικνύονται οι τάσεις προτίμησης του αναγνωστικού κοινού, το οποίο επηρεάζεται εξίσου από τα τεκταινόμενα στην πορεία της επτάχρονης στρατιωτικής δικτατορίας. Η προτίμηση σε κάποιο εκ των συγκεκριμένων Μ.Μ.Ε. φανερώνει το βαθμό αποδοχής ή απόρριψης του καθεστώτος στα μάτια των πολιτών.

Επίσης, σε επόμενο κομμάτι παρατίθενται οι βιογραφίες των εκδοτών. Η αναφορά στους ίδιους κρίνεται σημαντική, αφού άφησαν το αποτύπωμά τους στη στάση των εφημερίδων πριν αλλά και κατά την διάρκεια της δικτατορίας. Ταυτόχρονα, ορισμένοι εξ αυτών είχαν προσφορά και εκτός εφημερίδων, αφήνοντας μια σημαντική πνευματική και κοινωνική προσφορά στη χώρα.

Το σημαντικότερο κομμάτι της έρευνας αφορά την διερεύνηση της στάσης της εφημερίδας *ΤΟ ΒΗΜΑ* από το 1967 μέχρι το 1974. Μέσα από επιλεγμένα γεγονότα και πρωτοσέλιδα εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με την αντιμετώπιση που τυγχάνει το καθεστώς. Σημαντική παράμετρος αποτελεί το νομικό καθεστώς που περνά από το καθεστώς ανά τακτά χρονικά διαστήματα, καθώς είναι ο αποφασιστικός παράγοντας που ορίζει την γραμμή της εφημερίδας στην πορεία του χρόνου.

**ΜΕΡΟΣ Α' - ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΙ Ο ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ
ΤΥΠΟΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΤΟΥ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

1.1. Ο ΝΟΜΟΣ «ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ»

Το δικτατορικό καθεστώς της επταετίας έβαλε στο στόχαστρο την ελευθερία της έκφρασης από τα πρώτα βήματα της διακυβέρνησής του. Η πρώτη ενέργεια ήταν η αναστολή άρθρων του Συντάγματος του 1952¹. Ένα από αυτά ήταν το άρθρο 14, σύμφωνα με το οποίο κατοχυρώνόταν η ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης, όπως επίσης και η ελευθερία του Τύπου². Την ίδια στιγμή, τέθηκε σε ισχύ ο νόμος «περί καταστάσεως πολιορκίας» του 1912. Σύμφωνα μ' αυτόν, προβλεπόταν η δυνατότητα από την στρατιωτική αρχή να απαγορεύει την δημοσίευση πληροφοριών με οποιοδήποτε τρόπο και να προβαίνει σε κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων είτε πριν είτε μετά την δημοσίευσή τους, όπως και την διακοπή κυκλοφορίας εφημερίδων για ορισμένο χρόνο³.

1.2. Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ

Στο ίδιο πλαίσιο κινούνταν η απόφαση έκδοσης νόμου από το Υπουργείο Προεδρίας λίγες μέρες μετά το πραξικόπημα, σύμφωνα με το οποίο συστάθηκε η «Υπηρεσία Λογοκρισίας»⁴. Η Υπηρεσία είχε ως έργο την αποτροπή δημοσίευσης πληροφοριών, σχολίων, εικόνων ή γελοιογραφιών που αποσκοπούσαν στην αντίθεση προς την πολιτική της «εθνικής κυβερνήσεως», της συνταγματικής τάξης και την «υπονόμευση της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας της χώρας»⁵. Στα 14 άρθρα της απόφασης καθορίζονταν οι λεπτομέρειες έκδοσης των εντύπων⁶. Παράλληλα, επιτρεπόταν στην Υπηρεσία η εφαρμογή νέων απαγορεύσεων, ανάλογα με τις υπάρχουσες ανάγκες⁷. Οι «Γενικές Οδηγίες» περιλάμβαναν δύο καταλόγους θεμάτων: τα απαγορευμένα και τα υποχρεωτικά⁸. Στην πρώτη κατηγορία υπήρχε κάθε δημοσίευμα που «υπονόμεινε το έργο της κυβερνήσεως», πληροφορίες για αριστερές οργανώσεις, δελτία ξένων σταθμών διαφορετικής ιδεολογικής προέλευσης, ξένα σχόλια που ασκούσαν κριτική στον πρωθυπουργό και τους υπουργούς κ.ά.⁹. Τα υποχρεωτικά θέματα περιελάμβαναν την δημοσίευση ειδήσεων και ανακοινώσεων της κυβέρνησης, ομιλιών του αρχηγού της «Επαναστάσεως» και ενός σχολίου για το έργο της κυβέρνησης¹⁰. Τέλος, καθοριζόταν από τις Γενικές Οδηγίες ότι η κυκλοφορία των εντύπων επιτρεπόταν μόνο μετά την σφραγίδα της Υπηρεσίας σε δύο δοκίμια και σε δύο πρώτα φύλλα κάθε

¹ (Στράτος, 1995:20)

² (Στράτος, 1995:20)

³ (Αλιβιζάτος, 1986:611-12)

⁴ (Ζιγδης, 1977:356)

⁵ (Ζιγδης, 1977:356)

⁶ (Ζιγδης, 1977:356)

⁷ (Ζιγδης, 1977:356)

⁸ (Ζιγδης, 1977:356)

⁹ (Ζιγδης, 1977:356)

¹⁰ (Ζιγδης, 1977:357)

έκδοσης, προκειμένου να διαπιστωθεί αν είχαν πραγματοποιηθεί οι επιθυμητές «αλλαγές»¹¹.

Κατόπιν τούτων το περιεχόμενο των εφημερίδων καθοριζόταν αυστηρά από την «Υπηρεσία Λογοκρισίας». Από εκείνη προέρχονταν ομιλίες των ιθυνόντων της δικτατορίας, άρθρων, ειδήσεων και σχολίων που έπρεπε να δημοσιευτούν¹². Επίσης, ορίζονταν οι φωτογραφίες που θα συνόδευαν το φύλλο¹³. Ανάλογη πρακτική υπήρχε για ειδήσεις από το εξωτερικό που συνδέονταν με την Ελλάδα¹⁴. Η πλειοψηφία των ειδήσεων ήταν θερμές για την κυβέρνηση¹⁵. Ακόμα, η Υπηρεσία ρύθμιζε τον τρόπο δημοσίευσης των κείμενων: το αν, δηλαδή, θα ήταν δίστηλο ή πεντάστηλο, την σελίδα και το πώς θα έμπαινε σε σχέση με κάποιο άλλο¹⁶. Μεταξύ άλλων, περιλαμβάνονταν διαταγές απαγορεύσεις που μεταφέρονταν στις εφημερίδες προφορικά¹⁷.

Το επόμενο διάστημα σχεδιάστηκε μία πρώτη χαλάρωση του νομικού καθεστώτος των εφημερίδων. Ο αρχικός σχεδιασμός έθετε την έναρξη τον Ιανουάριο του 1968. Τελικά, η υπουργική απόφαση υπογράφηκε τον Ιανουαρίου του 1969, με την εφαρμογή να θεσπίζεται τον επόμενο μήνα¹⁸. Κατά το νέο πλαίσιο, καταργήθηκε η υποχρεωτική δημοσίευση κειμένων, με εξαίρεση τις κυβερνητικές ανακοινώσεις και πληροφορίες της Υπηρεσίας Τύπου¹⁹. Παράλληλα, επετράπη η δημοσίευση άρθρων από τον ξένο τύπο, ειδήσεις των ξένων πρακτορείων και η καταχώρηση «καλόπιστης» κριτικής και σχολίων, καθώς επίσης και η επαναδημοσίευση ειδήσεων και άρθρων από ξένα πρακτορεία²⁰. Παρά ταύτα, οι εκδότες των εφημερίδων έγιναν υπεύθυνοι για τις πηγές των πληροφοριών όπου στήριζαν την κριτική τους²¹. Ακόμα, η κυβέρνηση διατηρούσε το δικαίωμα της υπαγόρευσης σχολίων και ειδήσεων²².

1.3. ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Αποφασιστικής σημασίας έτος για τη λειτουργία του τύπου ήταν το 1969. Λόγω του κινδύνου αποπομπής από το Συμβούλιο της Ευρώπης, το καθεστώς απέστειλε ένα «Χρονοδιάγραμμα» για την αποκατάσταση ομαλού πολιτικού βίου στη χώρα²³. Μεταξύ άλλων, αναγγέλθηκε η εφαρμογή νόμου «περί Τύπου» στο πρώτο μισό του Νοεμβρίου. Σ' αυτόν προβλεπόταν η μη άσκηση λογοκρισίας και η υπαγωγή των

¹¹ (Ζίγδης, 1977:357)

¹² (Ζίγδης, 1977:357)

¹³ (Ζίγδης, 1977:357)

¹⁴ (Ζίγδης, 1977:357)

¹⁵ (Ζίγδης, 1977:357)

¹⁶ (Ζίγδης, 1977:357)

¹⁷ (Στράτος, 1995:22)

¹⁸ (Ζίγδης, 1977:362)

¹⁹ (Ζίγδης, 1977:362)

²⁰ (Στράτος, 1995:22)

²¹ (Στράτος, 1995:22)

²² (Στράτος, 1995:22)

²³ (Ζίγδης, 1977:363)

αδικημάτων τύπου στα τακτικά ποινικά δικαστήρια²⁴. Μέχρι την εφαρμογή του νόμου θα έπανε η λειτουργία όλων των Έκτακτων Στρατοδικείων που συστήθηκαν μετά την 21^η Απριλίου 1967, ενώ θα διατηρούνταν κατ' εξαίρεση η αρμοδιότητα των Τακτικών Στρατοδικείων για αδικήματα όπως η ασφάλεια του κράτους, της δημόσιας τάξης και της ειρήνης²⁵. Την ίδια στιγμή, θα επιτρεπόταν η δημοσίευση πληροφοριών, ειδήσεων και σχολίων. Οι περιορισμοί θα αφορούσαν δημοσιεύματα εφημερίδων και περιοδικών τα οποία: α) ήταν ανατρεπτικού περιεχομένου, β) υπονόμευαν την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα και την δημόσια ασφάλεια, γ) υπονόμευαν το εθνικό νόμισμα και την εθνική οικονομία και δ) επιδίωκαν την αναζούρωση των πολιτικών παθών, με αναφορές στα γεγονότα προ της 21^{ης} Απριλίου. Το «Χρονοδιάγραμμα» προέβλεπε, επιπλέον, την πλήρη αποκατάσταση των ελευθεριών του τύπου μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1970, με εξαίρεση δημοσιεύματα που αποσκοπούσαν στην εξύψωση των «πολιτικών παθών»²⁶.

Η πρώτη απόπειρα εφαρμογής έγινε τον Οκτώβριο του 1969. Σε ομιλία προς τους εκπροσώπους του εγχώριου και διεθνούς τύπου, ο Γ. Παπαδόπουλος ανακοίνωσε τα πρώτα μέτρα αποκατάστασης της «ελευθεροτυπίας»²⁷. Ο Γ. Παπαδόπουλος εξήγγειλε την κατάργηση της προληπτικής λογοκρισίας και τον περιορισμό της αρμοδιότητας των Στρατοδικείων για πολλά αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου. Κι εκείνος επανέλαβε ότι ο νόμος «περί Τύπου» θα είχε ψηφιστεί μέχρι τις 15 Νοεμβρίου 1969²⁸. Παρά τα λεχθέντα, το καθεστώς δεν πρόλαβε την χρονική προθεσμία, με συνέπεια την απομάκρυνση της Ελλάδας από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

1.4. Ο ΝΟΜΟΣ «ΠΕΡΙ ΤΥΠΟΥ»

Ο νόμος «περί Τύπου» εκδόθηκε τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου με τη μορφή νομοθετικού διατάγματος. Ο νεοεισαχθείς νόμος περιείχε 101 άρθρα, καταναμημένα σε 13 κεφάλαια, και εισήγαγε σειρά καινούργιων πρακτικών με κατασταλτικό χαρακτήρα. Μερικές από τις βασικές αρχές για τα αδικήματα τύπου ήταν:

- η τιμωρία τους, ακόμα και σε περίπτωση διάπραξης από απλή αμέλεια (άρθρο 33, παρ. 1),
- η συλλογική ευθύνη τόσο του συντάκτη του επιλήψιμου δημοσιεύματος όσο και του εκδότη και του αρχισυντάκτη της ενδιαφερόμενης εφημερίδας, κι αυτό ακόμη και αν το αδίκημα τύπου είχε διαπραχθεί εν αγνοία των τελευταίων (άρθρα 34, παρ. 1, 57),
- η απαγόρευση της αναγνώρισης ελαφρυντικών περιπτώσεων, σε περίπτωση καταδίκης για αδίκημα τύπου, καθώς και κάθε αναστολής της εκτέλεσης των καταδικαστικών αποφάσεων (άρθρο 35, παρ. 1 και 3),
- η απαγόρευση, σε περίπτωση υποτροπής, της μετατροπής των στερητικών της ελευθερίας ποινών σε χρηματικές, όπως αυτό συνέβαινε με τα

²⁴ (Ζίγδης, 1977:363)

²⁵ (Ζίγδης, 1977:363)

²⁶ (Ζίγδης, 1977:364)

²⁷ (Ζίγδης, 1977:364)

²⁸ (Ζίγδης, 1977:365)

περισσότερα από τα σχετικά ασήμαντα αδικήματα, σύμφωνα με το άρθρο 82 του Ποινικού Κώδικα και

- ο αποκλεισμός των ενόρκων από την εκδίκαση των αδικημάτων τύπου (άρθρο 37)²⁹

Το σημαντικότερο στοιχείο της νομοθεσίας του 1969 ήταν η αοριστία των διατάξεων σχετικά με τα «αδικήματα» και την εφαρμογή τους. Χαρακτηριστικά, απαγορευόταν η δημοσίευση ειδήσεων, κρίσεων και φωτογραφιών *«περί των μέσων των ενόπλων δυνάμεων, παριστωσών ταύτα ως ατελή ή επικίνδυνα επί σκοπώ κλονισμού της επί την ικανότητα αυτών εμπιστοσύνης του κοινού»* (άρθρο 50)³⁰. Άλλη διάταξη προέβλεπε την απαγόρευση δημοσίευσης *«υπό τύπον ειδήσεων ή άλλων δημοσιευμάτων ονομάτων προσώπων εν ζωή ευρισκομένων και αναμιχθέντων εις μυστικές οργανώσεις ή ελληνικές και συμμαχικές υπηρεσίας πληροφοριών, ως και περιγραφών των τρόπων, όρων και συνθηκών, υφ' ας δρουν ή έδρασαν αι οργανώσεις και υπηρεσίαι...»* (άρθρο 50)³¹. Επιπλέον, τέθηκε απαγόρευση δημοσίευσης εντύπων που μπορούσαν να αναξοπυρώσουν τα πολιτικά πάθη (άρθρο 52)³² και των πρακτικών της Βουλής, αν γινόταν με τρόπο που *«να δημιουργούνται εις το αναγνώστην ψευδείς ή εσφαλμένοι εντυπώσεις περί των πράγματι λεχθέντων ή γενομένων»* (άρθρο 53 παρ. 3)³³.

Ειδικά για τις ψευδείς ειδήσεις υπήρχε ποινή ενός έτους και πρόστιμο 100.000 δραχμών για όσους διέσπειραν «ψευδείς ειδήσεις» ή «φήμες» που μπορούσαν να επιφέρουν «ανησυχία ή φόβο στους πολίτες» ή «να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του κοινού» σε σειρά τομέων της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, όπως οι ένοπλες δυνάμεις, η οικονομία, ο τουρισμός κ.ά. Σε περίπτωση επανάληψης της πράξης, η ποινή θα διπλασιαζόταν. Αξίζει να σημειωθεί ότι αρχικά είχε προβλεφθεί η φυλάκιση ενός χρόνου σε Έλληνα ή ξένο δημοσιογράφο εκτός Ελλάδας που «διέσπειρε ψευδείς ειδήσεις». Τελικά, με δήλωση του τότε Υπουργού Δικαιοσύνης Α. Τσουκαλά η ποινή εξαιρέθηκε για τους δημοσιογράφους εντός Ελλάδας³⁴.

Ο νόμος «περί Τύπου» συμπληρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα για την επαγγελματική κατάσταση των δημοσιογράφων το 1971. Στοιχεία του διατάγματος ήταν οι αναφορές σε φράσεις όπως «το δημόσιο συμφέρον», «η ακεραιότης και η αξιοπρέπεια του επαγγέλματος», «αι ανέντιμοι μέθοδοι» και ο έλεγχος επί των δημοσιογράφων και των επαγγελματικών τους ενώσεων. Το τελευταίο επετεύχθη με την υποχρέωση για κατοχή διπλώματος από επίσημη σχολή δημοσιογραφίας, την τιμωρία για φαινόμενα όπως *«η ολιγωρία περί την εκτέλεσιν δημοσιογραφικών εντολών»*, *«η μη τήρησις της προσηκούσης ευπρεπείας εκφράσεων»* ή *«η άσκησις της δημοσιογραφίας κατά τρόπον αντιτιθέμενον εις την δημόσιαν αποστολήν του τύπου»*.³⁵

Στη συνέχεια, κρίσιμης σημασίας στοιχείο ήταν η άρση της κατάστασης πολιορκίας που είχε αρχίσει από τον Ιανουάριο του 1972 σε όλη τη χώρα, εκτός από την Αθήνα,

²⁹ (Αλιβιζάτος, 1986:645)

³⁰ (Αλιβιζάτος, 1986:646)

³¹ (Αλιβιζάτος, 1986:646)

³² (Αλιβιζάτος, 1986:646)

³³ (Αλιβιζάτος, 1986:647)

³⁴ (Αλιβιζάτος, 1986:648)

³⁵ (Αλιβιζάτος, 1986:649)

τον Πειραιά και την Θεσσαλονίκη³⁶. Τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους έγινε το ίδιο στην Θεσσαλονίκη, κάτι που ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1973 σε Αθήνα και Πειραιά³⁷. Όμως, η κατάσταση πολιορκίας επανήλθε μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου³⁸. Κατά συνέπεια, οι εφημερίδες αναγκάστηκαν είτε να συνεργασθούν με το καθεστώς Ιωαννίδη είτε να αναστείλουν την κυκλοφορία τους³⁹. Αυτή η πραγματικότητα διατηρήθηκε μέχρι την κατάρρευση της δικτατορίας τον Ιούλιο του 1974⁴⁰.

1.5. ΟΙ ΠΙΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΤΥΠΟ

Πέρα από το θεσμοθετημένο καθεστώς, η δικτατορία των Συνταγματαρχών επιχείρησε να δυνεισδύσει στον ημερήσιο Αθηναϊκό Τύπο μέσω οικονομικών πιέσεων. Η -τότε- κυβέρνηση έριξε το βάρος στις έμμεσες επιδοτήσεις μέσω κρατικών διαφημίσεων αλλά και επιχορηγήσεων μέσα από την παροχή διευκολύνσεων στην προμήθεια χαρτιού και φορολογικών απαλλαγών⁴¹.

Κατά την διάρκεια της δικτατορίας, αποφασίστηκε η θεσμοθέτηση μέτρων που μετέβαλαν σημαντικά τη λειτουργία του Τύπου. Το νομοθετικό διάταγμα «περί Τύπου» του 1969 άλλαξε σημαντικά τα δεδομένα στα οικονομικά των εφημερίδων. Σύμφωνα μ' αυτό, τα έντυπα με ημερήσια κυκλοφορία μέχρι 25.000 φύλλα απαλλάσσονταν από κάθε δασμό, ενώ την στιγμή που η κυκλοφορία υπερέβαινε τα 100.000 φύλλα, ο δασμός αυξανόταν κλιμακωτά μέχρι και το 95%. Κατόπιν, το περηβόητο νομοθετικό διάταγμα καταργούσε το ειδικό φορολογικό καθεστώς που ίσχυε μέχρι τότε για τα κέρδη των εκδοτικών συγκροτημάτων⁴².

Το νέο φορολογικό σύστημα έπληττε άμεσα τις εφημερίδες που αντιδρούσαν σιωπηρά στη δικτατορία, δεδομένου ότι αυτές είχαν υψηλότερους αριθμούς κυκλοφορίας από τις αντίστοιχες που υποστήριζαν την πολιτική κατάσταση. Κατά συνέπεια, οι εφημερίδες πίεσαν προς την ανάκληση των μέτρων. Το προαναφερθέν είχε ως αποτέλεσμα την μείωση των δασμών στα τέλη του 1973 και τελικά, την κατάργηση του μέτρου την επόμενη χρονιά⁴³. Όσον αφορά την δεύτερη παράμετρο, υπήρχαν άμεσες συνέπειες για τις εφημερίδες που δεν ακολουθούσαν την κυβερνητική γραμμή. Μία εξ αυτών ήταν η άρνηση δημοσίευσης καταχωρήσεων από κρατικούς οργανισμούς στα φύλλα τους. Μετά το τέλος της περιόδου της προληπτικής λογοκρισίας οι διαφημίσεις διακόπτονταν προς τις αντιτιθέμενες εφημερίδες. Επίσης, υπήρξαν περιπτώσεις κυβερνητικών παρεμβάσεων μεταξύ διαφημιστών και διαφημιζομένων, προκειμένου να επιλέγονται ή να απορρίπτονται ορισμένες εφημερίδες. Ως αποτέλεσμα, τα κέρδη εφημερίδων με μεγάλη κυκλοφορία μειώθηκαν σημαντικά⁴⁴.

³⁶ (Στράτος, 1995:24)

³⁷ (Στράτος, 1995:24)

³⁸ (Στράτος, 1995:24)

³⁹ (Στράτος, 1995:24)

⁴⁰ (Στράτος, 1995:24)

⁴¹ (Στράτος, 1995:25)

⁴² (Ζίγδης, 1977:369)

⁴³ (Στράτος, 1995:26)

⁴⁴ (Στράτος, 1995:26)

Άλλος τρόπος πίεσης υπήρξε η χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων και κυβερνητικών παροχών. Η έμμεση οικονομική βοήθεια εκφραζόταν μέσω δανεισμού, φαινομένου που καθίστατο συζητήσιμο για τα μη φιλικά προσκείμενα έντυπα⁴⁵. Παρά ταύτα, οι όποιες στρεβλώσεις συνήθως υπερβαίνονταν.

Διαφορετικού χαρακτήρα πρακτική ήταν οι παρεμβάσεις στην κυκλοφορία των εφημερίδων. Δεν ήταν μη σύνηθες το φαινόμενο της παρεμπόδισης διανομής εντύπων διαφορετικής πολιτικής χροιάς στην επαρχία. Ως εκ τούτου, τα αντίστοιχα έντυπα επιστρέφονταν στα αστικά κέντρα⁴⁶.

⁴⁵ (Στράτος, 1995:26)

⁴⁶ (Στράτος, 1995:26)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΑΘΗΝΑΪΚΟ ΤΥΠΟ ΥΠΟ ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ

2.1. Ο ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ ΤΥΠΟΣ 1967-1974

Πριν την επιβολή της δικτατορίας, ο Τύπος στην Ελλάδα απολάμβανε ελευθερίας της έκφρασης. Τα δεδομένα μεταβλήθηκαν ριζικά μετά το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι εφημερίδες κλήθηκαν να λειτουργήσουν κάτω από ένα περιοριστικό καθεστώς, εκτεθειμένες στις αυθαιρεσίες της κυβέρνησης.

Από την 21^η Απριλίου και ύστερα κυκλοφορούσαν εννέα εφημερίδες αντί δεκατεσσάρων προ της ημέρας αυτής. Δύο από αυτές, η *Καθημερινή* και η *Μεσημβρινή*, ανέστειλαν την κυκλοφορία τους. Έπειτα, οι εφημερίδες *Αυγή* και *Δημοκρατική Αλλαγή* κατασχέθηκαν αμέσως από την δικτατορία⁴⁷.

Από την άλλη πλευρά, συνέχισε η κυκλοφορία των εφημερίδων *Ελεύθερος Κόσμος* και *Εστία*, οι οποίες υποστήριζαν το καθεστώς από την αρχή της ύπαρξής του. Ταυτόχρονα, εξακολούθησε η κυκλοφορία των εφημερίδων *Ακρόπολις*, *Βραδυνή* και *Απογευματινή*, οι οποίες κινούνταν στον ευρύτερο χώρο της Δεξιάς⁴⁸. Η *Βραδυνή* συνάντησε προβλήματα λειτουργίας το 1973, μετά την δημοσίευση δηλώσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή εναντίον της δικτατορίας στις 23 Απριλίου. Ως αποτέλεσμα, η εφημερίδα κατασχέθηκε, ενώ έγινε δίωξη κατά του εκδότη, Τζώρτζη Αθανασιάδη. Την 1^η Δεκεμβρίου του ίδιου έτους η εφημερίδα αναγκάστηκε σε κλείσιμο από το νέο πραξικόπημα του στρατηγού Ιωαννίδη, αρχικά για έξι μήνες και στη συνέχεια για άλλους έξι⁴⁹. Τρεις εφημερίδες που εξέφραζαν το Κέντρο, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, *ΤΑ ΝΕΑ* και το *ΕΘΝΟΣ*, περιέρχονται εξίσου στην ημερήσια διάταξη. Η κυκλοφορία του *ΕΘΝΟΥΣ* σταμάτησε το 1970⁵⁰. Εφημερίδα του λεγόμενου «προοδευτικού» χώρου ήταν η *ΑΘΗΝΑΪΚΗ* που έκλεισε κατά την διάρκεια της δικτατορίας για οικονομικούς λόγους⁵¹.

Στη διάρκεια της δικτατορίας λειτούργησαν δύο νέες εφημερίδες, φίλα προσκείμενες στο καθεστώς, οι οποίες ήταν η *ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ* και τα *ΣΗΜΕΡΙΝΑ*. Η πρώτη εκδόθηκε από ανθρώπους που ήταν κοντά στο καθεστώς, ενώ η δεύτερη ήταν η απογευματινή έκδοση του *ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ*. Η κυκλοφορία τους ήταν χαμηλή, με αποτέλεσμα να αναστείλουν τη λειτουργία τους. Η *ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ* εκδιδόταν την περίοδο 1968-1974, ενώ τα *ΣΗΜΕΡΙΝΑ* από το 1971 έως το 1974⁵².

⁴⁷ (Στράτος, 1995:14)

⁴⁸ (Στράτος, 1995:14)

⁴⁹ (Ζίγδης, 1977:377)

⁵⁰ (Στράτος, 1995:14)

⁵¹ (Στράτος, 1995:14)

⁵² (Στράτος, 1995:14)

2.2. Η ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΑΘΗΝΑΪΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Οι αριθμοί κυκλοφορίας των εντύπων ανά έτος την εποχή της δικτατορίας παρουσιάζουν ενδιαφέροντα στοιχεία. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου τα ποσοτικά δεδομένα επηρεάζονται από την πορεία του καθεστώτος στο χρόνο. Ως βάση αναφοράς χρησιμοποιείται ο Δεκέμβριος του εκάστοτε έτους, με εξαίρεση το 1974 όπου επιλέγεται ο Ιούλιος.

Τα στοιχεία των πρωινών εφημερίδων του 1967 εμφανίζουν ενδιαφέροντα στοιχεία. Κυρίαρχη σε κυκλοφορία είναι η *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*, η οποία πούλησε 101.014 φύλλα, ενώ ακολουθεί ο *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ* με 57.501⁵³.

Στο πεδίο των απογευματινών εφημερίδων, η πρώτη σε κυκλοφορία είναι η *ΤΑ ΝΕΑ* με 120.838 φύλλα. Στη δεύτερη θέση βρίσκεται η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* που πούλησε 100.446 φύλλα⁵⁴.

Το 1968 διατηρείται η πρωτοκαθεδρία των εφημερίδων *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ* και *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ* στα πρωινά έντυπα. Συγκεκριμένα, η πρώτη κατέγραψε 112.472 πωληθέντα φύλλα, ενώ η δεύτερη 55.287 φύλλα⁵⁵.

Στο πεδίο των απογευματινών εφημερίδων παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις. Ειδικότερα, η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* περνά στη πρώτη θέση, έχοντας εκδόσει 143.296 φύλλα. Κατόπιν ακολουθούν *ΤΑ ΝΕΑ* που μέτρησαν 125.084 φύλλα⁵⁶.

Το 1969 δεν επέρχονται μεταβολές στις πρωινές εφημερίδες. Η *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ* εξακολουθεί να είναι η πιο δημοφιλής με 99.671 φύλλα, με τον *ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ* να ακολουθεί με 76.875 φύλλα⁵⁷.

Οι απογευματινές εφημερίδες κατά το 1969 δεν παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις. Πρώτη εμφανίζεται η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* που είδε τις πωλήσεις της να φτάνουν τα 137.626 φύλλα. Δεύτερη εφημερίδα σε κυκλοφορία έρχονται *ΤΑ ΝΕΑ* με 135.740 φύλλα⁵⁸.

Το 1970 διατηρούνται τα ίδια δεδομένα στην κυκλοφορία των πρωινών εφημερίδων. Η κυκλοφορία της *ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ* κατέχει την πρωτιά, καθώς πουλά 86.673 φύλλα. Σε απόσταση από την πρώτη αλλά σταθερά δεύτερος έρχεται ο *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ* με 41.087 φύλλα. Αξίζει να σημειωθεί ότι *ΤΟ ΒΗΜΑ* βρίσκεται σε πολύ κοντινή απόσταση από την δεύτερη εφημερίδα, αφού πούλησε 40.933 φύλλα⁵⁹.

Οι απογευματινές εκδόσεις των εφημερίδων παρουσιάζουν ενδιαφέρον λόγω της μεταβολής των συσχετισμών. Έτσι, *ΤΑ ΝΕΑ* παίρνουν την πρωτιά, βλέποντας τις

⁵³ (Στράτος, 1995:156)

⁵⁴ (Στράτος, 1995:156)

⁵⁵ (Στράτος, 1995:157)

⁵⁶ (Στράτος, 1995:157)

⁵⁷ (Στράτος, 1995:158)

⁵⁸ (Στράτος, 1995:158)

⁵⁹ (Στράτος, 1995:159)

πωλήσεις να ανέρχονται στις 120.561. Στη δεύτερη θέση είναι η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* με 117.456 πωλήσεις⁶⁰.

Οι πρωινές εφημερίδες για το 1971 δεν εμφανίζουν διαφορές. Η *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ* εμφανίζει την υψηλότερη κυκλοφορία με 92.322 φύλλα. Δεύτερος έρχεται ο *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ* που μετρά 41.806 φύλλα, διευρύνοντας την διαφορά από *ΤΟ ΒΗΜΑ* (39.564 φύλλα)⁶¹.

Στο χώρο των απογευματινών εφημερίδων, η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* ανακτά την πρωτοκαθεδρία με 138.280 φύλλα, ενώ *ΤΑ ΝΕΑ* ακολουθούν με 136.071 πωληθέντα φύλλα⁶².

Η κυκλοφορία των πρωινών εφημερίδων το 1972 παρουσιάζει ενδιαφέρον λόγω της αλλαγής των συσχετισμών. Αρχικά, η *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ* έχει σταθερά τις υψηλότερες πωλήσεις, οι οποίες ανέρχονται σε 106.682. Στη συνέχεια, *ΤΟ ΒΗΜΑ* φτάνει στη δεύτερη θέση με 51.050 φύλλα, υποσκελίζοντας τον *ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ* (46.019)⁶³.

Οι απογευματινές εφημερίδες του ίδιου έτους εμφανίζουν τις ίδιες τάσεις. Η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* παρέμεινε πρώτη, αυξάνοντας την διαφορά από *ΤΑ ΝΕΑ* (161.220 φύλλα η πρώτη έναντι 148.836 της δεύτερης)⁶⁴.

Το 1973 διατηρείται η ίδια πραγματικότητα στην κυκλοφορία των πρωινών εφημερίδων. Πρώτη εμφανίζεται η *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*, της οποίας οι πωλήσεις έφτασαν τις 109.117, ενώ δεύτερο είναι *ΤΟ ΒΗΜΑ* με 68.674, έχοντας σημαντική διαφορά από τον *ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ* (31.434)⁶⁵.

Στις απογευματινές εφημερίδες διατηρούνται οι ίδιες τάσεις. Συγκεκριμένα, η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* ήταν η δημοφιλέστερη εφημερίδα με 200.079 φύλλα. Σταθερά στη δεύτερη θέση βρίσκονται *ΤΑ ΝΕΑ* που οι πωλήσεις τους ανήλθαν στα 190.674 φύλλα⁶⁶.

Το 1974 σηματοδότησε το τέλος της δικτατορίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Ιούλιο του ίδιου έτους οι δύο κυρίαρχες πρωινές εφημερίδες είδαν αύξηση στην κυκλοφορία τους συγκριτικά με τα τέλη του 1973. Ειδικότερα, η *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ* παρατηρείται πρώτη σε προτιμήσεις με 118.455 φύλλα, ακολουθούμενη από *ΤΟ ΒΗΜΑ* που πούλησε 70.749 φύλλα⁶⁷.

Στο πεδίο των απογευματινών εφημερίδων υπήρξαν σημαντικές μεταβολές στα ποσοτικά δεδομένα. Είναι χαρακτηριστικό ότι την πρωτιά κατέχει η *ΒΡΑΔΥΝΗ*, η κυκλοφορία της οποίας ξεπέρασε τα 250.000 φύλλα (268.673 φύλλα). Δεύτερη είναι η *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ* με πωλήσεις που φτάνουν τα 218.934 φύλλα. Τέλος, στην τρίτη θέση συναντώνται *ΤΑ ΝΕΑ* με 170.401 φύλλα⁶⁸.

⁶⁰ (Στράτος, 1995:159)

⁶¹ (Στράτος, 1995:160)

⁶² (Στράτος, 1995:160)

⁶³ (Στράτος, 1995:161)

⁶⁴ (Στράτος, 1995:161)

⁶⁵ (Στράτος, 1995:162)

⁶⁶ (Στράτος, 1995:162)

⁶⁷ (Στράτος, 1995:163)

⁶⁸ (Στράτος, 1995:163)

**ΜΕΡΟΣ Β' - Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ:
ΕΚΔΟΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΩΝ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Οι εκδότες των εφημερίδων υπήρξαν οι καθοδηγητές της «γραμμής» της καθεμίας την εποχή της δικτατορίας. Πρόσωπα με δημοσιογραφικό και οικονομικό κύρος, διαδραμάτισαν ρόλο στην κοινωνική ζωή της Ελλάδας κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές εκ των εφημερίδων άφησαν το στίγμα τους στην σύγχρονη ελληνική ιστορία, στοιχείο που προσδίδει στους εκδότες τους ακόμα μεγαλύτερη σημασία.

3.1. Κώστας Κυριαζής

Ο Κ. Κυριαζής ήταν ένας εκ των ιδιοκτητών της εφημερίδας «ΕΘΝΟΣ», εφημερίδας του Κεντρώου χώρου. Γεννήθηκε το 1920 στην Αθήνα. Ο ίδιος υπήρξε απόγονος ενός εκ των σημαντικότερων πνευματικών και θεωρητικών της ελληνικής επανάστασης, του Ρήγα Φεραίου.

Σε ηλικία 18 ετών ανέλαβε την συνιδιοκτησία του «Εθνους» από τον ιδρυτή του, Σπύρο Νικολόπουλο. Κατά την διάρκεια της κατοχής έλαβε μέρος στην αντίσταση. Παράλληλα, μετά το τέλος της κατοχής κάλυψε ως ανταποκριτής τα τεκταινόμενα του εμφυλίου πολέμου. Κατόπιν, κάλυψε σημαντικά γεγονότα της διεθνούς πολιτικής σκηνής του προηγούμενου αιώνα (απόβαση των Αγγλογάλλων στο Σουέζ το 1957, εγκαθίδρυση του ρατσιστικού καθεστώτος του Άπαρτχαϊντ, συνεντεύξεις από ηγέτες όπως ο Τίτο).

Κατά την διάρκεια της δικτατορίας, το «ΕΘΝΟΣ» εξέφρασε ανοικτά την αντίθεσή του στο καθεστώς. Συγκεκριμένα, με αφορμή την απόπειρα δολοφονίας του Κύπριου προέδρου Μακάριου, πήρε συνέντευξη από τον πρώην Υπουργό της Ένωσης Κέντρου, Ι. Ζίγδη, το 1970 στην οποία ο πολιτικός ζητούσε τον σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας για την αντιμετώπιση του Κυπριακού. Ως αποτέλεσμα, συνελήφθησαν άμεσα οι εκδότες Κ. Κυριαζής και Κ. Νικολόπουλος, ο διευθυντής Κ. Οικονομίδης, ο συντάκτης Γ. Καψής και ο Ι. Ζίγδης. Το δικαστήριο αποφάσισε την τετραετή φυλάκισή του και σημαντικό χρηματικό πρόστιμο.

Μετά την δικτατορία έγινε πρόεδρος του Ε.Ο.Τ. Η προσφορά του κρίνεται σημαντική, καθώς επί θητείας του προωθήθηκαν συνεργασίες με χώρες όπως η Ε.Σ.Σ.Δ., το Ισραήλ, η Ταϋλάνδη κ.ά.

Παράλληλα, ο Κ. Κυριαζής δραστηριοποιήθηκε ενεργά και στο χώρο των εκδόσεων, όντας συγγραφέας βιβλίων της βυζαντινής εποχής. Μερικά από αυτά ήταν ο *Κωνσταντίνος Παλαιολόγος*, η *Θεοφανώ*, ο *Ηράκλειος* κ.ά.

Πέθανε το 1991 σε ηλικία 71 ετών. Προς τιμήν του ιδρύθηκε το «Διεθνές Κέντρο Κώστας Κυριαζής», μέσω του οποίου απονέμονται τιμητικά βραβεία σε προσωπικότητες που προωθούν τις αξίες του ανθρωπισμού⁶⁹.

3.2. Κώστας Νικολόπουλος

Ο Κ. Νικολόπουλος υπήρξε συνιδιοκτήτης με τον Κ. Κυριαζή της εφημερίδας «ΕΘΝΟΣ». Γεννήθηκε το 1922. Φοίτησε στο Κολλέγιο Αθηνών και σπούδασε νομικά και πολιτικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Για πολλά χρόνια ήταν συνιδιοκτήτης του «ΕΘΝΟΥΣ». Μέσα από τις στήλες της εφημερίδας υποστηριζόταν ο χώρος του Κέντρου και ο «Ανένδοτος» του Γ. Παπανδρέου. Κατά την διάρκεια της δικτατορίας ακολουθήθηκε η ίδια γραμμή. Μετά την δήλωση του Ι. Ζίγδη στην εφημερίδα το 1970 σχετικά με το Κυπριακό ο Κ. Νικολόπουλος καταδικάστηκε σε φυλάκιση, ενώ ανεστάλη η κυκλοφορία της εφημερίδας. Αυτό είχε ως συνέπεια το άδοξο τέλος της εκδοτικής δραστηριότητάς του. Οι συνθήκες κράτησής του θεωρούνται υπαίτιες για τα πρώτα προβλήματα υγείας που εμφάνισε.

Εκτός από την εκδοτική δραστηριότητα, ο Κ. Νικολόπουλος είχε μεγάλη αγάπη για το αυτοκίνητο, όντας πρόεδρος των Φίλων Παλαιού Αυτοκινήτου και αντιπρόεδρος της Διεθνούς Ομοσπονδίας Αυτοκινήτου Αντίκα.

Απεβίωσε το 1998 σε ηλικία 76 ετών⁷⁰.

3.3. Τζώρτζης Αθανασιάδης

Ο Τ. Αθανασιάδης υπήρξε ιδιοκτήτης των εφημερίδων «Ναυτεμπορική» και «Βραδυνή», εφημερίδων που πρόσκειντο στην Ε.Ρ.Ε. και τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Γεννήθηκε το 1912 στην Κωνσταντινούπολη. Σε ηλικία 12 ετών εγκατέλειψε την γενέτειρά του λόγω της Μικρασιατικής καταστροφής και εγκαταστάθηκε στον Πειραιά. Εκεί σπούδασε στην ελληνογαλλική σχολή «Ο Άγιος Παύλος».

Δίπλα στον αδερφό του, Πάνο, ξεκίνησε την καριέρα του στην δημοσιογραφία. Το 1936 ανέλαβε την διεύθυνση της εφημερίδας «Δελτίο». Κατά την ιταλική εισβολή έλαβε μέρος ως λοχίας-πυροβολητής, λαμβάνοντας παράσημο για την προσφορά του. Ταυτόχρονα, κατά την κατοχική περίοδο συμμετείχε ενεργά στην αντίσταση. Το 1948 μετονόμασε το «Δελτίο» σε «Ναυτεμπορική». Παράλληλα, το επόμενο έτος μετέφερε τα γραφεία της εφημερίδας από τον Πειραιά στην Αθήνα.

Το 1963 αποτελεί χρονιά-ορόσημο καθώς αγόρασε την «Βραδυνή». Στη διάρκεια της δικτατορίας η «Βραδυνή» κινούνταν απέναντι στο καθεστώς. Η στάση της εντάθηκε

⁶⁹ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟ ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ, από <http://kyriazisfoundation.org/kostas-kyriazis/>

⁷⁰ ΤΑ ΝΕΑ, 18/9/1998, από <https://www.tanea.gr/1998/09/18/greece/pethane-o-kwstas-nikolopoulos/>

το 1973 με την υποστήριξη του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα, ενώ κορυφώθηκε με την δημοσίευση των δηλώσεων του Κ. Καραμανλή από το Παρίσι. Το τελευταίο στάθηκε αφορμή για την κατάσχεση των φύλλων της εφημερίδας. Η λειτουργία της ανεστάλη από το καθεστώς Ιωαννίδη για οκτώ μήνες. Η άφιξη του Κ. Καραμανλή και το τέλος της επτάχρονης δικτατορίας επιτρέπει την επανακυκλοφορία της «Βραδυνής». Είναι χαρακτηριστικός ο πανηγυρικός τόνος με τον οποίο υποδέχθηκε η εφημερίδα την επιστροφή του τέως Πρωθυπουργού. Κατά την διάρκεια της μεταπολίτευσης στήριξε τη Νέα Δημοκρατία. Σκληρή αντιπολίτευση έγινε στην πρώτη κυβέρνηση ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Πέρα από την εκδοτική δραστηριότητα, ο Αθανασιάδης συμμετείχε στο χώρο του αθλητισμού. Πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν ναυταθλητής-πηδαλιούχος της εθνικής ομάδας. Μετά τον πόλεμο εισηγήθηκε στον Κ. Καραμανλή την αναδιοργάνωση του ελληνικού αθλητισμού, με κορυφαία στιγμή την ίδρυση του Ο.Π.Α.Π. και του Προ-Πο. Μάλιστα, υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος του Ο.Π.Α.Π.

Στις 19 Μαρτίου 1983 ο Αθανασιάδης δολοφονήθηκε στο γραφείο του στη «Βραδυνή»⁷¹. Παρά τις έρευνες των αρχών, η δολοφονία δεν διαλευκάνθηκε πλήρως.

3.4. Σάββας Κωνσταντόπουλος

Ο Σ. Κωνσταντόπουλος υπήρξε εκδότης της εφημερίδας *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ* που ανήκε στον χώρο της δεξιάς. Γεννήθηκε το 1910 και εργάστηκε ως δημοσιογράφος για σημαντική περίοδο πριν γίνει ιδρυτής του «Ελεύθερου Κόσμου».

Ήταν ενεργός στην πολιτική από τα φοιτητικά του χρόνια στη Νομική, κινούμενος στο χώρο της Αριστεράς. Στη συνέχεια άλλαξε στρατόπεδο και προσχώρησε στη Δεξιά. Από το 1934 ξεκίνησε να εργάζεται ως αρχισυντάκτης στις εφημερίδες *ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ*, *ΕΘΝΙΚΗ ΦΛΟΓΑ*, *ΑΣΥΡΜΑΤΟΣ*, *ΕΘΝΙΚΗ*, *ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΙΜΑ* και *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*. Στη συνέχεια, από το 1952 έως το 1966 υπήρξε διευθυντής της *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗΣ*.

Το 1966 υπήρχε χρονιά-σταθμός στην καριέρα του στα Μ.Μ.Ε., καθώς εξέδωσε την εφημερίδα του. Καθ' όλη την διάρκεια της δικτατορίας υποστηρίχθηκε από τον *ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ* το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου, στοιχείο που τον χαρακτήρισε αρνητικά κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης.

Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας έζησε στο εξωτερικό. Απεβίωσε το 1981 στη Σουηδία⁷².

⁷¹ Εκδόσεις Λεξίτυπον, από <https://www.lexitipon.gr/product/343/tzwrtzis-athanasiadis-o-anthrwpos-8211-o-dimosiografos.html>

⁷² Μια ξεχασμένη φωνή της Δεξιάς, (2003), Γ. Κολοβός, *Η Καθημερινή*, Αρχείο Πολιτισμού από <https://www.kathimerini.gr/167931/article/politismos/arxeio-politismoy/mia-3exasmenh-fwnh-ths-de3ias>

3.5. Κύρος Α. Κύρου

Ο Κ. Α. Κύρου ήταν απόγονος της οικογένειας Κύρου, διευθυντών της εφημερίδας *ΕΣΤΙΑ*. Ο ίδιος υπήρξε διευθυντής του εντύπου για πολλά χρόνια. Γεννήθηκε το 1899, κληρονομώντας την διεύθυνση της εφημερίδας από τον αδελφό του, Αχιλλέα Κύρου.

Ιδιαίτερα στοιχεία για τις σπουδές και την εκδοτική δραστηριότητά του δεν έγιναν γνωστά. Διαχρονικά η εφημερίδα κινήθηκε στο χώρο της Δεξιάς. Κατά την διάρκεια της δικτατορίας τάχθηκε υπέρ του καθεστώτος. Παράλληλα, ο ίδιος ήταν από τα ιδρυτικά μέλη της Ένωσης Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΙΗΕΑ) το 1951.

Ακόμα, είχε συμβολή στη Λογοτεχνία, καθώς συνέγραψε τα βιβλία *Εδώ κι εκεί* (1967) και *Ματιές στα Ξένα* (1966).

Απεβίωσε το 1970 σε ηλικία 71 ετών⁷³.

3.6. Αδωνις Κ. Κύρου

Ο Α. Κ. Κύρου υπήρξε διευθυντής της *ΕΣΤΙΑΣ* επί σειρά ετών. Γεννήθηκε το 1938. Οι σπουδές του ήταν στο Πολιτικό και Οικονομικό Τμήμα της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ο Α. Κ. Κύρου ανέλαβε την διεύθυνση του εντύπου μετά τον θάνατο του πατέρα του, Κύρου Α. Κύρου. Ιδιαίτερη έμφαση έδινε στην αρθρογραφία και την σχολιογραφία.

Πέραν της ενασχόλησης με την *ΕΣΤΙΑ*, ο Α. Κ. Κύρου ασχολήθηκε με την αρχαιολογία και την πεζοπορία. Ακόμα, συνέγραψε τα βιβλία *Εμπρός της Ελλάδος παιδιά και Ημέρες δόξας και νύχτες σκλαβιάς* (βιβλία για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο), το λεύκωμα *Απολεσθέν θέλγητρο* (σύγγραμμα για το τέλος της παλαιά δημοσιογραφίας) και τον τόμο *Στο σταυροδρόμι του Αργολικού* (σύγγραμμα για τα ιστορικά αξιοθέατα του Αργολικού Κόλπου)⁷⁴.

3.7. Οικογένεια Μπότση

Οι αδερφοί Διονύσιος και Αθανάσιος (Νάσος) Μπότσης ήταν ιδιοκτήτες των εφημερίδων *ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ* και *ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ*. Οι εφημερίδες υποστήριζαν διαχρονικά τον χώρο της Κεντροδεξιάς. Αξίζει να σημειωθεί ότι έχει δημιουργηθεί το «ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΣ. ΜΠΟΤΣΗ» με σκοπό την προαγωγή της δημοσιογραφίας στην Ελλάδα. Για τον σκοπό αυτό συνέταξε

⁷³ Βιβλιονet, από

<http://www.biblionet.gr/author/22684/%CE%9A.%CE%91.%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%85>

⁷⁴ Βιβλιονet, από

<http://www.biblionet.gr/author/12747/%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%85,%CE%86%CE%B4%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%82.%CE%9A.,1938-%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%82/%CF%83%CF%85%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AD%CE%B1%CF%82>

διαθήκη με την οποία άφησε την περιουσία του στο ίδρυμα, ώστε αυτό να λειτουργήσει μετά τον θάνατό του⁷⁵. Επιπλέον, λειτουργεί η βίλα Μπότση στη Νέα Ερυθραία που είναι ανοικτή στο κοινό⁷⁶.

3.8. Χρήστος Λαμπράκης

Ο Χ. Λαμπράκης υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους εκδότες στην μεταπολεμική ιστορία της χώρας με πολύπλευρη δραστηριότητα. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1934. Υπήρξε εκδότης των εφημερίδων *ΤΑ ΝΕΑ* και *ΤΟ ΒΗΜΑ*, εφημερίδων που στεγάζονταν υπό τον Δ.Ο.Λ. Οι εφημερίδες εξέφραζαν την Κεντροαριστερά.

Σπούδασε στην Αγγλία και στην Ελβετία. Το 1954 ο Χ. Λαμπράκης ανέλαβε την διεύθυνση του περιοδικού *ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ*⁷⁷. Τρία χρόνια αργότερα, μετά τον θάνατο του πατέρα του, ανέλαβε την ιδιοκτησία των δύο εφημερίδων⁷⁸. Το 1963 ξεκίνησε η έκδοση του περιοδικού *ΕΠΟΧΕΣ*. Το ένθετο υπήρξε κεφαλαιώδους σημασίας στην εκδοτική πραγματικότητα, καθώς πλήθος διανοομένων από την Ελλάδα και το εξωτερικό έγραψαν στα φύλλα του (Οδυσσέας Ελύτης, Ε.Π. Παπανούτσος, Ι.Θ. Κακριδής, Georg Lukacs, Thomas Mann κ.ά). Η έκδοσή του διεκόπη το 1967⁷⁹.

Κατά το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου η δικτατορία επιχείρησε να συλλάβει τον Χ. Λαμπράκη, κάτι που έγινε τον Μάιο του 1967⁸⁰. Αρχικά, κρατήθηκε σε απομόνωση στο Γουδί και στη συνέχεια στο Μαρούσι. Τον Νοέμβριο του ίδιου έτους εκτοπίστηκε στην Σύρο. Τον Δεκέμβριο απελευθερώθηκε⁸¹. Η σύλληψή του κινητοποίησε τόσο τον χώρο του διεθνούς τύπου όσο και την πολιτική τάξη. Η κράτησή του οδήγησε το Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου στην απονομή του βραβείου «Χρυσής Πένας» στον Χ. Λαμπράκη το 1968. Κατόπιν, η αμερικανική και η γαλλική πρεσβεία προχώρησαν σε διαβήματα προς το καθεστώς, ζητώντας την απελευθέρωσή του. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την διάρκεια της φυλάκισής του είχε συνομιλία με τον πρώην καγκελάριο της Δυτικής Γερμανίας, Βίλι Μπράντ. Ταυτόχρονα, απέστειλε επιστολή στον πρόεδρο της Επιτροπής Εξωτερικών της Γερουσίας, Ουίλιαμ Φούλμπραϊτ, σχετικά με την

⁷⁵ ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΣ. ΜΠΟΤΣΗ, από <http://idrymabotsi.gr/istoria-tou-idrimatos/>

⁷⁶ ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΣ. ΜΠΟΤΣΗ, από <http://idrymabotsi.gr/egkainia-tis-anakainismenis-vilas-mpotsi-sti-neia-erythraia/>

⁷⁷ ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ 1934-2009: Η ΖΩΗ ΕΝΟΣ ΜΥΘΟΥ, (2009), ΣΤ. ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗΣ, Ενημερώθηκε: 25 Δεκεμβρίου 2009, από <https://www.tovima.gr/2009/12/25/society/xristos-lamprakis-br-1934-2009-i-zwi-enos-mythoy/>

⁷⁸ Ίδρυμα Λαμπράκη, https://www.lrf.gr/tl_labrakis.php

⁷⁹ Το περιοδικό *Εποχές και η κίνηση των ιδεών*, (2017), Δ. Κ. Ψυχογιός, Ενημερώθηκε: 17 Φεβρουαρίου 2017, από <https://www.tovima.gr/2017/02/19/culture/to-periodiko-epoxes-kai-i-kinisi-twn-idewn/>

⁸⁰ ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ 1934-2009: Η ΖΩΗ ΕΝΟΣ ΜΥΘΟΥ, (2009), ΣΤ. ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗΣ, Ενημερώθηκε: 25 Δεκεμβρίου 2009, από <https://www.tovima.gr/2009/12/25/society/xristos-lamprakis-br-1934-2009-i-zwi-enos-mythoy/>

⁸¹ Ίδρυμα Λαμπράκη, από https://www.lrf.gr/tl_labrakis.php

καταστολή της ελεύθερης έκφρασης στην Ελλάδα⁸². Το 1970 ο Δ.Ο.Λ. μετατράπηκε σε Α.Ε., με τον ίδιο να γίνεται πρόεδρος⁸³.

Επιπλέον, ο ίδιος είχε συνεισφορά και στην τηλεόραση, καθώς μέσω του Δ.Ο.Λ. συμμετείχε από κοινού με άλλους επιχειρηματίες στην ίδρυση του πρώτου ιδιωτικού τηλεοπτικού σταθμού στην Ελλάδα, του Mega Channel⁸⁴.

Πέραν της προσφοράς στον χώρο των Μ.Μ.Ε., ο Χ. Λαμπράκης διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στο χώρο της τέχνης. Το 1953, σε ηλικία μόλις 19 ετών, συμμετείχε στην ίδρυση του συλλόγου «Οι φίλοι της μουσικής» με την διάσημη λυρική τραγουδίστρια Αλεξάνδρα Τριάντη και τον μετέπειτα Υπουργό Δημοσίων Έργων, Λάμπρο Ευταξία. Από το 1977 έως το 2009 διετέλεσε Πρόεδρος του Δ.Σ. Ο σύλλογος αποτέλεσε το όχημα για την ανέγερση Μεγάρου Μουσικής Αθηνών, καθώς και για την εν γένει προώθηση της μουσικής στη χώρα⁸⁵. Το 1981 ανέλαβε Πρόεδρος του Οργανισμού Μεγάρου Μουσικής Αθηνών⁸⁶.

Σταθμός στην ζωή του Χ. Λαμπράκη αποτέλεσε η δημιουργία του «Ιδρύματος Λαμπράκη» από τον ίδιο και τον Δ.Ο.Λ. το 1991. Το ίδρυμα εκτείνεται σε διαφορετικούς τομείς, όπως η εκπαίδευση, ο πολιτισμός, το περιβάλλον, το ανθρώπινο δυναμικό και η ανάπτυξη μέσα από ερευνητικά προγράμματα⁸⁷.

Ο Χ. Λαμπράκης απεβίωσε το 2009 στην Αθήνα σε ηλικία 75 ετών⁸⁸.

⁸² ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ 1934-2009: Η ΖΩΗ ΕΝΟΣ ΜΥΘΟΥ, (2009), ΣΤ. ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗΣ, Ενημερώθηκε: 25 Δεκεμβρίου 2009, από <https://www.tovima.gr/2009/12/25/society/xristos-lamprakis-br-1934-2009-i-zwi-enos-mythoy/>

⁸³ ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ: Ο σπουδαίος πνευματικός εκδότης της εποχής μας, (2019), Μ. Ρώτα, Ενημερώθηκε: 17 Ιανουαρίου 2019, από <https://www.koinignomi.gr/news/politismos/2019/01/17/hristos-lamprakis.html>

⁸⁴ Ίδρυμα Λαμπράκη, από https://www.lrf.gr/tl_labrakis.php

⁸⁵ Σύλλογος Φίλων της Μουσικής, ΜΕΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ, από <http://www.megaron.gr/default.asp?pid=41&la=1>

⁸⁶ Ίδρυμα Λαμπράκη, από https://www.lrf.gr/tl_labrakis.php

⁸⁷ Ίδρυμα Λαμπράκη, από https://www.lrf.gr/the_foundation.php

⁸⁸ Ίδρυμα Λαμπράκη, από https://www.lrf.gr/tl_labrakis.php

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΦΥΛΛΑ ΤΟΥ *ΒΗΜΑΤΟΣ*

Τα πρωτοσέλιδα της περιόδου παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Μέσα σε μία περίοδο επτά ετών παρατηρούνται τάσεις που ποικίλουν ανάλογα με το νομικό καθεστώς και την εν γένει πίεση που ασκεί το στρατιωτικό καθεστώς στις εφημερίδες. Κατ' επέκταση, το πρωτοσέλιδο καλούνταν να συμφωνούν με τις κεντρικές επιταγές. Τα έντυπα ελέγχονταν από το Υπουργείο Τύπου πριν την κυκλοφορία τους στην επικράτεια. Παρά τις όποιες διαφορές στην πολιτική τοποθέτηση, οι εφημερίδες δεν διέφεραν ως προς την παρουσίαση της επικαιρότητας τον πρώτο καιρό της δικτατορίας. Στην παρούσα περίπτωση θα γίνει αναφορά στα πρωτοσέλιδα του *ΒΗΜΑΤΟΣ*, μίας εφημερίδας στραμένης στο χώρο του Κέντρου. Ο μικρός χρόνος για την ολοκλήρωση της έρευνας στα πλαίσια του μεταπτυχιακού, σε συνδυασμό με τον όγκο του αρχειακού υλικού οδήγησε στην επιλογή της συγκεκριμένης εφημερίδας. Παράλληλα, η πολιτική κατεύθυνση της εφημερίδας διαδραμάτισε εξίσου σημαντικό ρόλο.

1967

4.1. Το πραξικόπημα

Το πρωί της 21^{ης} Απριλίου οι ένοπλες δυνάμεις ανέτρεψαν την κυβέρνηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, καταλαμβάνοντας την εξουσία. Πλήθος πολιτικών και πολιτών συνελήφθη. Την ίδια στιγμή, τα πολιτικά κόμματα καταργήθηκαν, ενώ οι βασικές ελευθερίες της κοινωνικής ζωής ανεστάλησαν. Το πραξικόπημα οργανώθηκε από τρεις αξιωματικούς, τον Γ. Παπαδόπουλο, τον Σ. Παττακό και τον Ν. Μακαρέζο. Πρωθυπουργός ορκίστηκε ο Πρόεδρος του Αρείου Πάγου, Κωνσταντίνος Κόλλιας⁸⁹.

Η νέα κατάσταση δεν άφηνε περιθώρια ελιγμού στον Τύπο. *ΤΟ ΒΗΜΑ* κυκλοφορεί με πρωτοσέλιδα που παραθέτουν γεγονότα και δηλώσεις των δικτατόρων αυτούσιες και σε εισαγωγικά. Κύρια στοιχεία είναι η αυστηρή γραφή και η απουσία οιασδήποτε διαφοροποίησης.

Το πρώτο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *ΤΟ ΒΗΜΑ* βγαίνει στις 23 Απριλίου 1967. Εκεί δεσπόζει η ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης υπό τον Κ. Κόλλια, ενώ ως αντιπρόεδρος ορκίστηκε ο Γρηγόρης Σπαντιδάκης. Κατόπιν εκτίθεται η αναστολή των άρθρων 5, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 18, 20, 95 και 97 του Συντάγματος, ενώ μετά ακολουθεί η σύνθεση της νέας κυβέρνησης και το διάγγελμα. Στη συνέχεια, υπάρχει αναφορά στην κήρυξη της κατάστασης πολιορκίας σ' όλη τη χώρα. Τέλος, εκτίθενται οι προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης των συνταγματαρχών. Τα χαρακτηριστικά σημεία του πρωτοσέλιδου είναι η έκταση που δίνεται στο διάγγελμα και στις προγραμματικές δηλώσεις, την στιγμή που είναι σαφώς μικρότερη η αναφορά στην αναστολή άρθρων του Συντάγματος και στην έναρξη της κατάστασης πολιορκίας.

⁸⁹ (Στράτος, 1995:31)

Το επόμενο πρωτοσέλιδο χρονολογείται στις 25 Απριλίου 1967. Δύο κεντρικοί τίτλοι δεσπόζουν: ο πρώτος ανέφερε ότι ο Βασιλιάς επρόκειτο να προεδρεύσει στο υπουργικό συμβούλιο εντός της εβδομάδας, ενώ ο δεύτερος έγραψε ότι «ομάδες κρούσεως της Κεντροαριστεράς και της Αριστεράς θα επιχειρούσαν κατάλυσιν του κράτους κατά την συγκέντρωσιν της Θεσσαλονίκης. – Θα κατελάμβαναν το διοικητήριο, την έδρα Γ' Σώματος Στρατού, θα έκαian ομοίωμα του βασιλέως». Αξίζει να σημειωθεί ότι γίνεται μεγαλύτερη και εκτενέστερη αναφορά στην δεύτερη είδηση. Πιο κάτω στην εφημερίδα αναφέρονται μέτρα της κυβέρνησης για την οικονομία και την αγροτική πολιτική.

Το πρωτοσέλιδο της 26^{ης} Απριλίου χωρίζεται σε δύο κύριες στήλες. Πάνω αριστερά αναφέρεται η «ανοδική πορεία της οικονομίας» λόγω της ανόδου του δείκτη στο Χρηματιστήριο. Ακόμα, πάνω δεξιά υπάρχει αναφορά στο να γίνει η δημόσια διοίκηση «χρηστή και αμερόληπτος», όπου αναγράφεται η εγκύκλιος του Υπουργού Εσωτερικών Παττακού προς τους νομάρχες σ' όλη την επικράτεια. Σε μικρότερη στήλη υπάρχει η είδηση για την άφιξη 60 αμερικανών τουριστών-χορηγών του Πανεπιστημιακού Μουσείου της Πενσυλβάνια για ανασκαφές στην Αττική. Μάλιστα 48 εξ αυτών έστειλαν τηλεγράφημα στους δικούς τους όπου χαρακτηρίζεται η πολιτική κατάσταση ως «ομαλωτάτη».

Το πρωτοσέλιδο της 27^{ης} Απριλίου περιλαμβάνει δηλώσεις, συνεντεύξεις και ειδήσεις από την πολιτική επικαιρότητα. Αρχικά, δεσπόζει η ομιλία του βασιλιά και του Πρωθυπουργού Κόλλια στο υπουργικό συμβούλιο. Σε άλλες μακρές στήλες παρατίθενται οι συνεντεύξεις του Πρωθυπουργού Κόλλια και του αντιπροέδρου της κυβέρνησης και Υπουργού Εθνικής Άμυνας Σπαντιδάκη μαζί με την ορκωμοσία Υπουργών και Υφυπουργών. Άλλες ειδήσεις από την πολιτική επικαιρότητα ήταν οι δηλώσεις του Υπουργού Συντονισμού Μακαρέζου. Στο ίδιο επίπεδο κινούνται οι επαφές του Υπ. Εξωτερικών Οικονόμου-Γκούρια στην Δυτική Γερμανία, επ' αφορμή της κηδείας του πρώην Καγκελαρίου Αντενάουερ, καθώς επίσης η απέλαση δύο Ιταλών «κομμουνιστών» δημοσιογράφων για διάδοση «διαστρεβλωμένης αλήθειας» στα μέσα τους και τα «συγχαρητήρια» των ανώτερων δικαστικών στον Υπουργό Δημόσιων Έργων για την ανάληψη των καθηκόντων.

Η επόμενη έκδοση του *ΒΗΜΑΤΟΣ* είναι στις 28 Απριλίου. Στην εφημερίδα δεσπόζουν δύο στήλες: η μία αφορά συνέντευξη του Παπαδόπουλου στους εκπροσώπους του ελληνικού και ξένου Τύπου και τους έκτακτους απεσταλμένους ειδησεογραφικών πρακτορείων και ραδιοφωνικών σταθμών, ενώ η δεύτερη τα τρόφιμα για το Πάσχα. Ο τίτλος της είδησης είναι «Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΠΑΡΕΝΕΒΗ ΔΙΑ ΝΑ ΑΠΟΤΡΕΨΗ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΡΗΜΝΟΝ». Σε άλλο μικρότερο πλαίσιο εκτίθεται η ομιλία του Σπαντιδάκη στον Βασιλικό Ναύσταθμο Σαλαμίνας.

4.2. Το κίνημα του βασιλιά

Κατά την διάρκεια του 1967 έλαβε χώρα η απόπειρα ανατροπής της δικτατορικής κυβέρνησης υπό τον βασιλιά Κωνσταντίνο. Ο τελευταίος είχε την υποστήριξη πολιτικών και στρατιωτικών που δεν υποστήριζαν το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου. Το σχέδιο προέβλεπε την απόλυση της κυβέρνησης και την μετακίνηση του βασιλιά στην Βόρεια Ελλάδα με τον Πρωθυπουργό και την Βασίλισσα. Ημέρα του κινήματος ορίστηκε η 13^η Δεκεμβρίου⁹⁰. Το κίνημα τελικώς απέτυχε, με την δικτατορική κυβέρνηση να ενισχύει την θέση της.

Τα πρωτοσέλιδα συνεχίζουν την αυτούσια καταγραφή των δηλώσεων αξιωματούχων της δικτατορίας. Παράλληλα, ανυπόγραφα άρθρα γνώμης φανερώνουν την αντίθεση απέναντι στην ανατρεπτική ενέργεια υπέρ του Βασιλιά.

⁹⁰ (Στράτος, 1995:35)

Το πρωτοσέλιδο του *ΒΗΜΑΤΟΣ* είναι αφιερωμένο στην κάλυψη του γεγονότος σ' όλη την έκτασή του. Αρχικά, αναφέρεται η αποτυχία της «αντεπανάστασης», η ορκωμοσία ως αντιβασιλέα του Ζωιτάκη και της νέας κυβέρνησης του Παπαδόπουλου. Σ' αυτά υπάρχουν διάγγελμα της κυβέρνησης και ανακοινώσεις της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της χώρας για την ύπραξη «γαλήνης» στη χώρα. Στη συνέχεια, παρατίθενται τα διαγγέλματα των Ζωιτάκη, Παπαδόπουλου και Παττακού και το σχόλιο του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών με τίτλο «ΧΑΛΥΒΔΗΝΗ ΕΝΟΤΗΣ».

Μεταξύ άλλων, αναγράφεται ότι η Ελλάδα ανήκει «εις τον λαόν» και ότι «Συνετρίβησαν όλοι οι εχθροί του έθνους».

Τέλος, δύο στήλες με ανυπόγραφα άρθρα αφιερώνονται στο γεγονός. Η πρώτη χαρακτηρίζει το κίνημα ως «ΑΦΡΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ», με τις πρώτες δύο φράσεις να γράφουν: «Η ενότης του έθνους διεσώθη. Η Ελλάς ενίκησεν». Η δεύτερη γράφει ότι «Η ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΘΑ ΠΕΣΗ ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΝΟΝ». Σύμφωνα με αυτή, ο ελληνικός λαός εκφράζει την «αγαλλίασίν» του, ενώ γίνεται λόγος για τα «αποδιοπομπαία μιάσματα της κομματικής φαυλότητας».

Ίδιο σκηνικό παρατηρείται την επομένη. Με εξαίρεση μια μικρή στήλη, όλο το υπόλοιπο πρωτοσέλιδο αναφέρεται στο κίνημα. Κεντρικός τίτλος της εφημερίδας ήταν η διακήρυξη Παπαδόπουλου για την αποφασιστικότητα της κυβέρνησης. Ο Παπαδόπουλος έδωσε συνέντευξη στους εκπροσώπους του Τύπου. Στο ίδιο κείμενο βρίσκεται η διαταγή του Υπουργού Βορείου Ελλάδος και το μήνυμα του Υπουργού Γεωργίας στον αγροτικό κόσμο. Ταυτόχρονα, εκδηλώνεται «συμπαράσταση» από δημόσιους φορείς, όπως ο Δήμος Αθηναίων και άλλοι δήμοι, η Α.Δ.Ε.Δ.Υ. και η Γ.Σ.Ε.Ε.

Ακόμα, δύο στήλες με ανυπόγραφα άρθρα εμφανίζονται στην εφημερίδα με τίτλο «Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΕΤΙΜΩΡΗΘΗ» και «ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΜΑ

ΕΥΘΥΝΗΣ». Στην πρώτη αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι η 13^η Απριλίου ήρθε ως «συνέχεια» της 21^{ης} Απριλίου. Στη δεύτερη για την στάση που επέδειξε ο Παπαδόπουλος απέναντι στο γεγονός, ο οποίος περιορίστηκε σε «αντικειμενική εξιστόρηση των γεγονότων».

1968

4.3. Το δημοψήφισμα

Τον Σεπτέμβριο του 1968 διεξήχθη το δημοψήφισμα για το νέο Σύνταγμα της Ελλάδας. Η δικτατορική κυβέρνηση των Συνταγματαρχών επιχείρησε για πρώτη φορά να νομιμοποιηθεί πολιτικά μέσω της λαϊκής ψήφου. Για τον σκοπό αυτό λήφθηκαν ορισμένες πρωτοβουλίες, όπως η απελευθέρωση κρατουμένων αριστερών φρονημάτων, η κατάργηση του κατ'οίκον περιορισμού όπου είχε επιβληθεί και η κατάργηση στρατοδικείων. Μεταξύ άλλων, το νέο Σύνταγμα προέβλεπε την πλήρη αυτονομία των ενόπλων δυνάμεων. Όπως συμβαίνει στα αυταρχικά καθεστώτα, τα αποτελέσματα ήταν σε μεγάλη πλειοψηφία υπέρ, παρά το γεγονός της σημαντικής αποχής από την ψηφοφορία⁹¹.

Στα πρωτοσέλιδα καταγράφεται η δραστηριότητα γύρω από το δημοψήφισμα. Είναι χαρακτηριστικές οι επικεφαλίδες σε ορισμένα πρωτοσέλιδα. Το ύφος γραφής συνεχίζει να είναι το ίδιο, με μία εξαίρεση σ' ένα πρωτοσέλιδο. Και σ' αυτή την περίπτωση υπάρχει ανυπόγραφο άρθρο γνώμης που τάσσεται υπέρ της γραμμής του καθεστώτος.

⁹¹ (Στράτος, 1995:40)

Η εφημερίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ* έκανε εκτενή αναφορά στις προετοιμασίες για το γεγονός. Το πρωτοσέλιδο της 17^{ης} Σεπτεμβρίου 1968 γράφει στην επικεφαλίδα του: «ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ: ΤΟΥ ΛΑΟΥ, ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΑΟΝ, ΔΙΑ ΤΟΝ ΛΑΟΝ». Παρακάτω εκτίθεται η συνέντευξη του Παπαδόπουλου στους δημοσιογράφους. Σε κεντρικό σημείο εκτίθεται η ομιλία του πρώτου με αναφορές στον τύπο και την παιδεία. Για τη λειτουργία του τύπου αναφέρονται οι πρωτοβουλίες για το καινούργιο καθεστώς, μέσα από την τροποποίηση ή και την απόλειψη χωρίων επιμέρους άρθρων. Παρακάτω αναλύονται οι προβλεπόμενες «ρυθμίσεις» για τις εκλογές και τους βουλευτές. Τέλος, ο Παπαδόπουλος μιλά για την εφαρμογή του νέου πλαισίου «Πολιτικής Δικονομίας». Σε άλλες στήλες αναγράφονται οι ερωτήσεις των δημοσιογράφων προς τον Πρωθυπουργό.

Η επόμενη μέρα (18^η Σεπτεμβρίου) βρίσκει *ΤΟ ΒΗΜΑ* να αναγράφει ξανά την ίδια φράση στην επικεφαλίδα του («ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ: ΤΟΥ ΛΑΟΥ, ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΑΟΝ, ΔΙΑ ΤΟΝ ΛΑΟΝ»). Παρακάτω αναφέρονται οι περιοδίες των αντιπροέδρων Παττακού και Πατίλη σε Μεσόγεια και Αίγιο αντίστοιχα και του Υπ. Συντονισμού Μακαρέζου στη Λαμία. Ανάλογη εικόνα υπάρχει για την επίσκεψη Πατίλη στο Αίγιο. Η στήλη που αφιερώνεται στο γεγονός δηλώνει ότι ο Μακαρέζος «εγένετο αντικείμενον ενθουσιωδών εκδηλώσεων».

Στις 20 Σεπτεμβρίου η εφημερίδα αφιερώνει τρεις στήλες και μία φωτογραφία από το πρωτοσέλιδο στο δημοψήφισμα. Αρχικά, γίνεται αναφορά στην ομιλία των Παπαδόπουλου και Παττακού στο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημάρχων. Δίπλα εκτίθεται η δήλωση του Γενικού Διευθυντή Τύπου και Πληροφοριών, Β. Σταματόπουλου. Παρακάτω υπάρχει αφιέρωμα στην επίσκεψη του αντιπροέδρου Πατίλη στην Πρέβεζα και τα Ιωάννινα.

Το επόμενο πρωτοσέλιδο χρονολογείται στις 26 Σεπτεμβρίου. Το τελευταίο έχει δύο στήλες, στις οποίες η μία αφιερώνεται στην εξωτερική πολιτική, ενώ η δεύτερη στις ομιλίες πριν το δημοψήφισμα. Στην δεύτερη στήλη δεσπόζει η άποψη των δικτατόρων για υπέρβαση του 75% των «ΝΑΙ». Πιο κάτω αναγράφεται το επικείμενο διάγγελμα του προέδρου της δικτατορικής κυβέρνησης Παπαδόπουλου. Στο ίδιο σημείο γίνεται αναφορά στο νέο Σύνταγμα που θα είναι «δημοκρατικόν και σύγχρονον, προοδευτικόν και Δυτικόν». Σε διπλανή στήλη υπάρχει η ομιλία του Λαδά στον Πειραιά, παρουσία και άλλων πολιτικών προσώπων και φορέων. Ανάμεσα στην δεξιά και στην αριστερή στήλη του πρωτοσέλιδου βρίσκεται η «περιοδεία αστραπή» του Παττακού σε Δήμους και Κοινότητες της Αττικής. Στην ίδια στήλη εκτίθενται οι ομιλίες Υπουργών ανά την Ελλάδα.

Την επομένη *ΤΟ ΒΗΜΑ* αφιερώνει λιγότερη έκταση στο δημοψήφισμα. Σε μία στήλη προς τα αριστερά υπάρχει αφιέρωμα στην περιοδεία Παττακού στη Ρόδο. Πιο κάτω ο Υφυπουργός Συντονισμού Ευλάμπιος μιλά για την «οικονομική ανάκαμψη» της Ελλάδας και την «εξομοίωσιν του κοινωνικού και οικονομικού επιπέδου προς την Δ. Ευρώπη» αναλύοντας τα πεπραγμένα.

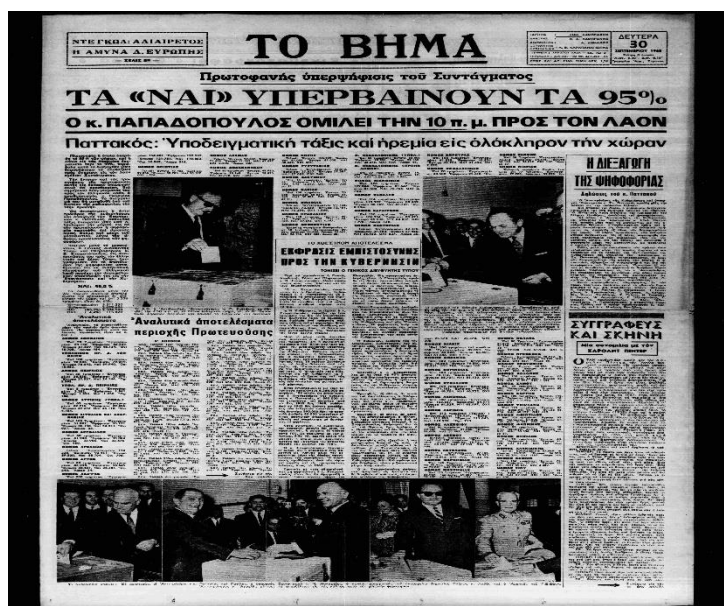
Το πρωτοσέλιδο της 28^{ης} Σεπτεμβρίου αφιερώνει στήλες τόσο στο δημοψήφισμα όσο και σε θέματα της διεθνούς πολιτικής. Ως προς το πρώτο σκέλος, πάνω δεξιά υπάρχουν οι δηλώσεις Παττακού σε Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους. Σε άλλη στήλη ο Παττακός κάνει ενημέρωση για όσους ψηφοφόρους δεν μπορέσουν να μεταφερθούν στα εκλογικά κέντρα εκτός Αττικής. Τέλος, σε στήλη δεξιά στο πρωτοσέλιδο υπάρχει η ανακοίνωση της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Ελλάδας που καλεί σε ΝΑΙ στο δημοψήφισμα.

Στις 29 Σεπτεμβρίου, ημέρα διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, η εφημερίδα αφιερώνεται εξ ολοκλήρου στο δημοψήφισμα. Αρχικά, δεσπόζει το μήνυμα του Παπαδόπουλου, το οποίο τιτλοφορείται: «ΕΙΣ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΗΝ ΦΑΣΙΝ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 21^{ΗΣ} ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967». Σε αυτό υπάρχουν αναφορές σε πολλά ζητήματα. Το μήνυμα κλείνει με το κάλεσμα στους ψηφοφόρους να πουν ΝΑΙ στο Σύνταγμα. Σε άλλη στήλη υπάρχει η διαβεβαίωση για την ετοιμότητα όλων για το δημοψήφισμα, ενώ άλλη στήλη απευθύνει «οδηγίες προς τους εκλογείς».

Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο του συγκεκριμένου πρωτοσέλιδου είναι ένα άρθρο σε μία στήλη κάτω αριστερά με τον τίτλο «ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ;». Το άρθρο είναι ανυπόγραφο και αναλύει τους λόγους για θετική ψήφο. Μάλιστα, καλεί τους κεντρικούς και φιλελεύθερους ψηφοφόρους να δώσουν θετική ψήφο.

Την 30^η Σεπτεμβρίου το πρωτοσέλιδο αφιερώνεται στην θετική ψήφο προς το νέο Σύνταγμα και στις δηλώσεις του Γενικού Διευθυντή Τύπου και Πληροφοριών Σταματόπουλου και του αντιπροέδρου Παττακού σχετικά με την ψηφοφορία. Ο τίτλος είναι: «Πρωτοφανής υπερψήφισις του Συντάγματος: ΤΑ «ΝΑΙ» ΥΠΕΡΒΑΙΝΟΥΝ ΤΑ 95%». Πιο κάτω αναγράφεται η ομιλία Παπαδόπουλου προς το λαό, ενώ ο Παττακός μιλά για «υποδειγματική τάξη και ηρεμία εις ολόκληρον την χώραν». Το μεγαλύτερο μέρος καταλαμβάνει η καταγραφή των αποτελεσμάτων στην Αττική και στους νομούς της Ελλάδας.

4.4. Ο θάνατος του Γ. Παπανδρέου

Την 1^η Νοεμβρίου 1968 απεβίωσε ο πρώην Πρωθυπουργός και πρόεδρος της Ε.Κ., Γ. Παπανδρέου. Η κηδεία του στις 3 Νοεμβρίου μετατράπηκε σε μία μεγάλη διαδήλωση κατά της δικτατορίας⁹².

ΤΟ ΒΗΜΑ αφιέρωσε πρωτοσέλιδα για το γεγονός. Παρά το γεγονός ότι η εφημερίδα ανήκει στον Κεντρώο χώρο, δεν υπάρχουν σχόλια ή αφιέρωμα υπέρ του πρώην Πρωθυπουργού. Την ίδια στιγμή, προβάλλεται η θέση του καθεστώτος ως προς τη διαδήλωση του πλήθους στην διάρκεια της κηδείας κατά της δικτατορίας.

Το πρώτο χρονολογείται ανήμερα του θανάτου του Γ. Παπανδρέου. Το συμβάν παρατίθεται πάνω αριστερά στο πρωτοσέλιδο με τον τίτλο «ΑΠΕΒΙΩΣΕΝ Ο Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ». Η στήλη έχει δύο μαύρες γραμμές ανάμεσα στον τίτλο ως ένδειξη πένθους. Παράλληλα, αναγράφεται το ιατρικό ανακοινωθέν και τα πρόσωπα που βρίσκονταν δίπλα του.

Την επομένη η εφημερίδα αναφέρει σε στήλη πάνω δεξιά ότι στις 3 Νοεμβρίου θα πραγματοποιούνταν η κηδεία του Γ. Παπανδρέου. Ο τίτλος είναι «ΚΗΔΕΥΕΤΑΙ ΑΥΡΙΟΝ Ο ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ», με μία μαύρη γραμμή πάνω από εκείνον να είναι χαρακτηριστική. Η σύζυγος του εκλιπόντος φέρεται να ευχαριστεί την κυβέρνηση για την τέλεση της κηδείας με δημόσια δαπάνη, ενώ αναφέρεται η μεταφορά της σορού στον ναό του Αγίου Ελευθερίου. Ακόμα, αναφέρεται η λιτή συλληπητήρια δήλωση της κυβέρνησης μέσω του Σταματόπουλου. Αξίζει να αναφερθεί ότι συμπεριλαμβάνεται

⁹² (Στράτος, 1995:47)

μήνυμα του τελευταίου Πρωθυπουργού πριν το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου, Παναγιώτη Κανελλόπουλου.

Στις 4 Νοεμβρίου, σε στήλη πάνω δεξιά, αναγράφεται η κηδεία του πρώην Πρωθυπουργού. Αρχικά, αναφέρονται τα συλλυπητήρια σειράς πολιτικών προσώπων από το εσωτερικό και το εξωτερικό. Είναι αξιοσημείωτο ότι η στήλη περιλαμβάνει ανακοίνωση της αστυνομίας, η οποία δικαιολογεί τις συλλήψεις κατά την διάρκεια των διαδηλώσεων.

Στις 5 Νοεμβρίου υπάρχει σε κεντρική στήλη της εφημερίδας η κηδεία και η θέση της δικτατορικής κυβέρνησης. Μικρή αναφορά γίνεται στην κηδεία, όπου αναφέρονται κυρίως οι επίσημοι παριστάμενοι από την εγχώρια πολιτική τάξη και πρέσβεις χωρών. Πολύ μεγαλύτερη έκταση έχει η ανακοίνωση της κυβέρνησης, η οποία αφιερώνει το μεγαλύτερο τμήμα της στην καταστολή μέσω των δεκάδων συλλήψεων.

1969

4.5. Η αποχώρηση από το Συμβούλιο της Ευρώπης

Επόμενο μεγάλο ζήτημα είναι η αποχώρηση της Ελλάδας από το Συμβούλιο της Ευρώπης τον Δεκέμβριο του 1969. Το Συμβούλιο της Ευρώπης είχε εκφράσει ανησυχίες για την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα μετά την πτώση της Δημοκρατίας τον Απρίλιο του 1967. Ήδη από τις αρχές του 1969 ακούστηκαν οι πρώτες φωνές στον οργανισμό για αποπομπή της χώρας. Καθ' όλη την διάρκεια αυτής της περιόδου η δικτατορική κυβέρνηση προσπάθησε να αποτρέψει το ενδεχόμενο, λαμβάνοντας μέτρα αποκατάστασης μίας μερικής ελευθερίας. Μερικά από αυτά ήταν η αποκατάσταση της λειτουργίας του Τύπου και το τέλος της κατάστασης πολιορκίας. Τον Οκτώβριο του 1969 καταργήθηκε η προληπτική λογοκρισία, όμως σύντομα ήρθε ο νόμος «περί Τύπου», μερικές από τις διατάξεις του οποίου έχουν αναφερθεί σε προηγούμενο υποκεφάλαιο. Τελικά, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την αποχώρησή της από το Συμβούλιο, προλαβαίνοντας χρονικά την αποπομπή από το ίδιο⁹³.

Η εφημερίδα περιορίστηκε σε καταγραφή των γεγονότων. Σε αντίθεση προς τα προηγούμενα σημαντικά γεγονότα, δεν υπάρχουν ανυπόγραφα άρθρα γνώμης για την επικαιρότητα.

Το πρωτοσέλιδο της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1969 αφιερώνει το μεγαλύτερο κομμάτι του στις εξελίξεις. Ο κεντρικός τίτλος είναι «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΑΠΕΧΩΡΗΣΕ». Κάτω από τον τίτλο περιγράφεται η απόφαση αποχώρησης που πήρε

⁹³ (Στράτος, 1995:51-52)

η κυβέρνηση, καθώς επίσης οι δώδεκα χώρες που καταδίκασαν την Ελλάδα και η παραβίαση που χρεώνεται στην Ελλάδα (Άρθρο 3 του καταστατικού). Σε στήλη αριστερά του πρωτοσέλιδου υπάρχει η συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών Πιπινέλη στους ξένους δημοσιογράφους. Σε άλλη στήλη προς τα δεξιά παρατίθεται ο τρόπος που το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων και τα διεθνή μέσα ενημέρωσης κάλυψαν το γεγονός.

Το πρωτοσέλιδο της 18^{ης} Δεκεμβρίου έχει σε μεγάλη στήλη προς τα δεξιά δηλώσεις του πρωθυπουργού Παπαδόπουλου. Ο τίτλος είναι «ΣΕΙΡΑ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΔΙΑ ΓΕΝΙΚΑΣ ΕΚΛΟΓΑΣ». Αρχικά, ο Παπαδόπουλος μιλά για τις «προϋποθέσεις» διεξαγωγής εκλογών, τις οποίες απαριθμεί. Σε άλλη στήλη δημοσιεύεται ο νέος νόμος περί «ψευδών ειδήσεων» που φέρει αυστηρότατες ποινές, όπου γίνεται αναλυτική περιγραφή των ποινών.

1970

4.6. Η δίκη της Δημοκρατικής Άμυνας

Τον Μάρτιο του 1970 η πολιτική επικαιρότητα χαρακτηρίζεται από την δίκη των μελών της οργάνωσης «Δημοκρατική Άμυνα». Η «Δ.Α.» ιδρύθηκε τον Μάιο του 1967 από ένα ευρύ φάσμα της πολιτικής ζωής της χώρας, όπως της Ένωσης Κέντρου και του Ομίλου Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Η οργάνωση αποτελούνταν από προσωπικότητες του πνευματικού και ακαδημαϊκού κόσμου, όπως ο Γεώργιος-Αλέξανδρος Μαγκάκης, ο Βασίλης Φίλιας, ο Σάκης Καραγιώργας κ.ά.⁹⁴. Η δίωξη της «Δ.Α.» ήρθε το καλοκαίρι του 1969, όταν συνελήφθη ο Σάκης Καραγιώργας στο σπίτι του μετά από έκρηξη εκρηκτικού μηχανισμού. Το συμβάν προκάλεσε, μάλιστα, τον σοβαρό τραυματισμό του. Το γεγονός υπήρξε η αφορμή για συλλήψεις και άλλων μελών της οργάνωσης⁹⁵.

Η δίκη ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1970 και διήρκεσε για δύο εβδομάδες. Η εφημερίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ* κάλυψε εκτενώς την πορεία των ανακρίσεων αλλά και των απολογιών των κατηγορουμένων. Για πρώτη φορά ασκείται κριτική στο καθεστώς, η οποία γίνεται με έμμεσο τρόπο.

Στις 27 μαρτίου του 1970 αναγγέλλεται από την εφημερίδα η έναρξη της δίκης. Το πρωτοσέλιδο της ίδιας ημέρας χωρίζεται σε δύο κύριες στήλες: στην αριστερή στήλη παρατίθενται στοιχεία για την δίκη, ενώ στην δεξιά υπάρχουν ειδήσεις από την Κύπρο, από μια άλλη δίκη και ειδήσεις πολιτικού επιστημονικού περιεχομένου από το

⁹⁴ Χούντα Συνταγματαρχών: Ποιες αντιστασιακές οργανώσεις έδρασαν στην επταετία, (2018), 14 Νοεμβρίου 2018, από <https://www.tanea.gr/2018/11/14/people/xounta-syntagmatarxon-poiies-antistasiakes-organoseis-edrasan-stin-eptaetia/>

⁹⁵ Η δίκη της Δημοκρατικής Άμυνας, 2018, Χ. Χρηστίδης, 24 Σεπτεμβρίου 2018, από <https://www.kathimerini.gr/986202/gallery/epikairothta/ellada/h-dikh-ths-dhmokratikh-s-amynas>

εξωτερικό. Ο κεντρικός τίτλος προς τα αριστερά είναι: «ΑΡΧΙΖΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩΪΑΝ Η ΔΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ ‘ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΜΥΝΑ’». Σ’ αυτή την στήλη αναγράφεται η έναρξη της διαδικασίας, καθώς επίσης και ο αριθμός εκείνων που θα παρουσιαστούν στο εδώλιο του κατηγορουμένου (35). Παράλληλα, σημαντικό γεγονός συνιστά το ότι η στήλη αναφέρει ότι η δίκη θα διαρκέσει για αρκετό χρονικό διάστημα λόγω της παρουσίας ξένων παρατηρητών και μαρτύρων κατηγορίας και υπεράσπισης.

Ταυτόχρονα, σε μικρότερη στήλη προς το κέντρο αναγράφονται οι μάρτυρες υπεράσπισης, μεταξύ των οποίων είναι ο πρώην πρωθυπουργός Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο πρώην Υπουργός της Ένωσης Κέντρου Γεώργιος Μαύρος και μετέπειτα πρωθυπουργός Γεώργιος Ράλλης. Επίσης, αναφέρονται τα ονόματα των ξένων μαρτύρων υπεράσπισης των Μαγκάκη και Καράγιωργα. Εξίσου ενδιαφέρον είναι ότι σε στήλη αμέσως πιο κάτω αναφέρεται ότι η Διεθνής Επιτροπή Νομικών, μέσω του προέδρου της, απέστειλε δύο νομικούς να παρακολουθήσουν την δίκη.

Στις 28 Μαρτίου ξεκινά και επίσημα η δίκη. Το μεγαλύτερο μέρος του πρωτοσέλιδου αφιερώνεται στην δίκη, την στιγμή που δεν υπάρχει διαχωρισμός σε δεξιά και αριστερή στήλη. Ο κεντρικός τίτλος είναι «Η ‘ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΜΥΝΑ’ ΔΙΚΑΖΕΤΑΙ». Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι σε επόμενη στήλη πιο κάτω και προς τα δεξιά περιλαμβάνεται αναφορά των Μαγκάκη και Καράγιωργα για βασανιστήρια από τις αρχές. Η αναφορά σε τέτοιες μεθόδους γίνεται για πρώτη φορά από την εφημερίδα από τον Απρίλιο του 1967. Η στήλη αναφέρει αναλυτικά την δήλωση του Μαγκάκη για όσα υπέστη και συνεχίζεται σε επόμενη σελίδα.

Σε άλλη στήλη αμέσως πιο κάτω γράφεται ότι απαγορεύθηκε η παρουσία Σκανδιναβών βουλευτών στην δίκη. Η πληροφορία ήρθε από το «Associated Press» από το Όσλο. Άλλη στήλη προς τα αριστερά σημειώνει την θέση της υπεράσπισης περί διεξαγωγής της δίκης «εις το σκότος». Πληροφορίες από το «Associated Press» αναφέρουν ότι η προσαγωγή γινόταν εν μέσω αυστηρών μέτρων ασφαλείας, ενώ υπήρχε έρευνα σε όσους έμπαιναν στην αίθουσα για κατοχή όπλων.

Στις 29 Μαρτίου 1970 το πρωτοσέλιδο δεν διαχωρίζει τις στήλες του, με τον τίτλο να είναι ο εξής: «ΕΡΕΥΝΑΝ ΔΙΑ ΤΑ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ ΑΠΕΦΑΣΙΣΕ ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΟΝ». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο αναφέρει την έρευνα που αποφασίστηκε από το στρατοδικείο για τα βασανιστήρια που καταγγέλλουν οι Μαγκάκης, Καραγιώργας και Βασιλείου. Σε στήλη αριστερά της εφημερίδας βρίσκεται η καταγγελία ενός εκ των κατηγορουμένων, του Χρήστου Ροκόφυλλου, σχετικά με τις συνθήκες κράτησής του σε διάφορα αστυνομικά τμήματα της Αττικής. Σε άλλη στήλη προς τα δεξιά συναντάται η καταγγελία των Κωνσταντόπουλου, Καραγιώργα και Βασιλείου για βασανιστήρια. Πρώτα αναφέρεται η δήλωση Καραγιώργα, η οποία συνεχίζεται σε επόμενη σελίδα μαζί με τις υπόλοιπες. Τέλος, σε μικρότερη στήλη στο κάτω μέρος υπάρχει η δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών της Νορβηγίας από το

«Associated Press» όπου ο ίδιος εκφράζει την λύπη του για την άρνηση της ελληνικών αρχών να επιτρέψουν την παρουσία των τριών Σκανδιναβών βουλευτών στην δίκη.

Την Τρίτη στις 31 Μαρτίου η εφημερίδα εξακολουθεί να μη διαχωρίζει τις στήλες του πρωτοσέλιδου σε δύο μέρη που τιτλοφορείται: «ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ Ο κ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ». Αμέσως από κάτω υπάρχει κείμενο όπου αναφέρεται στις καταθέσεις τεσσάρων νέων μαρτύρων. Σε στήλη προς τα αριστερά υπάρχει αφιέρωμα στις πολιτικές θέσεις της «Δ.Α.». Οι θέσεις αναφέρονται μία προς μία και το κείμενο έχει συνέχεια στο υπόλοιπο κομμάτι της εφημερίδας. Άλλη στήλη στα δεξιά αναφέρεται στην απαγόρευση σε εκπροσώπους ξένων νομικών να παραστούν στην δίκη. Στην ίδια στήλη περιλαμβάνεται η άφιξη του Γουάϊσμαν στην Αθήνα, ώστε να καταθέσει ως μάρτυρας υπεράσπισης του Σ. Καράγιωργα.

Την 1^η Απριλίου 1970 συνεχίζεται για πέμπτη μέρα η δίκη της οργάνωσης. Ο τίτλος σημειώνει ότι ένας μάρτυρας κατηγορίας αναιρεί την κατάθεσή του. Συγκεκριμένα, ισχυρίστηκε ότι θα έπρεπε να βρίσκεται μεταξύ των κατηγορουμένων και όχι των μαρτύρων κατηγορίας επειδή είχε επαφές με μέλη της «Δ.Α.», χωρίς να ενταχθεί σ' εκείνη. Ταυτόχρονα, άλλος μάρτυρας κατηγορίας ομολογεί ότι είχε συζητήσεις με μέλη της οργάνωσης κατά το παρελθόν για τις θέσεις της. Ακόμα, περιλαμβάνεται η κατάθεση μάρτυρα κατηγορίας σχετικά με την καταγγελία μίας γυναίκας μάρτυρας υπεράσπισης περί ερωτικού δεσμού της με τον Σ. Καράγιωργα. Ο συγκεκριμένος μάρτυρας, επικαλούμενος τα όσα του είπε εκείνη, αναιρεί το γεγονός.

Στις 2 Απριλίου το πρωτοσέλιδο συνεχίζει να μην διαχωρίζεται σε δύο κύρια μέρη. Ο κεντρικός τίτλος είναι: «Εις την δίκην τής Δημοκρατικής Αμύνης: ΠΡΩΤΗ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΕΩΣ». Στο κείμενο κάτωθεν του τίτλου βρίσκεται μέρος των δύο προαναφερθέντων μαρτύρων υπεράσπισης. Παράλληλα, αναφέρεται η απόκρουση των καταγγελιών Ροκόφυλλου και Κωνσταντόπουλου για βασανιστήρια από αξιωματικούς της Χωροφυλακής και του Στρατού. Επίσης, γίνεται η αποκάλυψη ότι πέντε κατηγορούμενοι θέλησαν να κάνουν δήλωση για βασανιστήρια αλλά αυτό επετράπη σε μόνο έναν από εκείνους. Επιπλέον, η εφημερίδα δημοσιεύει δήλωση ενός μάρτυρα κατηγορίας, του Ηλ. Χαλικιόπουλου, ο οποίος διαψεύδει ότι αναίρεσε τα όσα είπε, κατηγορώντας ορισμένες εφημερίδες για προσπάθεια «διαστρεβλώσεως της αληθείας».

Τίδιο στήσιμο έχει και το πρωτοσέλιδο της 3^{ης} Απριλίου 1970, το οποίο τιτλοφορείται ως εξής: «Οι μάρτυρες υπερασπίσεως ομοφώνως υποστηρίζουν: ΟΥΤΕ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΑΙ ΟΥΤΕ ΑΝΑΤΡΟΠΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ». Στο κείμενο κάτω από τον τίτλο καταγράφονται τα ονόματα των μαρτύρων υπεράσπισης μαζί με τα ονόματα των κατηγορουμένων για τους οποίους καταθέτουν για την αθωότητά τους. Μερικοί από αυτούς είναι ο πρώην βουλευτής Ι. Κουτσοχέρας και οι ακαδημαϊκοί Ι. Πεσμαζόγλου και Χάνς Γκέσεκ. Πέραν τούτου, δεν υπάρχουν άλλες ειδήσεις από την εγχώρια πολιτική επικαιρότητα.

Στις 4 Απριλίου η δίκη της «Δ.Α.» συνεχίζεται. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, όπως και τις προηγούμενες ημέρες, αφιερώνει κεντρικό τίτλο. Ο τίτλος αναφέρεται στην κατάθεση του Γ. Μαύρου στο δικαστήριο. Το κείμενο κάτω από τον τίτλο καταγράφει τις καταθέσεις μαρτύρων υπεράσπισης, ορισμένοι εκ των οποίων είναι συγγενείς των κατηγορουμένων. Ακολούθως, υπάρχει αναλυτικά η κατάθεση του Γ. Μαύρου. Είναι

πιθανό η εφημερίδα να προσπαθεί να υπενθυμίσει στους αναγνώστες την Κεντρία κατεύθυνσή της. Σε μικρότερη στήλη αμέσως πιο κάτω υπάρχει η είδηση του θανάτου ενός εκ των κατηγορούμενων, του Αντώνη Παριανού. Στο υπόλοιπο πρωτοσέλιδο δεν περιλαμβάνονται άλλα πολιτικά γεγονότα από την Ελλάδα.

Την επομένη (5 Απριλίου) ο κεντρικός τίτλος είναι: «Εις τήν τελικήν τής φάσιν η δίκη της «Δημοκρατικής Αμύνης»: ΑΠΟΛΟΓΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ». Το κείμενο κάτω του τίτλου εξηγεί ότι η δίκη μπαίνει στην τελική της φάση, περιλαμβάνοντας το νόμο βάσει του οποίου δικάζονται και τα ονόματα των κατηγορούμενων που αναγράφονται και σε επόμενη σελίδα. Σε ακριβώς διπλανή στήλη προς τα δεξιά αλλά σαφώς μικρότερης έκτασης αναφέρεται η καταβολή του δώρου Πάσχα στους δημοσίους υπαλλήλους.

Στις 7 Απριλίου το πρωτοσέλιδο αναφέρει στον κεντρικό τίτλο του ότι οι κατηγορούμενοι αμύνονται διαδηλώνοντας τις αρχές τους. Συγκεκριμένα, η εφημερίδα σημειώνει ότι δεκατρείς κατηγορούμενοι προσήλθαν στο Έκτακτο Στρατοδικείο για απολογία. Το κείμενο κάτω από τον τίτλο παραθέτει τα βασικά σημεία της κατάθεσης του αρχιστράτηγου Ιορδανίδη. Κατόπιν, αναγράφεται η κατάθεση των Πρωτόπαπα και Κωνσταντόπουλου, ενώ αρκετά μικρότερο αφιέρωμα γίνεται για τις καταθέσεις των υπόλοιπων κατηγορούμενων. Αυτή είναι η μοναδική είδηση από την εγχώρια πολιτική επικαιρότητα.

Την Τετάρτη στις 8 Απριλίου η δίκη συνεχίζεται για 11^η μέρα. Ο τίτλος του *ΒΗΜΑΤΟΣ* είναι: «ΟΙ κκ. ΜΑΓΚΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ ΔΙΑΤΥΠΩΝΟΥΝ ΣΑΦΩΣ ΤΑΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ». Σε υπότιτλο γράφεται ότι τερματίστηκαν οι απολογίες. Κάτω από τον τίτλο περιγράφονται σε στήλη οι απολογίες των κατηγορούμενων όπου η μεγαλύτερη έκταση δίνεται στις απολογίες Μαγκάκη και Καραγιώργα. Η στήλη είναι η μεγαλύτερη σε έκταση από τις υπόλοιπες. Στο κείμενο παρατίθενται τα βασικά σημεία των απολογιών των δύο κατηγορουμένων. Στη συνέχεια περιλαμβάνονται επιγραμματικά οι απολογίες άλλων δέκα κατηγορούμενων.

Στις 9 Απριλίου το πρωτοσέλιδο αφιερώνεται κατά κύριο λόγο στην δίκη. Ο τίτλος είναι ο ακόλουθος: «Ο βασιλικός επίτροπος εξήτησε: ΘΑΝΑΤΟΝ ΔΙΑ ΤΟΝ κ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, ΙΣΟΒΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥΣ κκ. ΜΑΓΚΑΚΗ, ΛΟΥΚΑ, ΣΤΑΡΑΚΗ, ΚΟΜΠΟΤΙΑΤΗ». Η στήλη κάτω από τον τίτλο αναφέρει την πρόταση των ποινών που προτείνει ο βασιλικός επίτροπος για καθένα και καθεμία από τους κατηγορούμενους. Πέραν των προαναφερθέντων ονομάτων, για τους υπόλοιπους προτείνονται ποινές που διαφέρουν χρονικά. Τρεις κατηγορούμενοι προτείνονται για απαλλαγή.

Σε διπλανή στήλη προς τα αριστερά και με μικρότερη έκταση βρίσκεται η δήλωση του Παπαδόπουλου που προειδοποιεί ότι «θα ληφθούν ‘‘αυστηρότατα μέτρα’’» σε σχέση με το Κυπριακό. Η δήλωση καταλαμβάνει την μεγαλύτερη έκταση στη στήλη. Στο τέλος αναφέρεται η συνάντησή του με τον Υπ. Εξωτερικών Πιπινέλη.

Το πρωτοσέλιδο της 11^{ης} Απριλίου είναι διαφορετικό από εκείνα των προηγούμενων ημερών διότι χωρίζεται σε δύο κύριες στήλες. Στα αριστερά υπάρχει στήλη μεγάλης έκτασης που αναφέρεται στην κυβερνητική πολιτική με τίτλο: «Ο κ. Πρωθυπουργός ανακοίνωσε χθές: ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΟΙ ΘΕΣΜΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ». Το κείμενο αναφέρει τις νομοθετικές και πολιτικές πρωτοβουλίες που θα λάβει η δικτατορική κυβέρνηση.

Σε διπλανή στήλη συνεχίζεται η κάλυψη της δίκης της «Δ.Α.», η οποία τιτλοφορείται ως εξής: «Τερματίζεται η μεγάλη δίκη». Ακόμα, υπάρχει φωτογραφία από την έκβαση της δίκης, την στιγμή που το κείμενο μιλά για το τέλος της. Ταυτόχρονα, αναφέρονται οι καταθέσεις των συνηγόρων υπεράσπισης. Το ρεπορτάζ περνά σε επόμενη σελίδα όπου υπάρχουν αναλυτικά οι καταθέσεις των συνηγόρων. Σε διαφορετική στήλη δεξιά της εφημερίδας συναντάται η είδηση περί της αντίδρασης της ελληνικής κυβέρνησης στις δηλώσεις του Υπουργού Δικαιοσύνης της Δυτικής Γερμανίας. Ο –τότε- Δυτικογερμανός Υπουργός εξέφρασε την ανησυχία του για την πορεία των σχέσεων Ελλάδας-Δ. Γερμανίας σε περίπτωση θανατικής καταδίκης του Σ. Καραγιώργα. Η στήλη αναφέρει αναλυτικά την δήλωση του Υπ. Εξωτερικών Πιπινέλη. Στη συνέχεια, παρατίθεται η δήλωση του Δυτικογερμανού Υπ. Εξωτερικών.

Στις 14 Απριλίου 1970 το πρωτοσέλιδο χωρίζεται ξανά σε δύο μέρη. Σε μεγάλη στήλη στην κορυφή και προς τα αριστερά αναγράφονται οι ποινές των κατηγορουμένων. Ο τίτλος γράφει: «ΟΙ 20 ΕΙΣ ΤΑΣ ΦΥΛΑΚΑΣ ΑΠΗΛΕΥΘΕΡΩΘΗΣΑΝ 13». Παράλληλα, υπάρχει αναλυτική περιγραφή των ποινών για καθένα και καθεμία από τους κατηγορούμενους. Επίσης, υπάρχει ρεπορτάζ για τα τεκταινόμενα σχετικά με την έκδοση της απόφασης που συνεχίζεται σε επόμενη και διαφορετική σελίδα από εκείνη της αναφοράς για τις ποινές των κατηγορούμενων. Σε

διπλανή δεξιά στήλη βρίσκεται η είδηση για την μεταφορά του Μίκη Θεοδωράκη στο Παρίσι προκειμένου να συνεχιστεί η νοσηλεία του.

Σε διαφορετική στήλη στο κέντρο προβάλλεται η αντίδραση του καθεστώτος στην σχεδιαζόμενη δημοσίευση της έκθεσης του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφορικά με την κατάσταση στην Ελλάδα. Μικρή έκταση στο κείμενο περιλαμβάνει το τι προτίθεται να πράξει ο οργανισμός, την στιγμή που αναφέρεται πολύ περισσότερο η αντίδραση της ελληνικής πλευράς. Η στήλη περικλείει κάποια σημεία της «κριτικής» της δικτατορικής κυβέρνησης. Επιπλέον, συνεχίζει με την ανακοίνωση της ίδιας που συνεχίζεται σε επόμενη σελίδα.

4.7. Η επίσκεψη Άγκνιου στην Ελλάδα

Τον Οκτώβριο του 1971 ο Αντιπρόεδρος των ΗΠΑ, Σπύρος Άγκνιου, επισκέφθηκε την Ελλάδα. Ο ίδιος είχε ελληνική καταγωγή. Η επίσκεψη εκλήφθη από πολλούς ως υποστήριξη στο καθεστώς. Το γεγονός απασχόλησε την πολιτική ζωή των ΗΠΑ, με Δημοκρατικούς Γερουσιαστές να τάσσονται κατά της επίσκεψης. Ταυτόχρονα, πολλά Μ.Μ.Ε. από το εξωτερικό κάλυψαν το γεγονός.

ΤΟ ΒΗΜΑ έδωσε μεγάλη σημασία, καθώς ασχολήθηκε με την επικείμενη επίσκεψη πολλές ημέρες πριν την πραγματοποίησή της με την παρουσίαση των συζητήσεων στο αμερικανικό Κογκρέσο για την συνέχιση ή μη της αμερικανικής βοήθειας προς την Ελλάδα. Η εφημερίδα ασκεί κριτική με διαφορετικούς τρόπους, ένας εκ των οποίων είναι η χρήση πηγών από το εξωτερικό και τα ανυπόγραφα άρθρα γνώμης που, αυτή την φορά, στρέφονται κατά της δικτατορίας.

Στις 19 Σεπτεμβρίου το πρωτοσέλιδο περιλαμβάνει τρεις στήλες. Η μεγαλύτερη ασχολείται με την δραστηριότητα του Ελληνοαμερικανού επιχειρηματία Τομ Πάπας. Ο τίτλος της κεντρικής στήλης είναι «Ο κ. ΤΟΜ ΠΑΠΑΣ ΘΑ ΚΛΗΘΗ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΚΟΓΚΡΕΣΣΟΥ Να καταθέσει διά την δράσιν του εις την Ελλάδαν και Αμερικήν». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο χρησιμοποιεί πηγές από την «Washington Post» και αναφέρει ότι «εμπιστευτικό υπόμνημα» της Βουλής των Αντιπροσώπων πρόκειται να αποφασίσει την κλήτευση του επιχειρηματία ενώπιον του Σώματος αναφορικά με την σχέση του με το καθεστώς. Παράλληλα, είναι ενδιαφέρουσα η αναφορά σε «ζητήματα ως προς το ρόλον του κ. Πάπας ως εμπίστου φίλου αυτού τούτου του προέδρου Νίξον και ως συνηγόρου του καθεστώτος». Για πρώτη φορά, ακόμα και μέσα από μία εξωτερική πηγή, γίνεται αναφορά περί καθεστώτος στην Ελλάδα. Στη συνέχεια, το κείμενο ασχολείται με την δράση του συγκεκριμένου προσώπου στην αμερικανική και ελληνική πολιτική τάξη.

Σε διπλανή στήλη περιλαμβάνεται η δραστηριότητα του Πρέσβη των ΗΠΑ στην Ελλάδα Χένρυ Τάσκα, η οποία τιτλοφορείται ως εξής: «Τα «βάσανα» του κ. Τάσκα». Το κείμενο επικαλείται ανταπόκριση δημοσιογράφου των «Los Angeles Times» στην Αθήνα και αποτελεί μομφή προς τον ίδιο, επικρίνοντας την σχέση του με το καθεστώς την στιγμή που ο ίδιος τονίζει ότι οι διπλωμάτες πρέπει να έχουν συνετή παρουσία. Σε μικρότερη στήλη και χωρίς συνέχεια σε άλλη σελίδα γράφεται ότι ο επιχειρηματίας Αρ. Ωνάσης χρηματοδότησε οικονομικά τον Ρ. Νίξον στις αμερικανικές προεδρικές εκλογές του 1968.

Τέλος, σε στήλη προς τα δεξιά βρίσκεται άρθρο του συλληφθέντα καθηγητή για συμμετοχή στην «Δ.Α.» Α. Μαγκάκη με τίτλο «Η Κοινωνική Δημοκρατία: 1. –ΜΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΥΡΩΣΗ», Εκεί εξαιρείται η σημασία της ελευθερίας για την πραγμάτωση της Δημοκρατίας που πρέπει «να υπάρχει...ως πραγματική κοινωνική δυνατότητα να ενασκηθί αποτελεσματικά». Οι αναφορές του κειμένου αποτελούν καταδίκη προς το καθεστώς.

Την 1^η Οκτωβρίου επανέρχεται στο προσκήνιο η παροχή βοήθειας των ΗΠΑ προς το καθεστώς. Αυτή την φορά ο τίτλος του πρωτοσέλιδου είναι «ΚΑΙ ΝΕΑ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ: Ο κ. Νίξον διατηρεί την ευχέρειαν ν' ανατρέψει την τροπολογία». Το κείμενο σημειώνει ότι, σύμφωνα με πληροφορία από το «Αθηναϊκό Πρακτορείο», εγκρίθηκε από την Αμερικανική Γερουσία τροπολογία για μη συνέχιση της παροχής βοήθειας προς την Ελλάδα. Όμως, ο Πρόεδρος Νίξον είχε το δικαίωμα να μην εφαρμόσει την πρωτοβουλία. Επιπλέον, το κείμενο αναφέρεται στην αντίθεση ενός Ρεπουμπλικανού Γερουσιαστή προς την τροπολογία του Δημοκρατικού συναδέλφου του, η θέση του οποίου ταυτίζεται με το ελληνικό καθεστώς. Επίσης, σε διπλανή στήλη σημειώνεται η επίκριση του Γερουσιαστή Φούλμπραϊτ για την επίσκεψη Άγκνιου στην Ελλάδα. Στην ίδια στήλη και σε διαφορετικό κείμενο αναφέρεται ότι ο Άγκνιου δεν θα μεσολαβήσει στο Κυπριακό.

Σε άλλη στήλη η εφημερίδα διερωτάται αν ο Τάσκα συναντήσει τον Κωνσταντίνο Καραμανλή καθώς ο πρώτος βρισκόταν στο Παρίσι. Σε μικρότερο πλαίσιο περιλαμβάνεται η εξέταση που διέταξε ο Υπ. Δικαιοσύνης Τσουκαλάς αναφορικά με διαμαρτυρία που εκδόθηκε σε ξένη εφημερίδα για τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές Κορυδαλλού.

Στις 2 Οκτωβρίου υπάρχουν δύο στήλες. Η δεξιά στήλη ασχολείται με ειδήσεις από την διεθνή επικαιρότητα, ενώ η αριστερή με την συνάντηση μεταξύ Τάσκα και Κ. Καραμανλή στο Παρίσι. Μέσω της στήλης γίνεται ξανά έμμεση κριτική προς το καθεστώς, καθώς είναι χαρακτηριστικό ότι ο υπότιτλος του πλαισίου γράφει «ΚΑΙ ΝΕΑΙ ΕΠΙΚΡΙΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΝ ΑΓΚΝΙΟΥ». Αρχικά, περιλαμβάνεται ρεπορτάζ για την συνάντηση των δύο ανδρών. Κατόπιν, βρίσκεται η απάντηση του «Αθηναϊκού Πρακτορείου» στο δημοσίευμα των «NY Times» σχετικά με την επίκριση του δεύτερου για την επίσκεψη Άγκνιου, καθώς και το κείμενο του αμερικανικού Μέσου Ενημέρωσης που συνεχίζεται σε επόμενη σελίδα. Αυτή την φορά, η συζήτηση στο Κογκρέσο για την βοήθεια αναφέρεται αναλυτικά και μόνο σε άλλη σελίδα.

Στις 3 Οκτωβρίου υπάρχουν αρκετές μεγάλες στήλες, πολλές εκ των οποίων ασχολούνται με την εγχώρια πολιτική και οικονομική επικαιρότητα. Η κεντρική ασχολείται με το ζήτημα της βοήθειας με τον τίτλο «ΕΝΤΟΣ ΜΗΝΟΣ Η ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΒΟΗΘΕΙΑΣ». Το κείμενο ασχολείται τόσο με την θέση της δικτατορικής κυβέρνησης για την επίσκεψη Άγκνιου όσο και με τις συζητήσεις στην Γερουσία. Κάτω από αυτή βρίσκεται πλαίσιο που αναφέρεται στην αύξηση στα ημερομίσθια και στον κατώτατο μισθό που σχεδίαζαν οι δικτάτορες. Εκεί βρίσκονται πίνακες και η ομιλία Μακαρέζου στην ΓΣΕΕ. Μια μικρότερη στήλη προς το κέντρο ασχολείται με την παράταση που δίνεται σε αναθεώρηση αποφάσεων των Στρατοδικείων.

Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο είναι ένα νέο άρθρο της εφημερίδας σχολιασμού της επικαιρότητας, το οποίο είναι ανυπόγραφο και φέρει τον τίτλο «ΤΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΑ ΝΟΜΙΜΟΦΡΟΣΥΝΗΣ». Το κείμενο εγκαλεί το καθεστώς για μη εφαρμογή της κατάργησης των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, παρά την δέσμευση που δόθηκε προ μηνός, όπως και για την περίληψη στο σχέδιο νόμου του δικηγορικού κώδικα του συγκεκριμένου δικαιολογητικού για όσους θέλουν να ασκήσουν την δικηγορία.

Στις 8 Οκτωβρίου υπάρχουν δύο κύριες στήλες που ασχολούνται με διεθνείς ειδήσεις από τον πολιτικό χώρο. Σ' ένα πλαίσιο κάτω από εκείνες αναφέρεται ότι ο Τάσκα θα συνεχίσει τις επαφές με όλους τους νυν και πρώην πολιτικούς. Το κείμενο επικαλείται πηγές από την «Washington Post» και τους «Times» του Λονδίνου. Η πρώτη επικαλείται την δυσφορία του καθεστώτος για τις συναντήσεις του Τάσκα με πρώην πολιτικούς και την άποψη του State Department επί αυτού. Η δεύτερη, με ανταπόκριση από την Αθήνα, αναφέρεται κι εκείνη στην δυσaráσκεια των δικτατόρων.

Παράλληλα, και σ' αυτό το πρωτοσέλιδο σχολιάζονται τα πολιτικά δρώμενα με ανυπόγραφο άρθρο. Αρχικά, αναγράφεται η επιστολή-απάντηση του Υφυπουργού παρά τω Πρωθυπουργώ Σταματόπουλου για το άρθρο της προηγούμενης του ΒΗΜΑΤΟΣ αναφορικά με τα κοινωνικά φρονήματα. Κάτω από αυτό η εφημερίδα απαντά προς εκείνον λέγοντας ότι η ύπαρξη στρατιωτικού νόμου ακυρώνει τον έλεγχο των θεσμών προς την εξουσία. Ταυτόχρονα, η εφημερίδα εκφράζει την θέση της για τον ορισμό των πολιτικών κρατουμένων.

Στις 10 Οκτωβρίου υπάρχουν αρκετές στήλες. Η μεγαλύτερη από αυτές ασχολείται με την επίσκεψη Άγκνιου και έχει τον ακόλουθο τίτλο: «ΤΙ ΘΑ ΚΑΜΗ Ο κ. ΑΓΚΝΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ; Αντιδράσεις και επίσημοι "διευκρινήσεις"». Στο κείμενο αναφέρεται η «διευκρίνιση» του State Department σχετικά με την επίσκεψη

του Αντιπροέδρου των ΗΠΑ στην Ελλάδα. Η ενέργεια αυτή αφορούσε σχόλιο αρθρογράφων της «Washington Post», σύμφωνα με το οποίο η επίσκεψη υπονομεύει την πολιτική Νίξον έναντι του πολιτειακού της Ελλάδας και της στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα. Κατόπιν, υπάρχει το τηλεγράφημα του «Αθηναϊκού Πρακτορείου» για την επίσκεψη και οι δηλώσεις του εκπροσώπου του State Department για το θέμα.

Στις 16 Οκτωβρίου, ημέρα κατά την οποία θα έφτανε ο Άγκνιου, *ΤΟ ΒΗΜΑ* αφιερώνει τις περισσότερες στήλες του στο γεγονός. Το πρωτοσέλιδο χωρίζεται σε δύο μέρη, όπου στο πρώτο υπάρχει η συνομιλία μεταξύ Άγκνιου και Βασιλιά και πληροφορίες για την άφιξη, ενώ στο δεύτερο βρίσκονται οι αντιδράσεις κατά της επίσκεψης.

Στην δεξιά στήλη περιγράφεται η συνομιλία Άγκνιου-Βασιλιά, καθώς και άλλες συναντήσεις του πρώτου. Σε μικρότερη διπλανή στήλη επισημαίνεται ότι οι μαθητές δεν είναι υποχρεωμένοι να παραστούν στην υποδοχή.

Στα αριστερά της εφημερίδας περιλαμβάνονται οι επικρίσεις. Στην μεγαλύτερη εξ αριστερών ο τίτλος είναι: « ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ 171 τ. ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ: Διαπιστώσεις διά την πολιτικήν κατάστασιν και την στάσιν των Ην. Πολιτειών». Το κείμενο επισημαίνει πως 171 πρώην βουλευτές της Ένωσης Κέντρου, της Ε.Ρ.Ε. και του Φιλελεύθερου Δημοκρατικού Κέντρου εξέδωσαν διακήρύξεις διαμαρτυρίας για την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα. Το γεγονός ότι μία επιπλέον παράγραφος περιλαμβάνεται στα κείμενα της Ε.Κ. και την Ε.Ρ.Ε. φανερώνει, κατά την εφημερίδα, διάθεση συνεργασίας των δύο κομμάτων. Στη συνέχεια, ξεκινά η διακήρυξη που συνεχίζεται σε επόμενη σελίδα. Σε διπλανή στήλη αναγράφεται το σχόλιο του ραδιοφωνικού BBC για την διακήρυξη και πληροφορίες του Reuters για το περιεχόμενο της επίσκεψης Άγκνιου. Το BBC θεωρεί πολύ σημαντικό το ότι Ε.Κ. και Ε.Ρ.Ε. θα αγωνιστούν για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας. Σε στήλη προς το κέντρο αναφέρονται οι διαμαρτυρίες δύο Δημοκρατικών Γερουσιαστών στις ΗΠΑ κατά της επίσκεψης.

© International Society for the Study of the Americas, Inc. 1995. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the International Society for the Study of the Americas, Inc.

Δύο ημέρες αργότερα ο κεντρικός τίτλος του πρωτοσέλιδου είναι «Μεταξύ των κκ. Άγκνιου και Παπαδόπουλου: ΚΑΙ ΚΑΤ'ΙΔΙΑΝ ΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ: Πλήθος εικασιών διά το περιεχόμενον». Η στήλη αναφέρει πληροφορίες, σύμφωνα με τις οποίες οι δύο άνδρες συνομίλησαν για θέματα σχετικά με τον ρόλο της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ. Παρά το ότι υπάρχει συνέχεια του ρεπορτάζ και αλλού, ο τίτλος εκφράζει ερωτηματικά για το περιεχόμενο της συζήτησης. Σ' ένα διπλανό πλαίσιο περιλαμβάνεται η ανταπόκριση ενός Γάλλου δημοσιογράφου στις ΗΠΑ που προσπαθεί να ερμηνεύσει το ταξίδι του Άγκνιου στην Ελλάδα. Σε ακριβώς διπλανή στήλη, μικρότερη αλλά με έντονα γράμματα στον τίτλο, επισημαίνεται ότι ο Τομ Πάπας παρέθεσε γεύμα στον Άγκνιου. Παράλληλα, σ' ένα πλαίσιο προς τα κάτω αναφέρεται ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου επικρότησε την διακήρυξη των 171 πρώην βουλευτών και η συμφωνία με την διακήρυξη τέως Υπουργών της Ε.Κ. και της Ε.Ρ.Ε.

Σε άλλη στήλη στα δεξιά υπάρχει δεύτερο άρθρο του Ρ. Ρούφου με τίτλο «ΠΕΡΙΦΡΟΝΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ- 2. Το Λεξιλόγιο της Ανελευθερίας». Το κείμενο βάλλει ευθέως προς τα δικτατορικά καθεστώτα, καθώς συγκρίνει τα ευεργετήματα της Δημοκρατίας μ' εκείνα των απολυταρχικών κυβερνήσεων.

4.8. Η επίσκεψη του Υφυπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας

Τον Ιανουάριο του 1972 ο Υφυπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας Ζαν Ντε Λιποφσκύ πραγματοποίησε επίσκεψη στην Ελλάδα. Οι συζητήσεις περιέλαβαν ζητήματα σε διάφορους τομείς.

Αντίθετα με άλλα γεγονότα, δεν δόθηκε ανάλογη έμφαση από την εφημερίδα. Όμως, είναι εμφανή τα ανυπόγραφα άρθρα γνώμης με τα οποία ασκείται πιο αιχμηρή κριτική.

Στις 27 Σεπτεμβρίου ο Ντε Λιποφσκύ έφτασε στην Αθήνα. Η κυριότερη είδηση στο *ΒΗΜΑ* είναι μια είδηση από τον πόλεμο του Βιετνάμ. Σε στήλη προς τα δεξιά σημειώνεται το ξεκίνημα των συνομιλιών Ελλάδας-Γαλλίας. Στο κείμενο παρατίθεται το πρόγραμμα της παραμονής του Γάλλου Υφυπουργού και τα θέματα συζήτησης των δύο πλευρών. Σε μικρότερη στήλη από κάτω γράφεται η απενεργοποίηση δύο βομβών έξω από γαλλικά διπλωματικά κτήρια.

Την επομένη το πρωτοσέλιδο εξακολουθεί να αφιερώνει μεγαλύτερο χώρο και σημασία στις εξελίξεις στο Βιετνάμ. Σ' ένα πλαίσιο πάνω δεξιά βρίσκεται η συνάντηση μεταξύ του Ντε Λιποφσκύ και του αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Ξανθόπουλου-Παλαμά. Το κείμενο παραθέτει τις συζητήσεις και τις συναντήσεις του Ντε Λιποφσκύ. Σε διπλανή μικρότερη στήλη αναφέρεται η έκρηξη δύο βομβών με αφορμή την επίσκεψη.

Στις 30 Σεπτεμβρίου φιγουράρουν στην εφημερίδα δύο στήλες. Από τη μία, περιλαμβάνονται οι δηλώσεις του Ντε Λιποφσκύ λίγο πριν την αναχώρησή του από την Αθήνα και οι συζητήσεις του Τάσκα για τις αμερικανικές βάσεις στην Μεσόγειο. Από την άλλη, σε στήλη που καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα εξ αριστερών του πρωτοσέλιδου η εφημερίδα, με ανυπόγραφο άρθρο, αντιτάσσεται ευθέως στο καθεστώς ζητώντας την ανατροπή του.

Αρχικά, η εφημερίδα παραθέτει τις δηλώσεις του Ντε Λιποφσκύ. Ο τίτλος του πλαισίου είναι «Η Γαλλία προσφέρεται να βοηθήσει την άμυνα Ελλάδος και Τουρκίας». Εκεί, ο Γάλλος Υφυπουργός Εξωτερικών σημειώνει την ασυμβατότητα των αντιλήψεων των δύο χωρών για την Δημοκρατία. Κατόπιν, κάνει λόγο για τους οικονομικούς δεσμούς των δύο χωρών και τις συζητήσεις για ενδεχόμενη αμυντική προστασία της Γαλλίας προς την Ελλάδα. Από κάτω βρίσκονται οι συζητήσεις του Αμερικανού πρέσβη στην Αθήνα σχετικά με την εγκατάσταση βάσεων του αμερικανικού ναυτικού στην Ελλάδα. Το κείμενο επικαλείται πηγές της Washington Post.

Στη συνέχεια, συναντάται η έντονη κριτική του *BHMATOΣ* προς το καθεστώς μ' ένα μακροσκελές ανυπόγραφο κείμενο, το οποίο τιτλοφορείται ως εξής: «Εθνική επιταγή: ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ ΟΜΑΛΟΤΗΤΑ». Μεταξύ άλλων, η εφημερίδα χαρακτηρίζει ως «νεφελώδεις» τις ενδείξεις για επιστροφή στο δημοκρατικό πολίτευμα, ενώ προσθέτει ότι «η εκτροπή από την συνταγματική τάξη... τείνει να μεταβληθή σε καθεστώς». Επιπλέον, το κείμενο διερωτάται για τους λόγους που είναι σε αναστολή το Σύνταγμα που ψηφίστηκε στο δημοψήφισμα του 1968, ενώ ταυτόχρονα ρωτά για το ποιος «κρίνει τον λαό και την ωριμότητά του, ή την έλλειψή της;». Επίσης, πέρα από το πολιτειακό, το άρθρο θεωρεί κρίσιμη την ανατροπή της δικτατορίας και για οικονομικούς λόγους όπου εξάιρεται η συμμετοχή της χώρας στην ΕΟΚ για την οικονομική ανάπτυξη. Μάλιστα, τονίζεται με αραιά και έντονα γράμματα ότι η αναστολή συμμετοχής στον οργανισμό οφείλεται στην αναστολή των δημοκρατικών λειτουργιών. Επιπρόσθετα, η δικτατορία κατηγορείται εξίσου για την πνευματική ανεπάρκεια της χώρας, θεωρώντας την Δημοκρατία απαραίτητο συστατικό της ελεύθερης σκέψης. Τέλος, το άρθρο κλείνει λέγοντας ότι «η αποκατάσταση της Δημοκρατίας... ανακύπτει σαν αυτονόητη επιταγή».

1973

4.9. Το κίνημα του Ναυτικού

Τον Μάιο του 1973 εκδηλώθηκε το κίνημα του Ναυτικού. Το σχέδιο θα λάμβανε χώρα στα πλαίσια άσκησης του ΝΑΤΟ και προέβλεπε την κατάληψη της Σύρου και τον ναυτικό αποκλεισμό του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης. Ακόμα, προβλεπόταν η συμμετοχή και του πολιτικού κόσμου της προγενέστερης περιόδου, ενώ οι συμμετέχοντες θα ζητούσαν μέσω τελεσίγραφου την παραίτηση της κυβέρνησης. Ως ημερομηνία δράσης ορίστηκε η 23^η Μαΐου. Τελικά, η ενέργεια δεν πραγματοποιήθηκε. Στις 24 Μαΐου η δικτατορική κυβέρνηση ανακοίνωσε την σύλληψη των σχεδιαστών της αντιστασιακής ενέργειας. Ένα από τα πλοία που θα συμμετείχαν, το αντιτορπιλικό πλοίο «Βέλος» κατέφυγε στην Ιταλία, όπου ο κυβερνήτης του ζήτησε πολιτικό άσυλο⁹⁶.

Η εφημερίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ* κάλυψε τα γεγονότα. Τα πρωτοσέλιδα των ημερών δείχνουν ότι δόθηκε μεγάλη σημασία στην ενέργεια που προτίθετο να προχωρήσει στο Ναυτικό. Μάλιστα, το γεγονός δίνει στην εφημερίδα να εκφραστεί για μια ακόμη φορά εναντίον της δικτατορίας μέσω ανυπόγραφων άρθρων γνώμης.

Στις 25 Μαΐου ο τίτλος του πρωτοσέλιδου αφιερώνεται στο γεγονός με τον εξής τίτλο: «ΘΕΜΑ ΔΙΑ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ: «Ήτο μπλεγμένος ή όχι» εις την κίνησιν συλληφθέντων αξιωματικών του Ναυτικού;». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο

⁹⁶ (Στράτος, 1995:68)

περιλαμβάνει δηλώσεις και ρεπορτάζ και συνεχίζεται σε επόμενη σελίδα. Σε άλλες δύο στήλες περιγράφονται συλλήψεις ανθρώπων με αντιδικτατορική δράση, ενώ οι υπόλοιπες αφορούν ειδήσεις τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό.

Δύο ημέρες αργότερα η εφημερίδα έχει ξανά σε μεγάλο τίτλο το μέλλον του βασιλιά. Με τίτλο «ΕΚΚΡΕΜΕΣ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ». Το κείμενο κάτωθεν του τίτλου θέτει τα ζητήματα των προθέσεων της κυβέρνησης και της τύχης του βασιλιά. Το κυριότερο κομμάτι του κειμένου ασχολείται με την πιθανή στάση της βασιλείας έναντι των γεγονότων. Παρά την έκτασή του, το κείμενο δεν συνεχίζεται σε επόμενη σελίδα. Σε διπλανή στήλη σημειώνεται η έκδοση ασύλου στα μέλη του αντιτορπιλικού πλοίου «Βέλος», με την ίδια να εκτείνεται και στο υπόλοιπο της εφημερίδας.

Στις 31 Μαΐου παρατίθεται η δήλωση του εκπροσώπου του State Department για το θέμα του βασιλιά, κατά την οποία τονίζεται ότι είναι εσωτερική υπόθεση της Ελλάδας. Επικαλούμενη τόσο ξένες όσο και εγχώριες πηγές, η στήλη συμπεραίνει πως επίκειται το τέλος της βασιλείας στην χώρα. Η στήλη προχωρά και σε επόμενη σελίδα. Σε μικρή στήλη προς το κέντρο αναγράφονται τα ονόματα του πληρώματος του «Βέλους», με την στήλη να μένει στο πρωτοσέλιδο. Σε άλλο μικρότερο πλαίσιο βρίσκεται ανταπόκριση της εφημερίδας στην Κίνα μετά την επίσκεψη Μακαρέζου που

συνεχίζεται σε άλλη σελίδα, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με είδηση από τον χώρο του τουρισμού που, όμως, μένει στην αρχική.

Την 1^η Ιουνίου ο τίτλος στο πρωτοσέλιδο είναι ο εξής: «'ΕΥΓΛΩΤΤΟΣ ΣΙΓΗ' ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο επικαλείται πηγές από αμερικανική εφημερίδα σχετικά με το τι μέλλει γενέσθαι με την βασιλεία. Παρά το ότι το κείμενο είναι μακρύ, δεν προχωρά σε επόμενη σελίδα. Σε διπλανές στήλες αναφέρεται η παραπομπή σε δίκη 15 μελών της οργάνωσης «Εθνική Αντιδικτατορική Νεολαία» και η αλλαγή ηγεσίας στο Ναυτικό. Σε ακόμα μικρότερο πλαίσιο γίνεται λόγος για σύλληψη απόστρατου, καθώς και υπόδειξη του Παττακού για την αισχροκέρδεια.

Παράλληλα, στο συγκεκριμένο φύλλο βρίσκεται ανυπόγραφο άρθρο γνώμης προς τα αριστερά της εφημερίδας που τιτλοφορείται ως εξής: «ΓΙΑ ΠΟΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΥΖΗΤΟΥΜΕ;» Ο αρθρογράφος, αφού εγκαλεί το καθεστώς για την διαχείριση της κρίσης, ζητά την άμεση άρση του στρατιωτικού νόμου, την κατάργηση των έκτακτων μέτρων και την αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας.

4.10. Το δημοψήφισμα

Λίγες ημέρες μετά το κίνημα του Ναυτικού η δικτατορική κυβέρνηση εξήγγειλε δημοψήφισμα για την εισαγωγή νέου Συντάγματος. Η ψήφιση του προταθέντος Συντάγματος θα οδηγούσε την Ελλάδα σε «κοινοβουλευτική προεδρική δημοκρατία» με την διεξαγωγή εκλογών το 1974. Ο Πρόεδρος θα είχε οκταετή θητεία και θα είχε την νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία. Σύμφωνα με το καθεστώς, το ΝΑΙ στο δημοψήφισμα θα σήμαινε μία δήθεν επάνοδο της χώρας στον κοινοβουλευτισμό. Το δημοψήφισμα κινητοποίησε τόσο την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων όσο και τον παλαιό πολιτικό κόσμο, ο οποίος έδωσε σαφή γραμμή υπέρ του ΟΧΙ⁹⁷.

Η εφημερίδα *ΤΟ ΒΗΜΑ* ασχολήθηκε έντονα με το δημοψήφισμα, τασσόμενο ανοιχτά υπέρ του ΟΧΙ. Σε πολλά φύλλα περιλαμβάνονται ανυπόγραφα άρθρα γνώμης που στηλιτεύουν το καθεστώς και ζητούν την άμεση αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας.

Στις 2 Ιουνίου 1973 *ΤΟ ΒΗΜΑ* έχει τον ακόλουθο κεντρικό τίτλο: «Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΕΚΗΡΥΞΕ ΕΚΠΤΩΤΟΝ ΤΗΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΝ». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο παραθέτει τα λεγόμενα του Παπαδόπουλου, χωρίς όμως να βρίσκονται σε εισαγωγικά. Παράλληλα, υπάρχουν τα τηλεγραφήματα του ΥΠΕΞ και οι δηλώσεις υπέρ του καθεστώτος από σωματεία. Σε άλλη στήλη μέσα στο προηγούμενο κείμενο αναφέρονται οι αντιδράσεις από το εξωτερικό για το γεγονός. Σε άλλη μικρότερη στήλη προς τα αριστερά αναγράφονται οι ποινές σε κατηγορούμενους για ενέργειες κατά του καθεστώτος, με το κείμενο να εκτείνεται σε επόμενη σελίδα.

Στις 3 Ιουνίου ο κεντρικός τίτλος αναφέρεται στο ποιοι θα είναι οι νέοι θεσμοί του πολιτεύματος. Το κείμενο σημειώνει την έκταση των συνεδριάσεων μέχρι την διενέργεια του Συντάγματος. Την ίδια στιγμή, το κείμενο θέτει προβληματισμούς για την φύση των θεσμών που σχεδιάζονται.

Ακόμα, στο παραπάνω φύλλο υπάρχει ανυπόγραφο άρθρο γνώμης πάνω αριστερά της εφημερίδας με τίτλο «ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΣ ΣΤΟΝ ΛΑΟ». Ο αρθρογράφος, αφού κατηγορεί την ισχύουσα κατάσταση στην χώρα, ζητά «την άμεση αποκατάσταση της πλήρους Δημοκρατίας».

⁹⁷ (Στράτος, 1995:78)

Στις 6 Ιουνίου η εφημερίδα έχει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της τον πιθανότερο τύπο του νέου πολιτεύματος, το οποίο θα προσομοιάζει στο Γαλλικό. Μέσα στο κείμενο σημειώνεται η απόπειρα δημιουργίας νέων πολιτικών σχηματισμών που είναι προσκείμενοι στο καθεστώς, όπως επίσης και η ανακοίνωση ενός εξ αυτών που συνεχίζεται σε άλλη σελίδα. Σε διπλανή στήλη γράφεται η επικείμενη ενημέρωση του αμερικανικού Κογκρέσσου για τις εξελίξεις στην Ελλάδα.

Στις 8 Ιουνίου το πρωτοσέλιδο έχει κεντρικό τίτλο και σημειώνει την εκκρεμότητα για το νέο Πρωθυπουργό και τις πιθανές ημερομηνίες διεξαγωγής του δημοψηφίσματος. Το κείμενο, πέραν αυτών των πληροφοριών, περιλαμβάνει ανάλογες από το εξωτερικό για την στάση κρατών και οργανισμών.

Σε διπλανή στήλη υπάρχει ξανά ανυπόγραφο άρθρο γνώμης με τίτλο «ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΕΣ». Ο αρθρογράφος κατηγορεί το καθεστώς για αοριστία στην σύνταξη του νέου συντάγματος. Επιπλέον, τονίζει τον ουσιαστικό αποκλεισμό της κοινωνίας από το να έχει λόγο στα πράγματα, καθώς επίσης και την απαγόρευση στα πολιτικά κόμματα προ του πραξικοπήματος να συμμετέχουν στις εξελίξεις. Τέλος, στρέφεται ευθέως κατά του καθεστώτος επικρίνοντας την ανελευθερία της έκφρασης.

Στις 9 Ιουνίου το πρωτοσέλιδο χωρίζεται σε δύο κύριες στήλες. Η πρώτη περιλαμβάνει ρεπορτάζ για το δημοψήφισμα, ενώ η δεύτερη έχει νέο ανυπόγραφο

άρθρο γνώμης. Η στήλη για το δημοψήφισμα αναφέρεται στα σχέδια του καθεστώτος για το νέο σύνταγμα. Και σ' αυτή την περίπτωση οι δηλώσεις κυβερνητικού αξιωματούχου δεν βρίσκονται σε εισαγωγικά. Η είδηση προχωρά σε επόμενη σελίδα.

Στην δεύτερη στήλη συναντάται το ανυπόγραφο άρθρο γνώμης της εφημερίδας με τίτλο «ΤΙ ΑΚΡΙΒΩΣ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ». Το κείμενο περιγράφει ορισμένες από τις βασικότερες διατάξεις του Συντάγματος, σε αντιδιαστολή προς εκείνες του Γαλλικού που πρόκειται να προσομοιάζει με σκοπό την αποδόμηση του δικτατορικού αφηγήματος.

Την επομένη το πρωτοσέλιδο αφιερώνει τέσσερις στήλες στο δημοψήφισμα. Οι δύο από αυτές μιλούν για τις εξελίξεις, ενώ οι δύο περιλαμβάνουν άρθρα γνώμης της εφημερίδας και ενός διακεκριμένου προσώπου. Αρχικά, ο κεντρικό τίτλος αναφέρεται στην πιθανότερη ημερομηνία για την διεξαγωγή του Συντάγματος. Κατόπιν, το κείμενο σημειώνει τις ενέργειες του καθεστώτος μετά το δημοψήφισμα και τις ομιλίες ανά την Ελλάδα γι' αυτό. Το ρεπορτάζ μένει στο πρωτοσέλιδο. Σ' ένα πλαίσιο από κάτω υπάρχουν «αποσαφηνίσεις» σχετικά με το σύνταγμα που προχωρούν σε επόμενη σελίδα.

Επίσης, συναντώνται στην εφημερίδα δύο άρθρα γνώμης, ένα ανυπόγραφο και ένα υπογεγραμμένο. Το ανυπόγραφο άρθρο είναι της εφημερίδας και με τον τίτλο «ΛΟΓΟΣ ΧΩΡΙΣ ΑΝΤΙΛΟΓΟ;» κατηγορεί το καθεστώς για την διενέργεια δημοψηφίσματος μέσα σε κλίμα ανελευθερίας. Το ενυπόγραφο άρθρο είναι του νομικού Γ. Κουμάντου με τίτλο «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΗ». Ο ακαδημαϊκός θέτει το ζήτημα της φύσης και του τρόπου έρευνας των επιστημόνων διαχρονικά.

Στις 13 Ιουνίου ο τίτλος της εφημερίδας βρίσκεται πάνω αριστερά και αναφέρει ότι στις 29 Ιουλίου θα γίνει το δημοψήφισμα. Το κείμενο έχει ρεπορτάζ για την διενέργειά του και τον τρόπο ψήφου. Σε διλανή στήλη η εφημερίδα επικαλείται πηγές από το εξωτερικό, κατά τις οποίες θα αποχωρήσουν οι προερχόμενοι από τον στρατό

Υπουργοί. Σε άλλη στήλη δίπλα στον κεντρικό τίτλο βρίσκεται νέο άρθρο του ακαδημαϊκού Γ. Κουμάντου που θέτει προβληματισμούς ως προς την φύση των δημοψηφισμάτων.

Μία ημέρα μετά το πρωτοσέλιδο περιλαμβάνει δύο κύριες στήλες για το δημοψήφισμα. Η πρώτη βρίσκεται προς τα δεξιά και αναφέρει στο κείμενο ότι την επόμενη εβδομάδα θα εκδοθεί το περιεχόμενο του ερωτήματος στο δημοψήφισμα. Η στήλη προχωρά και σε επόμενη σελίδα.

Η δεύτερη στήλη είναι πάνω αριστερά και φέρει ανυπόγραφο άρθρο γνώμης με τίτλο «ΤΟ «ΟΧΙ»». Στο άρθρο αναλύεται η αρνητική ψήφος που προτείνει η εφημερίδα στο δημοψήφισμα, παραθέτοντας μια σειρά από λόγους. Εξίσου σημαντικό είναι ότι η εφημερίδα κατηγορεί το καθεστώς για έλλειψη διαλόγου γύρω από το δημοψήφισμα και εκφοβισμό για θετική ψήφο.

Στις 15 Ιουνίου η εφημερίδα χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο έχει δύο στήλες προς τα δεξιά όπου περιγράφονται οι κινήσεις γύρω από το δημοψήφισμα, ενώ το δεύτερο περιλαμβάνει ανυπόγραφο άρθρο γνώμης. Ο κεντρικός τίτλος γράφει «ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ», με το κείμενο να αναφέρεται στις αλλαγές αξιωμάτων που θα επέλθουν με τον ορισμό πολιτικών προσώπων. Η στήλη προχωρά σε επόμενη σελίδα. Σε άλλο πλαίσιο κάτω από το προηγούμενο σημειώνονται οι διεργασίες σε ΗΠΑ και Βρετανία, με την είδηση να εκτείνεται σε άλλη σελίδα.

Στα αριστερά συναντάται ξανά ανυπόγραφο άρθρο με τίτλο «Δεν νοείται δημοψήφισμα ΥΠΟ ΤΟ ΠΕΛΜΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ». Η επιλογή των κεφαλαίων γίνεται προκειμένου να καταδειχθεί η αντίθεση της εφημερίδας στην συνέχιση του στρατιωτικού νόμου στην Αθήνα. Η άρση του είναι, κατά την ίδια, ένα από τα μέσα επιστροφής στην Δημοκρατία.

Την 8^η Ιουλίου η εφημερίδα έχει σε κεντρικό τίτλο τις εξελίξεις για το δημοψήφισμα. Ο τίτλος γράφει ότι δεν θα αναβληθεί το δημοψήφισμα, κάτι που γίνεται ως απάντηση σε πληροφορίες από το εξωτερικό για πιθανή αναβολή του. Το κείμενο κάτω από τον τίτλο επισημαίνει τις απόψεις παραγόντων του καθεστώτος για το μέλλον.

Την ίδια στιγμή, συναντώνται δύο άρθρα κριτικής στο καθεστώς. Το πρώτο είναι ανυπόγραφο και φέρει τον τίτλο «ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΟΡΟΙ ΤΟΥ». Η στήλη είναι μεγάλη και τονίζει τα ζητήματα που προκύπτουν σχετικά με τον χρωματισμό των ψηφοδελτίων, τους δικαστικούς αντιπροσώπους και τις εφορευτικές επιτροπές. Για τις δύο τελευταίες κατηγορίες καταγγέλλεται μεροληψία από το καθεστώς. Στα δεξιά βρίσκεται εκ νέου άρθρο του ακαδημαϊκού Κουμάντου. Ο συγγραφέας στρέφεται κατά της άποψης των δικτατόρων για τα πολιτικά κόμματα, παρομοιάζοντάς την με άλλες απόψεις ολοκληρωτικών καθεστώτων κατά το παρελθόν.

Στις 11 Ιουλίου υπάρχει κεντρικός τίτλος και στήλη για το δημοψήφισμα, ενώ δίπλα ανυπόγραφο άρθρο της εφημερίδας. Από τη μία πλευρά, ο κεντρικός τίτλος είναι ο εξής: «ΕΝΤΕΙΝΕΤΑΙ Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΔΙΑΦΩΤΙΣΕΩΣ: ΥΠΕΡ ΤΟΥ «ΟΧΙ» ΚΑΙ Ο κ. Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ». Το κείμενο αναφέρεται στις πρωτοβουλίες των δικτατόρων για το δημοψήφισμα. Την ίδια ώρα, παρατίθενται σε εισαγωγικά οι δηλώσεις Καραμανλή.

Από την άλλη μεριά, το ανυπόγραφο άρθρο με τον τίτλο «Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΟΧΙ»» αναλύει το σκεπτικό της αρνητικής ψήφου στο δημοψήφισμα. Στο κείμενο τίθεται η γνώμη περί του πρέπει να συμβεί σε τυχόν επικράτηση του ΟΧΙ.

Στις 12 Ιουλίου το πρωτοσέλιδο διακρίνεται σε δύο μέρη όπου στο πρώτο υπάρχουν ειδήσεις για το κίνημα στο Ναυτικό και το δημοψήφισμα, ενώ στο δεύτερο συναντάται ανυπόγραφο άρθρο γνώμης. Στο πρώτο μέρος διακρίνεται ο κεντρικός τίτλος, ο οποίος είναι: Αφέθησαν 17 της υποθέσεως του Ναυτικού». Το κείμενο σημειώνει την αποφυλάκιση κρατουμένων που κατηγορήθηκαν για συμμετοχή στο κίνημα του Ναυτικού. Σε άλλη στήλη διακρίνεται η κινητικότητα για το δημοψήφισμα από τους πολιτικούς. Ακόμα, δίπλα στην δεύτερη αναγράφονται τα δικαιώματα του εκλογικού σώματος με προφανή στόχο να μην εμποδιστεί να ψηφίσει με τεχνάσματα από το καθεστώς.

Στο δεύτερο μέρος στα αριστερά υπάρχει ανυπόγραφο άρθρο γνώμης όπου ασκείται κριτική τόσο σε απόψεις που υποστηρίζουν το ΝΑΙ ή το ΟΧΙ όσο και στην φύση των δικτατορικών καθεστώτων. Μέσα από αυτό ο αρθρογράφος σημειώνει την δίκη του άποψη για το ΟΧΙ, ζητώντας για μια ακόμη φορά την άμεση αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών.

Στις 27 Ιουλίου, δύο ημέρες πριν το δημοψήφισμα, η εφημερίδα συνεχίζει με την κινητικότητα γύρω από το δημοψήφισμα. Ταυτόχρονα, εκθέτει την κριτική της άμεσα και έμμεσα. Ως προς το πρώτο σκέλος, ο τίτλος του πρωτοσέλιδου τονίζει το διάγγελμα που θα έκανε ο Παπαδόπουλος. Το κείμενο κάτω από τον κεντρικό τίτλο προχωρά σε εικασίες για το διάγγελμα. Επίσης, επισημαίνει την κινητικότητα γύρω από το ΝΑΙ και

Αντίθετα, στο δεύτερο σκέλος φαίνεται άρθρο γνώμης της εφημερίδας χωρίς όνομα. Στο άρθρο γίνεται ενημέρωση των πολιτών που ψηφίσουν αρνητικά σχετικά με τις κινήσεις στις οποίες μπορούν να προβούν σε περίπτωση παρατυπιών ή παρεμπόδισης της εκλογικής διαδικασίας. Είναι φανερό ότι μέσω αυτής της ενημέρωσης ο αρθρογράφος επιχειρεί να τονώσει το φρόνημα όσων δεν συναινέσουν με την γραμμή που δίνει το καθεστώς. Σε άλλο πολύ μικρό πλαίσιο δημοσιεύεται η είδηση για αποστολή τηλεγραφήματος προς *TO BHMA* Βρετανών βουλευτών και μελών της Βουλής των Λόρδων που ζητούν την κατάργηση όλων των περιοριστικών μέτρων της δικτατορίας προς τον Τύπο και την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων.

69

Όπως στα προηγούμενα έντυπα, έτσι κι εδώ υπάρχει ανυπόγραφο άρθρο της εφημερίδας. Με τίτλο «ΑΜΕΤΑΘΕΤΟΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ» ο αρθρογράφος τάσσεται υπέρ εκείνων που ψήφισαν ΟΧΙ, τονίζοντας ότι ο αγώνας για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας θα συνεχιστεί.

Στις 5 Αυγούστου ο κεντρικός τίτλος αφιερώνεται στην διερεύνηση των καταγγελιών για το δημοψήφισμα, έχοντας μια μεγάλη στήλη με εκτενές ρεπορτάζ. Σε μικρότερο πλαίσιο από κάτω αναφέρονται οι συζητήσεις στις ΗΠΑ σε σχέση με το ελληνικό ζήτημα.

Η κριτική προς το καθεστώς συνεχίζεται και σ' αυτό το φύλλο με δύο στήλες. Η πρώτη βρίσκεται στα αριστερά και παραθέτει ανυπόγραφο άρθρο, τιτλοφορούμενη ως εξής: «ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΡΑΓΓΑΛΙΣΤΙΚΗ». Μέσω της στήλης επικρίνονται επιμέρους διατάξεις που φέρνει το καθεστώς το πολίτευμα. Ο αρθρογράφος κλείνει ζητώντας για μια ακόμη φορά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας. Σε άλλη μικρότερη στήλη δίπλα στην κύρια με τίτλο «Η ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ» σχολιάζεται αρνητικά ο διορισμός διοίκησης στον Ιατρικό Σύλλογο Αθηνών από το καθεστώς.

4.11. Το μνημόσυνο για τον Γ. Παπανδρέου

Κατά την 4^η Νοεμβρίου του 1973 έγινε το μνημόσυνο για τον Γ. Παπανδρέου. Το γεγονός στάθηκε αφορμή για εκδηλώσεις διαμαρτυρίας κατά της Χούντας, κατά την διάρκεια της οποίας έγιναν επεισόδια. Από τη μεριά του, με το καθεστώς προχώρησε σε δεκάδες συλλήψεις⁹⁸. Τόσο η κηδεία όσο και οι συλλήψεις όσων διαδήλωσαν σ' αυτή κατά της δικτατορίας έδωσε την αφορμή στο *BHMA* να εκφράσει την αντίθεσή του στο καθεστώς. Η αντίθεση εκφράζεται κατά κύριο λόγο με αφιερώματα στον Γ. Παπανδρέου και ανυπόγραφα άρθρα γνώμης.

Στις 4 Νοεμβρίου 1973 το πρωτοσέλιδο εμφανίζεται με τρεις κύριες στήλες που επικρίνουν το καθεστώς. Αρχικά, πάνω αριστερά υπάρχει στήλη με τίτλο «Και άλλη "λύσις" εάν αποτύχουν οι ελιγμοί;» όπου επικρίνεται η ασάφεια του καθεστώτος ως προς τον χρόνο διεξαγωγής των εκλογών. Σε μικρότερο πλαίσιο μέσα στην στήλη σημειώνεται ότι περιλαμβάνονται δηλώσεις εκπροσώπων του πολιτικού κόσμου σε επόμενη σελίδα. Κατόπιν, σε διπλανή στήλη υπάρχει εκτενές αφιέρωμα στην κηδεία του πρώην Πρωθυπουργού και ηγέτη της Ε.Κ. Είναι χαρακτηριστικό ότι η στήλη συνοδεύεται από φωτογραφία εκείνης της ημέρας Η στήλη ξεκινά με τα συνθήματα που ακούστηκαν στην κηδεία. Παράλληλα, το κείμενο εστιάζει στο μέγεθος του

⁹⁸ Πολυτεχνείο 1973: Το χρονικό της εξέγερσης, (2017), 17 Νοεμβρίου 2017, από <https://www.ipaidia.gr/endaferouses-eidiseis/politexneio-1973-to-xroniko-tis-eksegersis>

πλήθους που βρέθηκε στην κηδεία. Σε άλλο σημείο ασκείται κριτική στο καθεστώς, αφού γίνεται επίκληση σε ανταπόκριση του βρετανικού BBC από την κηδεία του Γ. Παπανδρέου, η οποία μιλούσε για την ανελευθερία στην Ελλάδα.

Ταυτόχρονα, προς τα αριστερά της εφημερίδας βρίσκεται νέο ανυπόγραφο άρθρο γνώμης με τον τίτλο «ΠΟΙΟΣ ΘΑ ΚΥΒΕΡΝΑ; Πάντως όχι ο λαός». Το άρθρο επικρίνει τις διατάξεις που δίνουν υπερεξουσίες στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, αναδεικνύοντας την σύγχυση αρμοδιοτήτων που θα προκαλείται, όπως και την ουσιαστική υπονόμευση της λαϊκής κυριαρχίας.

Στις 6 Νοεμβρίου το πρωτοσέλιδο αφιερώνει τις δύο κύριες στήλες του στις συλλήψεις των αρχών. Ο τίτλος της κυριότερης στήλης είναι «ΥΠΕΥΘΥΝΗ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ». Το κείμενο επικαλείται την θέση του πολιτικού κόσμου που επιρρίπτει ευθύνες για τις συλλήψεις στο καθεστώς. Σε άλλη διπλανή στήλη αναγράφεται η αναβολή της δίκης των συλληφθέντων. Ταυτόχρονα, σε άλλο πλαίσιο κάτω από το δεύτερο σημειώνεται ο καθορισμός των αρμοδιοτήτων μέλους της δικτατορίας. Επιπλέον, σε μικρότερο πλαίσιο στο κάτω μέρος βρίσκεται η επιστολή έξι αιρετών μελών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τα οποία ζητούν την διενέργεια εκλογών στους Δήμους.

Είναι άξιο αναφοράς ότι και σ' αυτό το πρωτοσέλιδο συναντάται ανυπόγραφο άρθρο γνώμης, επικριτικό προς την κρατούσα πραγματικότητα. Το άρθρο φέρει τον τίτλο «ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΒΙΑΣ» και καταγγέλλει την καταστολή του καθεστώτος εναντίον των διαδηλωτών.

Στις 8 Νοεμβρίου το πρωτοσέλιδο χωρίζεται σε δύο στήλες: η πρώτη καλύπτει την δίκη των 17 συλληφθέντων και έχει μεγαλύτερη έκταση από την δεύτερη η οποία αναφέρεται σε είδηση από την οικονομία. Η πρώτη στήλη επισημαίνει την παρουσία πολιτικών στην δίκη των 17. Ταυτόχρονα, σε μικρότερο στήλη μέσα σ' εκείνη γίνεται σχολιασμός της μεροληψίας του Υπ. Δημόσιας Τάξης για την δίκη. Επιπλέον, σε ένα μικρό μαύρο πλαίσιο προς τα δεξιά η εφημερίδα σημειώνει την συνέχεια τους αφιερώματος στον Γ. Παπανδρέου σε επόμενη σελίδα.

Επίσης, και σ' αυτό το πρωτοσέλιδο υπάρχει ανυπόγραφο άρθρο γνώμης. Αυτή την φορά ο αρθρογράφος επικρίνει την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, ζητώντας την αποκατάσταση της Δημοκρατίας για την εύρυθμη λειτουργία της.

Στις 9 Νοεμβρίου η κεντρική στήλη αφιερώνεται εκ νέου στην εξέλιξη της δίκης. Μέσα στο κείμενο της στήλης σημειώνεται σε μικρό πλαίσιο ότι οι άρχες κατέστειλαν εκδηλώσεις διαμαρτυρίας φοιτητών υπέρ των κατηγορουμένων. Σε άλλη στήλη παρατίθεται αυτούσια η καταγγελία του Ι. Ζίγδη σχετικά με την αποφασισθείσα ανατίμηση της δραχμής από το καθεστώς. Ακόμη, σε διαφορετικό πλαίσιο βρίσκεται είδηση από την πολιτική επικαιρότητα. Μέσα στο ίδιο πλαίσιο συναντάται μικρότερη στήλη σχολιασμού στην οποία καταγγέλλεται η συνέχιση της διοίκησης των δημόσιων οργανισμών από τους ανθρώπους του καθεστώτος.

Επιπρόσθετα, με νέο ανυπόγραφο άρθρο γνώμης σχολιάζεται η πολιτική κατάσταση. Με τον τίτλο «ΠΟΛΙΤΙΚΗ Η ΔΙΚΗ» καταγγέλλεται η πολιτική δίωξη των συλληφθέντων. Ο αρθρογράφος επικρίνει τον αυταρχισμό και την απέχθεια του καθεστώτος προς την αποκατάσταση της Δημοκρατίας.

Δύο ημέρες αργότερα η εφημερίδα διαχωρίζεται σε δύο κύρια μέρη: το πρώτο περιλαμβάνει την εξέλιξη της δίκης με αιχμές για το καθεστώς, ενώ το δεύτερο περικλείει στήλες αντίθεσης στην δικτατορία. Αρχικά, η κεντρική στήλη τιτλοφορείται ως εξής: «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΑΧΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΚΗΝ». Αφού καταγγέλλει την δικτατορική κυβέρνηση για πολιτικοποίηση της διαδικασίας, το κείμενο της στήλης αναφέρεται στην υπερασπιστική γραμμή των κατηγορουμένων. Κατόπιν, σε διπλανό πλαίσιο βρίσκεται συνέντευξη του Α. Παπανδρέου στο *ΒΗΜΑ*. Επιπλέον, υπάρχουν δύο άρθρα ακαδημαϊκών. Το πρώτο θέτει την προβληματική κατάσταση της οικονομίας, ενώ το δεύτερο μιλά για την ασάφεια του νομικού πλαισίου ως προς την ίδρυση πολιτικών κομμάτων.

Σε διαφορετικό πλαίσιο η εφημερίδα σχολιάζει την πολιτική τάξη με νέο ανυπόγραφο άρθρο γνώμης, ο τίτλος του οποίου είναι «ΟΙ ΝΕΚΡΕΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΕΣ». Το κείμενο στρέφεται κατά του πλαισίου που στραγγαλίζει την λαϊκή κυριαρχία και επικρίνει το «αδιάβλητο των εκλογών», φράση που ανήκει στους δικτάτορες.

Στις 14 Νοεμβρίου *ΤΟ ΒΗΜΑ* ασχολείται με δύο θέματα: Το πρώτο είναι η απόφαση του δικαστηρίου για τους κατηγορούμενους, ενώ το δεύτερο είναι οι σχέσεις ΗΠΑ-Ελλάδας. Η κεντρική στήλη παραθέτει την ετυμηγορία των δικαστικών αρχών που είναι αθωωτική. Σε άλλο πλαίσιο η εφημερίδα ασκεί κριτική για τις σχέσεις της αμερικανικής κυβέρνησης και του ελληνικού καθεστώτος, παραθέτοντας τον ισχυρισμό ενός Δημοκρατικού γερουσιαστή για σύνδεση των δύο ηγεσιών μέσω επιχειρηματικών συμφερόντων. Το ίδιο συμβαίνει και σε άλλη στήλη όπου γίνεται επίκληση στα αμερικανικά Μέσα Ενημέρωσης για την κριτική τους επί του θέματος. Τέλος, σε μικρό πλαίσιο συναντάται η είδηση για την απαγόρευση εισόδου του Αλ. Παναγούλη στις ΗΠΑ.

4.12. Τα γεγονότα του Πολυτεχνείου

Τον Νοέμβριο του 1973 φοιτητές του Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου ξεκίνησαν αποχή από τα μαθήματα, καλώντας σε αντίσταση κατά της στρατιωτικής δικτατορίας. Οι εκδηλώσεις ξεκίνησαν στις 14 Νοεμβρίου. Με την δράση των φοιτητών να γίνεται όλο και πιο έντονη, οι αρχές αποφάσισαν την επέμβαση του στρατού στον χώρο το απόγευμα της 16^{ης} Νοεμβρίου. Η καταστολή κορυφώθηκε με την επέμβαση στο χώρο του Πολυτεχνείου. Το αποτέλεσμα ήταν δεκάδες νεκροί και εκατοντάδες τραυματίες. Την ίδια στιγμή, το καθεστώς κήρυξε τον στρατιωτικό νόμο⁹⁹.

Το πρωτοσέλιδο της 17^{ης} Νοεμβρίου αφιερώνει όλες τις στήλες του στα αιματηρά γεγονότα. Ο κεντρικός τίτλος είναι ο εξής: «ΝΕΚΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΥΜΑΤΙΑΙ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ: Τεθωρακισμένα κατήλθαν στην πόλη». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο περιγράφει τα γεγονότα στο Πολυτεχνείο. Μέσα στο κείμενο παρεμβάλλεται στήλη σχολιασμού με τίτλο «ΔΙΔΑΓΜΑ». Ο αρθρογράφος εκφράζει ξανά την θέση για αποκατάσταση της Δημοκρατίας. Δίπλα από τον κεντρικό τίτλο και το κείμενο βρίσκονται δύο στήλες, όπου η πρώτη αναφέρεται στην αντίδραση των πολιτικών απέναντι στην καταστολή, ενώ η δεύτερη στην ανακοίνωση του καθεστώτος. Σε άλλα πλαίσια περιλαμβάνονται συμβάντα σχετικά με το Πολυτεχνείο, καθώς και τα κατασταλτικά μέτρα των αρχών.

Στις 22 Νοεμβρίου η εφημερίδα χωρίζεται σε δύο κύριες στήλες. Η πρώτη αναφέρεται στα μέτρα κατά του πολιτικού κόσμου, σύμφωνα με τα οποία διατάχθηκαν σε κατ' οίκον περιορισμό οι Π. Κανελλόπουλος, Γ. Μαύρος και Ι. Ζίγδης. Η δεύτερη περιλαμβάνει τις εξελίξεις γύρω από την πετρελαϊκή κρίση. Σε μικρότερα πλαίσια βρίσκονται τα σχετικά με την κοινωνική ζωή μέτρα του στρατιωτικού νόμου.

⁹⁹ (ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΕΠΤΑΕΤΙΑ 1967-1974: η δικτατορία των Συνταγματαρχών, 2014:116)

4.13. Το νέο πραξικόπημα

Στις 25 Νοεμβρίου, λίγες ημέρες μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, έγινε νέο πραξικόπημα που καθαίρεσε τον πρόεδρο Παπαδόπουλο και τον πρωθυπουργό Μαρκεζίνη¹⁰⁰. Στην θέση τους ορίστηκαν ως πρόεδρος ο Φαίδωνας Γκιζίκης και πρωθυπουργός ο Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος¹⁰¹. Παρ' όλα αυτά, σκιώδης αρχηγός του πραξικοπήματος και «εγκέφαλος» της ηγεσίας της χώρας ήταν ο ταξίαρχος Δημήτριος Ιωαννίδης¹⁰².

ΤΟ ΒΗΜΑ κάλυψε εκτενώς την επικαιρότητα της περιόδου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εφημερίδα συνέχισε την πρακτική των ανυπόγραφων άρθρων γνώμης της επικαιρότητας σε ευδιάκριτα σημεία των πρωτοσέλιδων.

Στις 27 Νοεμβρίου *ΤΟ ΒΗΜΑ* εμφανίζεται με κεντρικό τίτλο «ΑΥΡΙΟΝ ΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΙ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ». Η εφημερίδα επιλέγει να αναφερθεί πρώτα στην συνεδρίαση της νέας δικτατορικής κυβέρνησης και μετά στην ανατροπή Παπαδόπουλου. Σε μικρό πλαίσιο μέσα στο ίδιο κείμενο σημειώνεται η άρση του κατ' οίκον περιορισμού για τους Π. Κανελλόπουλο, Γ. Μαύρο και Ι. Ζίγδη. Σε

¹⁰⁰ (Στράτος, 1995:104)

¹⁰¹ (ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΕΠΤΑΕΤΙΑ 1967-1974: η δικτατορία των Συνταγματαρχών, 2014:121)

¹⁰² (Αλιβιζάτος, 1986:296)

διπλανή στήλη καταγράφεται η αντίδραση στις ΗΠΑ για τα γεγονότα. Σε άλλη στήλη στο κάτω μέρος περιγράφεται το νέο πραξικόπημα.

Ταυτόχρονα, δίπλα στο κείμενο που συνοδεύει τον τίτλο βρίσκεται ανυπόγραφο άρθρο γνώμης με τον τίτλο «ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ ΟΛΩΝ». Στο άρθρο, αφού καταγγέλλεται το προηγούμενο καθεστώς, εκφράζεται η ελπίδα για επιστροφή «στην ομαλότητα και την γαλήνη».

Δύο ημέρες αργότερα η εφημερίδα φέρει τον τίτλο «ΘΑ ΨΗΦΙΣΘΗ ΝΕΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ». Το κείμενο της στήλης σημειώνει τις κινήσεις του νέου καθεστώτος. Σε διαφορετικά πλαίσια επισημαίνεται η παραίτηση του αρχιεπισκόπου Ιερώνυμου και η μεταφορά ενός μετατεθέντος επιθεωρητή δημόσιου οργανισμού.

Την ίδια στιγμή, το πρωτοσέλιδο περιλαμβάνει δύο άρθρα διπλά στο κείμενο του κεντρικού τίτλου, ένα ανυπόγραφο και ένα ενυπόγραφο αντιστρατήγου. Το πρώτο, το οποίο δεν τιτλοφορείται, κάνει μια αποτίμηση των δηλώσεων της νέας ηγεσίας, χωρίς να επικρίνει κάποια από αυτές. Το ενυπόγραφο άρθρο ενός αντιστρατήγου αναφέρεται στην εξωτερική πολιτική της χώρας, με τον ίδιο να επικρίνει την τακτική του προηγούμενου καθεστώτος.

Στις 30 Νοεμβρίου η εφημερίδα χωρίζει το πρωτοσέλιδο σε δύο στήλες. Η πρώτη αφιερώνεται στην πολιτική του καθεστώτος, ενώ η δεύτερη ασχολείται με την μεταβολή στην κεφαλή της εκκλησίας. Χαρακτηριστικό εκείνου του πρωτοσέλιδου είναι ότι και στις δύο στήλες παρεμβάλλονται ανυπόγραφα άρθρα γνώμης. Αρχικά, η πρώτη στήλη μιλά για τις κινήσεις του καθεστώτος. Σ' αυτή παρεμβάλλεται ανυπόγραφο άρθρο γνώμης με τίτλο «ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ» όπου ο αρθρογράφος κάνει λόγο για ασάφεια στόχων από το τυραννικό καθεστώς. Η δεύτερη στήλη γράφει για την παραίτηση του αρχιεπισκόπου Ιερώνυμου. Κι εδώ μέσα στο κείμενο περιλαμβάνεται άρθρο με τίτλο «ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ». Το κείμενο εγκαλεί το καθεστώς για ασάφεια ως προς την μελλοντική υπόσταση του Συμβουλίου της Επικρατείας.

4.14. Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας

Τον Ιούλιο του 1973, υπό την πίεση των γεγονότων στην Κύπρο, το καθεστώς Ιωαννίδη αποφάσισε την παραχώρηση της εξουσίας στην πολιτική τάξη. Στις 23 Ιουλίου, ο Φ. Γκιζίκης συγκαλεί σύσκεψη εκπροσώπων του στρατού και των πολιτικών. Μετά από αλλεπάλληλες διαβουλεύσεις του Ε. Αβέρωφ, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής κλήθηκε να επιστρέψει από το Παρίσι¹⁰³. Η επιστροφή του τέως Πρωθυπουργού έβαλε τέλος στην επτάχρονη δικτατορία της Ελλάδας, θέτοντας την χώρα στον δρόμο του κοινοβουλευτισμού.

ΤΟ ΒΗΜΑ υποδέχθηκε με θερμή την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, κάτι που φανερώνουν τα πρωτοσέλιδα των ημερών.

Στις 24 Ιουλίου το πρωτοσέλιδο έχει τον εξής κεντρικό τίτλο: «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΥΠΟ ΤΟΝ κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο καταγράφει τις τελευταίες εξελίξεις των πολιτικών διεργασιών. Σε διπλανή στήλη παρατίθενται οι ένθερμες κοινωνικές αντιδράσεις λόγω της επερχόμενης πολιτειακής μεταβολής. Σε άλλο διπλανό πλαίσιο σημειώνεται η πολιτική αλλαγή στην Κύπρο. Μέσα σ' αυτό παρεμβάλλεται στήλη που καλεί τον Ο.Η.Ε. να σταματήσει τις τουρκικές ενέργειες στην Κύπρο.

Το συγκεκριμένο τεύχος συνοδεύεται, επίσης, από ανυπόγραφο άρθρο γνώμης, στο οποίο εξαιρείται η εθνική ομοψυχία και ζητείται η άμεση προκήρυξη εκλογών.

Στις 25 Ιουλίου ο κεντρικός τίτλος είναι «ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΟΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ». Το κείμενο κάτω από τον τίτλο επισημαίνει τα πρώτα μέτρα της νέας κυβέρνησης. Σε

¹⁰³ (ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΕΠΤΑΕΤΙΑ 1967-1974: η δικτατορία των Συνταγματαρχών, 2014:131)

άλλες στήλες αναφέρονται οι αντιδράσεις από το εσωτερικό και το εξωτερικό και η σύνθεση της κυβέρνησης. Σε διαφορετικό πλαίσιο προς τα αριστερά βρίσκονται περιλαμβάνονται οι εξελίξεις στο Κυπριακό.

Αξιοσημείωτο είναι ότι δίπλα στον κεντρικό τίτλο συναντάται ανυπόγραφο άρθρο γνώμης με τίτλο «ΤΑ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ Η ΟΜΑΛΟΤΗΣ». Το άρθρο, αφού συμφωνεί με την κατάργηση των στρατοπέδων εκτοπισμού και της απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας από όσους αφαιρέθηκε, διερωτά για την παράταση του στρατιωτικού νόμου. Η συνέχιση της πρακτικής των ανυπόγραφων άρθρων δεν αποκλείεται να οφείλεται στην παράταση του στρατιωτικού νόμου και στην πολιτική αστάθεια των ημερών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά την διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας, ο ημερήσιος Αθηναϊκός Τύπος λειτούργησε υπό το βάρος μεθοδεύσεων. Αρχικά, η κατάργηση των βασικών άρθρων περί της ελευθερίας της έκφρασης επέδρασε άμεσα στον Τύπο, περιορίζοντάς τον σε ρόλο επικροτητή της δικτατορίας των Συνταγματαρχών. Αργότερα, η θέσπιση νέου νομικού πλαισίου το 1969 χαρακτηριζόταν από ασάφεια διατάξεων, με συνέπεια να γίνονται εξαιρετικά δυσδιάκριτα τα όρια ανάμεσα στη νομιμότητα και την παρανομία. Όπως σε άλλες περιπτώσεις δικτατοριών ανά την υφήλιο, έτσι και στην ελληνική η πολιτικοποίηση των νομικών διατάξεων (π.χ. αναζοπύρωση των πολιτικών παθών με αναφορές στην πολιτική πραγματικότητα προ του πραξικοπήματος), μπόρεσε να εδραιώσει την κυριαρχία του καθεστώτος. Κατόπιν, η απόσυρση όλων των πρωτοβουλιών φιλελευθεροποίησης της λειτουργίας του Τύπου μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου το 1973 φανέρωσαν το αδιέξοδο του καθεστώτος, το οποίο επιχειρούσε να βρει πολιτική νομιμοποίηση. Τελικά, το αυταρχικό πλέγμα νόμων για τον Τύπο έλαβε τέλος με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974.

Αναφορικά με τα πρωτοσέλιδα του *ΒΗΜΑΤΟΣ*, αυτά χωρίζονται σε τέσσερις περιόδους.

Η πρώτη περιλαμβάνει την τριετία 1967-1969 και χαρακτηρίζεται από συμμόρφωση προς τις επιταγές του καθεστώτος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αντίθεση προς το βασιλικό κίνημα του 1967 για την ανατροπή της δικτατορίας, στοιχείο που εκφράστηκε με ανυπόγραφα άρθρα γνώμης που στράφηκαν εναντίον της κίνησης.

Η δεύτερη περίοδος καλύπτει την τετραετία 1970-1973 και διακρίνεται από την αντίθεση προς το καθεστώς. Η αντίθεση έχει ως χρονικό σημείο εκκίνησης την δίκη της Δ.Α. και, αρχικά, εκφράζεται έμμεσα με επίκληση πηγών από Μ.Μ.Ε. του εξωτερικού που εκφέρουν δυσαρέσκεια από το εξωτερικό για πρακτικές του καθεστώτος. Στη συνέχεια, η εφημερίδα χρησιμοποιεί ανυπόγραφα άρθρα γνώμης ώστε να εκφράσει την θέση της για αποκατάσταση της Δημοκρατίας. Η αντίθεση κλιμακώνεται κατά το 1972 και φτάνει στο αποκορύφωμά της σε όλα τα σημαντικά γεγονότα του 1973.

Η τρίτη περίοδος χρονολογείται κατά το νέο πραξικόπημα του 1973. Σ' αυτή η εφημερίδα τηρεί στάση αναμονής έναντι της νέας κατάστασης, επικρίνοντας το προηγούμενο καθεστώς και ζητώντας από το καινούργιο την άμεση αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας.

Η τέταρτη περίοδος χρονολογείται με την επιστροφή του Κ. Καραμανλή και το συνεπακόλουθο τέλος της προηγούμενης κατάστασης. Το *ΒΗΜΑ* υποδέχεται το γεγονός με αποθεωτικά πρωτοσέλιδα, βλέποντας την κυριότερη θέση του να επιβεβαιώνεται στην πράξη.

Μελλοντικές έρευνες γύρω από το ζήτημα που μας απασχολεί θα μπορούσαν να εστιάσουν σε διάφορα ζητήματα. Ένα από αυτά είναι ο τρόπος κάλυψης των δικών και άλλων αντιστασιακών οργανώσεων κατά την ίδια περίοδο ή η κάλυψη του Κυπριακού από την ίδια ή από άλλες εφημερίδες. Ταυτόχρονα, θα ήταν χρήσιμο να γίνει αντιπαραβολή των πρωτοσέλιδων άλλων εφημερίδων της εποχής εκείνης με σκοπό την

σύγκριση της παράθεσης της πολιτικής επικαιρότητας μεταξύ τους. Επιπλέον, αναζητηθούν περισσότερα στοιχεία γύρω από την παρουσία ορισμένων εκδοτών στα Μ.Μ.Ε. που δεν είχαν ανάλογη φήμη σε σχέση με άλλους, ώστε να έρθουν στο προσκήνιο πτυχές και της δικής τους ζωής.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η έρευνα έθεσε εκ των πραγμάτων το ζήτημα των εφημερίδων που θα επιλέγονταν για να ιδωθεί η κάλυψη της επικαιρότητας. Παρ' όλα αυτά, ο περιορισμός στην έκταση των λέξεων οδήγησε, τελικά, στην επιλογή μίας από αυτές.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΠΗΓΕΣ

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *ΤΟ ΒΗΜΑ* 1967-1974

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασάτου Γιάννα (επιμ.), (1999) *Η δικτατορία 1967-1974: πολιτικές πρακτικές, ιδεολογικός λόγος, αντίσταση*, Καστανιώτης, Αθήνα
- Αλιβιζάτος Κ. Νικόλαος (1986), *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση (1922-1974)*, Θεμέλιο, Αθήνα
- Αμπατζή Ευριδίκη κ.ά. (2014), *Σκοτεινή επταετία 1967-1974: η δικτατορία των συνταγματαρχών*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα
- Βλαχόπουλος Σπυρίδων (επιμ.), (2019), *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών: ανατομία μιας επταετίας*, Πατάκης, Αθήνα
- Γρηγοριάδης Ν. Σόλων (1997), *Η ιστορία της Δικτατορίας, 21^η Απριλίου 1967: επιβολή και ακμή*, Φλαούντας, Αθήνα
- Ζίγδης Γ. Ιωάννης (1977), *Προτίμηση τη φυλακή*, Κέδρος, Αθήνα
- Κανελλόπουλος Κ. Παναγιώτης (2007), *Πώς εφθάσαμεν στην 21^η Απριλίου 1967 & 1940-1944, Εθνική Αντίσταση, Ιστορικά Δοκίμια*, Εστία, Αθήνα
- Κοντογιώργης Δ. Γεώργιος (2003), *Το ανταρτικό φαινόμενο – «4^η Αυγούστου», «21^η Απριλίου»: ερμηνευτικές προσεγγίσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα
- Μελετόπουλος Η. Μελέτης (2008), *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών*, Παπαζήσης, Αθήνα
- Νικολακόπουλος Ηλίας, Ρίζας Σωτήρης, Σακελλαρόπουλος Τάσος, Στεφανίδης Ιωάννης, Βούλγαρης Ιωάννης (2011), *Ελληνική πολιτική ιστορία, 1950-2004*, Θεμέλιο, Αθήνα
- Νικολινάκος Μάριος (1975), *Αντίσταση και αντιπολίτευση, 1967-1974*, Ολκός, Αθήνα
- Παπανδρέου Γ. Ανδρέας (2006), *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα*, Λιβάνης, Αθήνα
- Σούρλας Κ. Παύλος (επιμ.), (2014) *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών και η αποκατάσταση της Δημοκρατίας*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα
- Στράτος Κωνσταντίνος (1995), *Αντίθεση και διαφωνία. Η στάση των εφημερίδων στη δικτατορία 1967-1974*, Καστανιώτης, Αθήνα
- Χατζηκωνσταντή Έλλη (2018), *Δίκες αντιστασιακών οργανώσεων κατά την περίοδο της Δικτατορίας, 1967-1974: οι κοινωνικές αναπαραστάσεις τους μέσα από τον Τύπο*, Λειμών, Αθήνα

Άλλα πρωτοσέλιδα από την διάρκεια της επταετίας

4.1. Το πραξικόπημα

ΑΝΑΤΙΜΗΣΙΣ ΑΞΙΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟΝ ΑΝΟΔΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

"Εκδηλα τά ορητὰ σαφούς βελτιώσεως"

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΘΕΡΟΥ ΤΖΟΝΣΟΝ ΚΑΙ ΝΤΕ ΓΚΩΛ ΕΔΩΣΑΝ ΧΘΕΣ ΤΑΣ ΧΕΙΡΑΣ

Οἱ ἀνταρτῆς τῶν ἰσχυρῶν ἐπὶ τῇ Οὐάσιγκτον

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ κ. ΣΤ. ΠΑΠΑΚΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΟΜΑΡΧΑΣ: ΧΡΗΣΤΗ ΚΑΙ ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΗ Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Τό ρουσφετί νά ἐκφριζώδῃ ἀπὸ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Οἱ πόλῖται νά ἐξυπηρετοῦνται ἀμέσως

Ἡ ἐγκύκλιος
Ὁ νομάρχης τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ἡ νέα ἱατρικὴ Ὁ τεχνιτὸς νεφρὸς καὶ ἡ τεχνιτὴ καρδιά

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΕΚΑΤΟΜΥΡΙΑΚΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΠΟΔΗΜΟΝ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται. Ἡ ἀνατίμηση ἀξιών τῆς ἡμετέρας ἐκδοτικῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τῆς 25ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρῶς ἀναπτύσσεται.

4.3. Το δημοψήφισμα

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ : ΤΟΥ ΛΑΟΥ, ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΑΟΝ, ΔΙΑ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

**Η Μόσχα διευρύνει
τόν πόλεμον άπειλών**

— ΕΛΛΑΣ 68 —

ΤΟ ΒΗΜΑ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
20
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1968

ΤΑΡΧΗ : ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΩΣ 407
ΤΑΡΧΗ : ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΩΣ 407
ΤΑΡΧΗ : ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΩΣ 407

Ο «ΠΡΩΤΟΠΥΡΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥΣ

ΑΠΕΝΙΖΟΜΕΝ ΜΕ ΑΠΟΛΥΤΟΝ
ΛΙΣΙΟΔΟΞΙΑΝ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ο κ. Παττακός εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττακός, πρόεδρος του Συνεδρίου, εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου, το οποίο, όπως είπε, είναι η πρώτη φορά που οι δήμαρχοι της Ελλάδας συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

**Πολλοί Τσέχοι
προεγράφησαν**

ΑΝΕΒΑΘΗ Η ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΤΟΥ
ΝΤΟΥΜΠΤΣΕΚ ΕΙΣ ΜΟΣΧΑΝ

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Ντούμπτσεκ, πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

ΒΕΒΑΙΑ Η ΕΠΙΨΗΦΙΣΙΣ
ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Η οργάνωσις και λειτουργία των κομμάτων

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττακός, πρόεδρος του Συνεδρίου, εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου, το οποίο, όπως είπε, είναι η πρώτη φορά που οι δήμαρχοι της Ελλάδας συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

**Ο κ. Παττίλης ώμλησε χθές
εις Πρέβεζαν και Ίωαννινα**

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττίλης, πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

**«ΙΣΧΥΡΟΝ ΤΕΙΧΟΣ»
ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΟΥΡΔΑΝΗΝ**

Κατασκευάζουν Συριοί, Ιρακινοί και Σουδαράδες

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττακός, πρόεδρος του Συνεδρίου, εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου, το οποίο, όπως είπε, είναι η πρώτη φορά που οι δήμαρχοι της Ελλάδας συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

**ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΙ
ΔΓ' ΑΛΛΩΝ ΓΥΡΩΝ;**

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττακός, πρόεδρος του Συνεδρίου, εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου, το οποίο, όπως είπε, είναι η πρώτη φορά που οι δήμαρχοι της Ελλάδας συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

Η περιόδεια του κ. Μακαρέζου εις τήν Ανατολικήν Στερεάν

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττακός, πρόεδρος του Συνεδρίου, εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου, το οποίο, όπως είπε, είναι η πρώτη φορά που οι δήμαρχοι της Ελλάδας συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΛΕΙΑ

ΤΟΥ
κ. β. ΔΗΜΑΡΑ

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττακός, πρόεδρος του Συνεδρίου, εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου, το οποίο, όπως είπε, είναι η πρώτη φορά που οι δήμαρχοι της Ελλάδας συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΛΕΙΑ

ΤΟΥ
κ. β. ΔΗΜΑΡΑ

ΑΘΗΝΑΙΣ, 19 Σεπτεμβρίου. — Ο κ. Παττακός, πρόεδρος του Συνεδρίου, εκφράζει τας εργασίας του Συνεδρίου, το οποίο, όπως είπε, είναι η πρώτη φορά που οι δήμαρχοι της Ελλάδας συζητούν για το μέλλον της χώρας. Ο κ. Παττακός, που είναι και πρόεδρος της ΕΠΕΑ, είπε ότι οι δήμαρχοι είναι οι άνθρωποι που έχουν την ευθύνη για το μέλλον της χώρας και ότι είναι σημαντικό να συζητούν για το μέλλον της χώρας.

ΑΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΝΟΜΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΣ
— ΣΕΛΙΔΕΣ 79 —

ΤΟ ΒΗΜΑ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
27
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1948
Τεύχος 1.400
Αριθ. 3.172
ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΔΙΑ ΤΟ ΝΕΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ο κ. Παττακός φέρθηκε χθες εις Ροδό

Μεγάλη ταραχή επικρατεί στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη, λόγω της συζήτησης του νέου συντάγματος. Οι κινήσεις αυτές, που έχουν ως σκοπό την αλλαγή του παλαιού συντάγματος, συνεχίζονται με μεγάλη ένταση. Χθες ο κ. Παττακός φέρθηκε εις Ροδό, όπου έγινε δεκτός με ενθουσιασμό. Ο κ. Παττακός, που είναι ο επικεφαλής της κίνησης, δήλωσε ότι η αλλαγή του συντάγματος είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της χώρας και για την εξασφάλιση της δημοκρατίας.

ΦΘΑΝΕΙ ΣΗΜΕΡΟΝ Ο ΝΤΕ ΓΚΩΛ ΕΙΣ ΒΟΝΝΗΝ

Η απόφαση είναι ηλεκτρισμένη λόγω υποστηρίξεως τής Άγκυρας εκ μέρους της Γερμανίας

Ο Ντε Γκωλ, πρόεδρος της Γαλλίας, φθάνει σήμερα εις Βόννην. Η επίσκεψή του στην πόλη αυτή, που είναι η πρωτεύουσα της Δυτικής Γερμανίας, είναι πολύ σημαντική. Ο Ντε Γκωλ θα συζητήσει με τους γερμανικούς αξιωματούχους για την κατάσταση της χώρας και για την εξασφάλιση της ειρήνης. Η απόφαση για την αλλαγή του συντάγματος είναι ηλεκτρισμένη λόγω υποστηρίξεως τής Άγκυρας εκ μέρους της Γερμανίας.

Δυνατή ή πρόβλεψις του φύλου των παιδιών. Η επιστήμη έχει αναπτύξει μεθόδους για να προβλέψει το φύλο των παιδιών. Αυτές οι μέθοδοι βασίζονται στην ανάλυση του σπέρματος και του ωαρίου. Η πρόβλεψη αυτή είναι πολύ σημαντική για τους γονείς, που θέλουν να έχουν παιδιά με συγκεκριμένο φύλο. Η επιστήμη συνεχίζει να αναπτύσσεται και να βρει νέες μεθόδους για να προβλέψει το φύλο των παιδιών.

Ο Μ. ΜΙΛΛΑΝΙΝΟΒΙΤΣ ΕΠΙΤΑΓΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟ ΝΕΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ. Ο Μ. Μιλλανιнович, πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας, έχει επιταγή να υπογράψει το νέο συντάγμα. Αυτή η πράξη είναι πολύ σημαντική για την χώρα, που είναι η πρώτη που υπογράφει το νέο συντάγμα. Ο Μ. Μιλλανιнович δήλωσε ότι η υπογραφή του συντάγματος είναι μια μεγάλη ευκαιρία για την Γιουγκοσλαβία και για την περιοχή.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ. Η Γαλλία έχει αποφασίσει να κάνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν την αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών, την εισαγωγή νέων μεθόδων διδασκαλίας και την αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών. Η Γαλλία θέλει να βελτιώσει την ποιότητα της εκπαίδευσης και να προετοιμάσει τους νέους για τον κόσμο του μέλλοντος.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΝ ΠΕΙΡΑΜΑ ΜΕ ΠΥΡΑΥΛΟΝ «ΤΙΤΑΝ»

Το πείραμα αυτό, που έγινε στην Αμερική, είχε ως σκοπό να δοκιμασθεί η δύναμη των πυραύλων «Τίταν». Οι δοκιμές αυτές είναι πολύ σημαντικές για την ανάπτυξη της αεροναυτικής. Το πείραμα αυτό, που έγινε στην Αμερική, είχε ως σκοπό να δοκιμασθεί η δύναμη των πυραύλων «Τίταν». Οι δοκιμές αυτές είναι πολύ σημαντικές για την ανάπτυξη της αεροναυτικής.

Ο «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΕΒΕΣΤΟΣ» ΣΥΝΕΝΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΤΥΓΧΑΝΕΤΑΙ ΠΛΕΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΚΑΜΨΙΣ

Ο «Ελληνικός Σεβέστος», που είναι η μεγαλύτερη εταιρεία ορυκτών πετρελίων στην Ελλάδα, ανακοινώνει ότι η οικονομία της εταιρείας έχει ανακάμψει. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός για την εταιρεία και για την χώρα. Ο «Ελληνικός Σεβέστος» δήλωσε ότι η ανακάμψη της οικονομίας της εταιρείας είναι το αποτέλεσμα της αποτελεσματικής διαχείρισης και της υποστήριξης της κυβέρνησης.

Ο ΜΑΚΑΡΘΥ ΒΡΗΚΕ ΔΟΥΛΕΙΑ ΔΗΡΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥ. Ο Μάρτυρ, που είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς ηθοποιούς στην Αμερική, βρήκε δουλειά ως δημοσιογράφος. Αυτή η απόφαση είναι πολύ σημαντική για τον Μάρτυρ, που θέλει να δοκιμάσει κάτι νέο στην ζωή του. Ο Μάρτυρ δήλωσε ότι η δουλειά ως δημοσιογράφος είναι μια μεγάλη ευκαιρία για να μάθει περισσότερα για τον κόσμο.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ. Η Γαλλία έχει αποφασίσει να κάνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν την αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών, την εισαγωγή νέων μεθόδων διδασκαλίας και την αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών. Η Γαλλία θέλει να βελτιώσει την ποιότητα της εκπαίδευσης και να προετοιμάσει τους νέους για τον κόσμο του μέλλοντος.

ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΕΜΛΙΝΟΝ ΔΙ' ΕΝΤΟΛΑΙ ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΟΛΟΙ ΟΙ ΔΟΥΡΥΦΟΡΟΙ «ΟΧΙ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ»

Ο Κρεμλίνας, που είναι η έδρα της κυβέρνησης της Σοβιετικής Ένωσης, έχει εκδώσει εντολές για όλους τους δορυφόρους. Αυτές οι εντολές είναι πολύ σημαντικές για την εξασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή. Ο Κρεμλίνας δήλωσε ότι η «Οχι Απεριόριστος Κυριαρχία» είναι η βάση της πολιτικής της Σοβιετικής Ένωσης.

Τό Ισραήλ ἀποκρούει τὰς ἀπειλὰς. Το Ισραήλ έχει αποκρούσει τις απειλές που του έχουν γίνει. Η χώρα αυτή είναι πολύ σημαντική για την περιοχή και για τον κόσμο. Το Ισραήλ δήλωσε ότι θα συνεχίσει να υπερασπίζεται την ελευθερία και την ειρήνη.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΛΖΕΝΙΤΣΙΝ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΥΚΛΟΣ. Ο Αλεξάνδρος Σολζενίτσιν, ένας από τους πιο σημαντικούς συγγραφείς της Σοβιετικής Ένωσης, έχει ολοκληρώσει τον πρώτο κύκλο του έργου του. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός για τον Σολζενίτσιν και για την λογοτεχνία. Ο Σολζενίτσιν δήλωσε ότι ο πρώτος κύκλος του έργου του είναι η βάση για τον επόμενο κύκλο.

Ο ΜΑΚΑΡΘΥ ΒΡΗΚΕ ΔΟΥΛΕΙΑ ΔΗΡΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥ. Ο Μάρτυρ, που είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς ηθοποιούς στην Αμερική, βρήκε δουλειά ως δημοσιογράφος. Αυτή η απόφαση είναι πολύ σημαντική για τον Μάρτυρ, που θέλει να δοκιμάσει κάτι νέο στην ζωή του. Ο Μάρτυρ δήλωσε ότι η δουλειά ως δημοσιογράφος είναι μια μεγάλη ευκαιρία για να μάθει περισσότερα για τον κόσμο.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ. Η Γαλλία έχει αποφασίσει να κάνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν την αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών, την εισαγωγή νέων μεθόδων διδασκαλίας και την αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών. Η Γαλλία θέλει να βελτιώσει την ποιότητα της εκπαίδευσης και να προετοιμάσει τους νέους για τον κόσμο του μέλλοντος.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ. Η Γαλλία έχει αποφασίσει να κάνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν την αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών, την εισαγωγή νέων μεθόδων διδασκαλίας και την αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών. Η Γαλλία θέλει να βελτιώσει την ποιότητα της εκπαίδευσης και να προετοιμάσει τους νέους για τον κόσμο του μέλλοντος.

**ΚΗΔΕΥΕΤΑΙ
ΣΗΜΕΡΟΝ
Ο Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ**

[illegible]

ΥΠΟΝΟΜΕΥΕΤΑΙ ἡ εἰρήνευσις

ΑΜΦΙΒΟΛΟΣ Η ΎΚΑΗΣΙΣ ΔΙΑΣΚΕΨΕΩΣ
ΛΟΓΩ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΒΕΙΝΑΜ

[illegible]

**ΕΓΕΝΕΤΟ ΔΕΚΤΗ
Η ΠΑΡΑΤΗΞΕΙΣ
ΤΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΑΚΗ**

ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, 2 Ιουλίου. Α. Γεωργακόπουλος, ο οποίος, όπως είναι γνωστό, διαμένει στην Αθήνα, έφθασε στην Αντιόχεια, όπου έμεινε στην κατοικία του πατέρα του, Κωνσταντίνου Γεωργακόπουλου, ο οποίος είναι ο ιδιοκτήτης του καταστήματος «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΡΤΑ» στην οδό Αρκαδίου 10. Ο Κ. Γεωργακόπουλος, ο οποίος είναι ο ιδιοκτήτης του καταστήματος «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΡΤΑ» στην οδό Αρκαδίου 10, είναι ο πατέρας του Κ. Γεωργακόπουλου, ο οποίος είναι ο ιδιοκτήτης του καταστήματος «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΡΤΑ» στην οδό Αρκαδίου 10.

**Η ΠΟΙΣΙΑ ΟΜΙΛΕΙ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ**

ΤΟΥ Ν.Α.Τ.

ΕΣΤΙ ΜΕΣΟΓΕΙΟΝ

ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, 2 Ιουλίου. Η ποιήτρια Ν.Α.Τ. έφθασε στην Αντιόχεια, όπου έμεινε στην κατοικία του πατέρα του, Κωνσταντίνου Γεωργακόπουλου, ο οποίος είναι ο ιδιοκτήτης του καταστήματος «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΡΤΑ» στην οδό Αρκαδίου 10. Η ποιήτρια Ν.Α.Τ. είναι η κόρη του Κ. Γεωργακόπουλου, ο οποίος είναι ο ιδιοκτήτης του καταστήματος «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΡΤΑ» στην οδό Αρκαδίου 10.

ΑΛΑΣΚΑ: ΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟΝ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

[illegible]

ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΒΑΣΙΝ ΤΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ
ΑΝ ΟΥΔΕΙΣ ΕΚΛΕΓΗΘΗ ΠΑΤΕΡΟΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ
 Θά προκληθή συνταγματική κρίσις

[illegible][illegible]

1. **MAI**
 2. **MAI**
 3. **MAI**
 4. **MAI**
 5. **MAI**
 6. **MAI**
 7. **MAI**
 8. **MAI**
 9. **MAI**
 10. **MAI**
 11. **MAI**
 12. **MAI**
 13. **MAI**
 14. **MAI**
 15. **MAI**
 16. **MAI**
 17. **MAI**
 18. **MAI**
 19. **MAI**
 20. **MAI**
 21. **MAI**
 22. **MAI**
 23. **MAI**
 24. **MAI**
 25. **MAI**
 26. **MAI**
 27. **MAI**
 28. **MAI**
 29. **MAI**
 30. **MAI**
 31. **MAI**
 32. **MAI**
 33. **MAI**
 34. **MAI**
 35. **MAI**
 36. **MAI**
 37. **MAI**
 38. **MAI**
 39. **MAI**
 40. **MAI**
 41. **MAI**
 42. **MAI**
 43. **MAI**
 44. **MAI**
 45. **MAI**
 46. **MAI**
 47. **MAI**
 48. **MAI**
 49. **MAI**
 50. **MAI**
 51. **MAI**
 52. **MAI**
 53. **MAI**
 54. **MAI**
 55. **MAI**
 56. **MAI**
 57. **MAI**
 58. **MAI**
 59. **MAI**
 60. **MAI**
 61. **MAI**
 62. **MAI**
 63. **MAI**
 64. **MAI**
 65. **MAI**
 66. **MAI**
 67. **MAI**
 68. **MAI**
 69. **MAI**
 70. **MAI**
 71. **MAI**
 72. **MAI**
 73. **MAI**
 74. **MAI**
 75. **MAI**
 76. **MAI**
 77. **MAI**
 78. **MAI**
 79. **MAI**
 80. **MAI**
 81. **MAI**
 82. **MAI**
 83. **MAI**
 84. **MAI**
 85. **MAI**
 86. **MAI**
 87. **MAI**
 88. **MAI**
 89. **MAI**
 90. **MAI**
 91. **MAI**
 92. **MAI**
 93. **MAI**
 94. **MAI**
 95. **MAI**
 96. **MAI**
 97. **MAI**
 98. **MAI**
 99. **MAI**
 100. **MAI**

2. Nifas are not only a symbol of the Islamic movement but also a symbol of the Islamic movement.

[illegible]

**ΔΙΕΥΡΥΝΟΝΤΑΙ
ΑΙ ΔΙΑΦΩΝΙΑΙ
ΕΙΣ ΚΡΕΜΛΙΝΟΝ**

[illegible][illegible][illegible][illegible]

→ Συνέχισε τις γνώσεις σου με το νέο τεύχος της σειράς **ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΣΚΗΝΟΘΕΤΗ**

[illegible]

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ

Καλημέρα Εύρωπην

Τού κ. Π. ΠΑΛΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Με τα πρωτοκίνητα από την Αθήνα, ο Πάλλαιολογος, ο οποίος είναι ο πρώτος Έλληνας που ταξιδεύει στην Ευρώπη, φτάνει στην Αθήνα. Ο Πάλλαιολογος, ο οποίος είναι ο πρώτος Έλληνας που ταξιδεύει στην Ευρώπη, φτάνει στην Αθήνα. Ο Πάλλαιολογος, ο οποίος είναι ο πρώτος Έλληνας που ταξιδεύει στην Ευρώπη, φτάνει στην Αθήνα.

[illegible][illegible]

1971

4.7. Η επίσκεψη Άγκνιου στην Ελλάδα

1973

4.9. Το κίνημα του Ναυτικού

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΔΗΛΩΣΙΣ ΔΙΑ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

«Τό ζήτημα τής μοναρχίας έσωτερική έλλη-
νική υπόθεσις», λέγει τό Στέντ Ντηπάρτμεντ

«Έδρασεν ή μυστική
ύπεραστυνομία
του προέδρου Νίξον

Από την οδό Αφροδίτης

Π

Στην Αμερική

Έκτακτος συνεδρίασις τής Έερς Συνόδου

ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΔΙΑ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ «ΤΡΩΤΥΜΟΥ

Οι ναύται
του «Βέλες»

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΚΙΝΟ ΣΤΗΝ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Συμπεράσμεν και παραμένει διά ήντ έλκοντα υπό τ. Μουαρίζα

Αι ελκόμεν
έκτακτοι
επ. τ. γαργάρι

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

Αφρονείται
ή τύχη
Ευρωπαϊκού
σκέλετος

ΠΑΣΑΜΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Μόνη Χρονική Τέχνη

Τ

4.10. Το δημοψήφισμα

4.11. Το μνημόσυνο για τον Γ. Παπανδρέου

[illegible]

«Κατανόησιν» ἐζήτησεν
ὁ κ. Σπῦρος Μαρκεζίνης
ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους

ΜΑΤΑΙΩΝΕΙΑ Η ΑΓΓΕΛΙΑ ΜΙΣΕΩΝ ΚΡΙΣΕ ΤΗ ΠΑΡ ΤΙΜΑΡ, ΑΝΤΙ Ο ΥΠΟΨΤΟΣ ΑΝΑΓΚΟΝΕΡΕ

Τά κρατικά όργανα εϋθύνονται διὰ
τά επεισόδια επιμένει η̄ υπεράσπις

**ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΑΧΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΚΗΝ**

Είς τών κατηγορουμένων
εισέλθον εις νοσοκομείον

ΕΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ ΤΟΥ κ. ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

**Διατί επιβάλλεται
ή καθολική αποχή**

ΔΙΑΓΡΑΦΤΑΙ ΚΟΙΝΗ Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ

[illegible]

ΚΟΜΜΑΤΑ, ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

[illegible]

development of the nation's largest and most powerful political party. The party's growth was fueled by the charismatic leadership of its founder, George Washington, who was elected the first president of the United States in 1789. The party's platform was based on the principles of federalism and the protection of individual liberties. The party's success was due to its ability to attract a broad base of support from the American people. The party's influence was so great that it was able to shape the course of the nation's history for many years to come.

